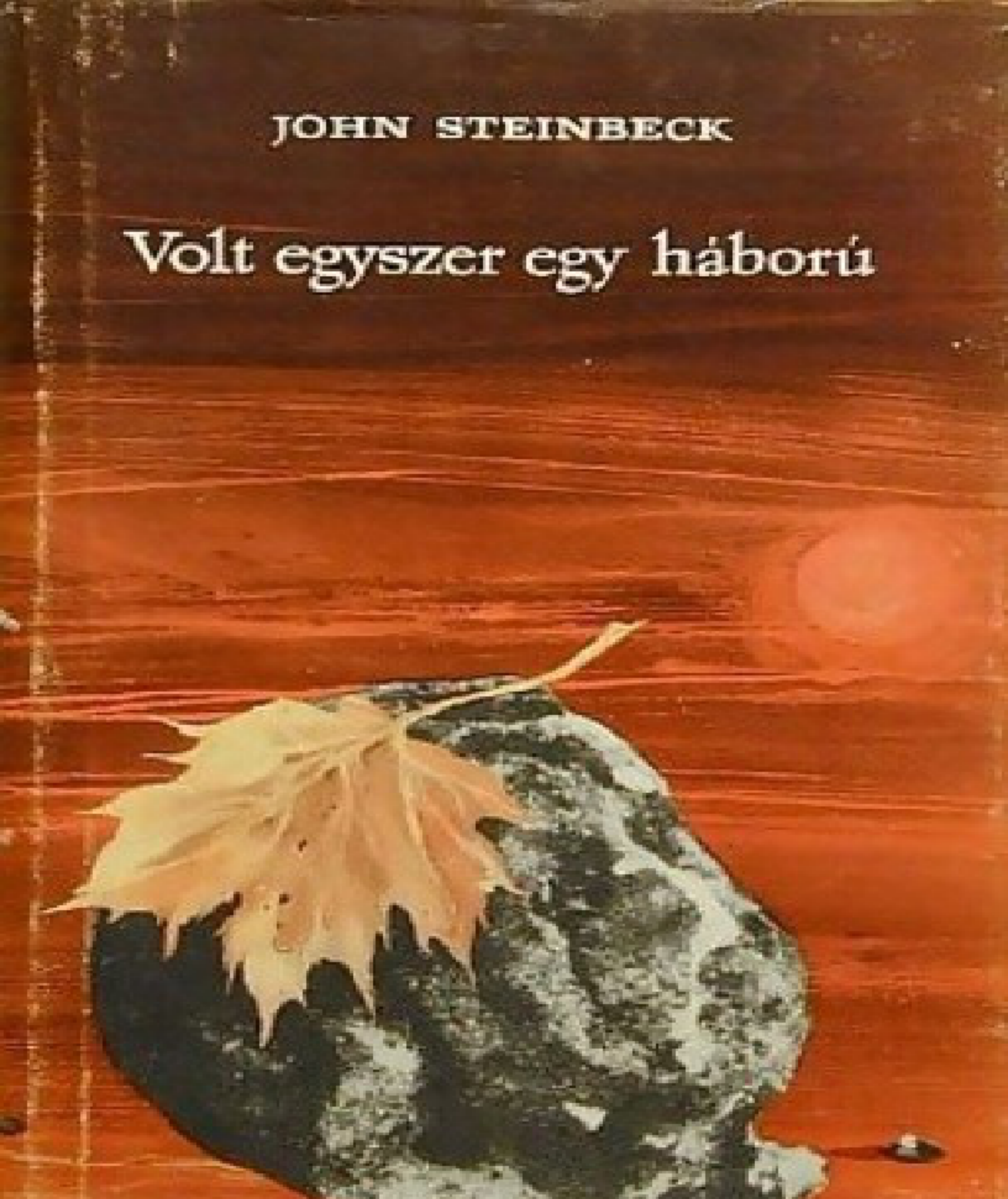

JOHN STEINBECK
Volt egyszer egy háború

Volt egyszer egy háború

John Steinbeck
Fórum (dec 1964)

Címke: Elbeszélések, 2. világháború, Olaszország

Steinbeck sokáig ellenállt a kísértésnek, hogy könyvalakban jelentesse meg a sebtében, a háború feszültségében készült írásokat, mert, gondolta az író: ha nem állják meg a következő húsz évet ezek a történetek, inkább maradjanak csak a sárguló újságpapíroson. Most újra kiadta írásait. Kívánatos volt, mert nemcsak irodalmi értéket képviselnek, de felelevenítik a „Hirosimára és Nagaszakira ledobott köpetnyi kísérleti atombombák előtt lejtászódott háborút”.
Az írások ébren tartják az emlékezetben a háború felidézte szerencsétlenséget, mert az ember, sajnos, hajlamos felejteni. „Az a háború azonban, melyről beszélek – mondja Steinbeck –, megérdemli, hogy emlékezetes maradjon, mert az utolsó volt a maga nemében… A következő – ha olyan őrültek leszünk, hogy megengedjük – a legutolsó háború lesz, valamennyi közül. Nem marad utána ember, aki bármire emlékeznék.”
Meseszerűen a múltba vetíti az írásokat a könyv címe is: volt egyszer, hol nem volt – akarjuk meg ne ismétlődjék! – Volt egyszer egy háború.

John Steinbeck

Volt egyszer egy háború

(Haditudósítások)

BEVEZETÉS

Volt egyszer, hol nem volt, valamikor volt egyszer egy háború, de olyan régen, hogy már félrelökték emlékét más háborúk meg másfajta háborúk, s még azok is hajlandók elfelejteni, akik pedig részt vettek benne. Crécy és Agincourt vérteseinek és íjászainak csatája után és közvetlenül a Hirosimára és Nagaszakira ledobott köpetnyi kísérleti atombombák előtt játszódott ez a háború, amelyről beszélek.

Részt vettem egy ideig ebben a háborúban, úgy is mondhatnók, meglátogattam, mert haditudósító jelmezében mentem oda, és valójában nem harcoltam. Érdekes, nem sokra emlékszem már belőle. Most, ahogy ezeket a nagy izgalomban írott tudósításokat olvasom, nyomtalanul elveszett képeket és érzéseket idéznek fel bennem.

Talán jó vagy éppen szükséges is, hogy elfelejtsük a baleseteket, és a háborúk éppen olyan balesetek, amelyekre nemünk, úgy látszik, hajlamos. Ha tanulni tudnánk baleseteinkből, jó lenne ébren tartani az emlékezetet, de hát mi nem tanulunk. A régi görögök azt tartották, húszévenként legalább egyszer szükség van háborúra, hogy minden nemzedék férfiai megismerjék, milyen is az. Nekünk viszont, úgy látszik, felejtenünk kell, különben soha többé nem tűrnénk el ilyen gyilkos agyrémet.

Az a háború azonban, amelyről beszélek, megérdemli, hogy emlékezetes maradjon, mert az utolsó volt a maga nemében. A mi polgárháborúnk az utolsó "úriember-háború" nevet kapta, az úgynevezett második világháború pedig bizonnyal az utolsó volt az egész földre kiterjedő hosszú háborúk sorában. A következő – ha olyan őrültek leszünk, hogy megengedjük – a legutolsó háború lesz valamennyi közül. Nem marad utána ember, aki bármire emlékeznék. Ha mégis olyan őrültek lennénk, nem is érdemeljük meg, hogy túléljük, biológiai értelemben. Sok más faj is eltűnt a földről mutációs tévedések következtében. Nincs okunk feltételezni, hogy mi védettek lennénk a változhatatlan természettörvénnyel szemben, amely szerint a túlzott felfegyverzettség, a túlzásba vitt cicomázás és – a legtöbb esetben – a túlságos egységesítés a közeli pusztulás tünete. *Egy jenki Artúr király udvarában* című regényében Mark Twain él azzal az elrémítő és valószínű paradoxonnal, hogy a győztest agyonnyomja a legyőzött halottak súlya.

De mindez csak találgatás, akármilyen a valószínűsége. Különös, hogy ez az én háborúm is olyan ködössé vált, akárha találgatás lenne csupán. Jack Wagner barátom részt vett az első világháborúban, öccse, Max, ott volt a második világháborúban. Jack sajátjaként védelmezte azt a háborút, amelyet átélt, mindig A Nagy Háborúnak nevezte, s ez felháborította öccsét. Joggal, mert A Nagy Háború az volt, amelyet mi ismertünk.

De ismerjük-e, emlékszünk-e a hajszára, viselkedésünkre, a

rettegésre, és – igen – az örömökre? Vajon hány ember emlékszik belőle valamire, aki átélte?

Nem láttam ezeket a tudósításokat és történeteket, amióta sebtében megírtam, és a tengeren túlra továbbítottam őket, ahol sürgős különtudósításként közölték a *New York Herold Tribune* és nagyon sok más lap hasábjain. Akkor volt időszerű kiadni a Haditudósító Könyvét, de ellenálltam ennek az ösztönzésnek, mert úgy véltem, legalábbis azt mondtam, úgy vélem: ha nem állják meg a következő húsz évet ezek a történetek, inkább maradjanak ott a régi újságokat őrző iratgyűjtőkben sárguló papiroson. S ha most előveszem, ennek semmi köze első meggondolásomhoz. Amikor annyi év után átolvasom ezeket az írásokat, nem csupán azt fedezem fel, milyen sokat felejtettem, hanem azt is, hogy alkalmi írások ezek, állásfoglalásuk elavult, ihletésük romantikus, és mindannak fényében, ami azóta történt, talán valótlan, elfogult és egyoldalú az egész mű.

Az itt leírt események megtörténtek. Ám miközben újraolvasom ezeket a riportokat, más dolgok is felélednek emlékezetemben; ezek is megtörténtek, de nem kaptak helyet a tudósításokban. Részben azért maradtak ki, mert így szólt a parancs, részben, mert így diktálták a hagyományok, de leginkább, mert beleszólt egy óriási és úton-útfélen emlegetett nagyhatalom: a Háborús Erőfeszítés. Magától értetődően rossz volt minden, ami akadályozta a Háborús Erőfeszítést, vagy szemben állott vele. Ennek megítélése jórészt a tudósítóra tartozott, de ha megfeledkezett magáról, és megszegte a szabályok valamelyikét, résen álltak a cenzorok, a hadsereg-parancsnokság, az újságok és végül – valamennyi közül a legszigorúbb – a harcias szellemű civilek, a *Stork Club*, a *Time Magazine* meg a *The New Yorker* “kisegítő karhatalma”, és helyrerázták a tudósítót, vagy javasolták eltávolítását a hadszíntérről, mivel aláássa a Háborús Erőfeszítést. Honpolgárok csoportjai segédkeztek a harci taktika és az utánpótlás szervezésénél, anyák alakítottak szervezeteket az erkölcsi viszonyok ellenőrzésére, és erkölcsön itt nem csupán a nemi erkölcs értendő, hanem olyan dolgok is, mint a kártyázás vagy általában a káromkodás. Az éberség egészen különálló fejezetet alkotott. Talán az utolsó húsz esztendő egész őrült éberségi hisztériája ebben az időszakban gyökerezett. Éberségi lidércnyomásunk teljesen indokolt módon kezdődött, amikor attól féltünk, hogy útirányának ismerete rászabadítja egy csapatszállító hajóra a tengeralattjárók egész falkáját. Gyakran így is történt. De azután féktelenné vált az éberség, végül már a világ bármelyik könyvtárában hozzáférhető adatok is gondosan őrzött titokká lettek, s a leggondosabban őrzött titkokat mindenütt ismerték.

Eszemben sincs azt állítani, hogy a tudósítót addig gyötörték és hajszolták, amíg bele nem törődött ezekbe a magatartási szabályokba. Legtöbbször a fejében hordta a saját szabályzatgyűjteményét, és ő

maga talált ki magának korlátozásokat a Háborús Erőfeszítés érdekében. Amikor a *Viking Press* elhatározta, hogy kiadja könyv alakban ezeket a riportokat, javasolták, hogy most, miután minden efféle korlátozásnak vége, hagyjam el a *“Valahol…”* kezdetű keltezéseket, és írjam be azokat a helységeket, ahol az események lejátszódtak. Ez lehetetlen. Annyira ügyeltem az éberségre, hogy nem is emlékszem rá, mi hol történt.

Majd húsz évvel később mulatságosak már ezek a részben ránk kényszerített, részben magunk alkotta szabályok. Megpróbálok felidézni néhányat közülük. Az Amerikai Hadseregben nem voltak gyávák, s a sok bátor ember közül is a gyalogos közkatona volt a legbátrabb, a legnagyszerűbb. Nyilvánvaló, miért volt erre szükség a Háborús Erőfeszítés szempontjából. A gyalogos közkatona feladata volt a legpiszkosabb, a legfárasztóbb és a legkevésbé hálás az egész háborúban. De nemcsak veszélyes és piszkos, hanem – ráadásul – hülye feladatokat is el kellett végeznie. Meg kellett tehát győzni arról, hogy ezek a tennivalók, amelyeket hülyeségnek tartott, éppen ellenkezőleg, szükségesek és értelmesek, ő maga pedig hős, mert megteszi őket. Az persze még véletlenül sem jutott eszébe senkinek, hogy a közkatonának nem is lehetett más választása. Ha mégis megpróbálkozott vele, vagy azon nyomban kivégezték, vagy élete végéig börtönbe zárták.

A második ilyen szabály az volt, hogy nálunk nincsenek kegyetlen, becsvágyó vagy tudatlan parancsnokok. Ha az őrületes szervezetlenségből, amelyben éltünk, valamilyen nagy baklövés született, akkor megmagyarázták, hogy nem csupán előre látták ezt, hanem a magasabb stratégia része, s ebből támad majd a győzelem.

Egy harmadik szigorú szabály szerint ötmillió egyébként normális, fiatal, ereje teljében levő férfi és ifjú a Háborús Erőfeszítés időszakára félretette megszokott nőügyeit. Senki sem találta ellentmondásnak, hogy meztelen lányok, úgynevezett *pin-up* görlök képeslapokból kivágott fényképeit hurcolták magukkal. A szabály volt a törvény. Amikor a hadtáp x millió fogamzásgátló és fertőzést megelőző gumit rendelt, ki kellett fejteni, hogy ezeket a gépfegyverek csövének nedvesség elleni védelmére használják – és talán úgy is volt.

Minthogy a mi hadseregünk és flottánk, akárcsak valamennyi hadsereg és flotta, jó és rossz, szép és csúnya, vad és nemes, kegyetlen és szívélyes, erős és gyenge emberekből toborzódott, az ember azt hinné, hogy kissé nehéz lehetett érvényt szerezni ezeknek az általános magasztosságot hirdető szabályoknak, pedig nem így volt. Mindannyian a Háborús Erőfeszítés gépezetének alkatrészei voltunk. Egy ütemre léptünk vele, sőt, mi több, cinkostársaivá lettünk. Fokozatosan belénk ivódott, hogy az igazság – bármiről is legyen szó – automatikusan titkos, és aki ezt semmibe veszi, gyengíti a Háborús

Erőfeszítést. Nem azt értem ezen, hogy a haditudósítók hazudtak. Nem. Amit ebbe a könyvbe foglaltam, mind megtörtént. A valótlanság abban van, hogy elhallgattunk dolgokat.

Amikor Patton tábornok megütött egy kórházban fekvő beteg katonát, vagy amikor haditengerészetünk Gelánál lelőtte ötvenkilenc saját csapatszállító repülőgépünket, Eisenhower tábornok személyesen kérte meg a haditudósítókat, ne adják le a történteket, mert ez megrendítené otthon az erkölcsi szilárdságot. És a tudósítók nem továbbították írásukat. A hadügyminisztériumból persze eljutott a hír egy otthoni újságíróhoz, és így mégis megjelent, de a harctéren senki sem működött közre ebben a Háborús Erőfeszítés ellen elkövetett árulásban.

Közben furcsa, szabványszerű történetek születtek, s annak rendje és módja szerint továbbíttattak. A legostobább a légierő ezredeséről vagy tábornokáról szólt. Szolgálati beosztása megkövetelte, hogy kényszerű kényelemben a földön maradjon, s őt majd elemésztette a bánat, mert nem repülhetett bevetésre “fiaival” Németország fölé a légelhárító lövegek tüzébe. Kemény, komoly feladat kötötte a földhöz, sokkal komolyabb, mint a légi bevetések. Nem tudom, honnan eredt ez a történet, de nem úgy hangzik, mintha tiszthelyettesek vagy közkatonák találták volna ki. A bombázógépek legénysége között egyetlen emberrel sem találkoztam, aki ne vállalta volna szívesen az ezredes vagy tábornok komolyabb feladatát az első füttyentésre. Meglehet, kissé faragatlanok voltak, de azért ennyire nem bolondok.

Amikor újraolvasom ezeket a régi tudósításokat, itt is, ott is azt látom, hogy mondatokat törölt a cenzor. Fogalmam sincs róla, mit töröltek. A haditudósítók nem veszekedtek a cenzorokkal. Nehéz volt a munkájuk. Sohasem tudták, miért tekerhetik ki a nyakukat. Azért senki sem büntethette meg őket, amit kihúztak, tehát önfenntartási ösztönük sugallatára szorgalmasan húztak. A haditengerészet cenzorai különösen érzékenyek voltak a helységnevek iránt, akár volt katonai jelentőségük, akár nem. Hiszen ez a legbiztosabb. Egy ízben, amikor már kissé dühített a cenzúra, leadtam Hérodotosznak a görögök és a perzsák i.e. 480-ban vívott szalamiszi csatájáról írott beszámolóját, s minthogy helységnevek szerepeltek benne – noha klasszikus formájukban – a haditengerészet cenzorai megölték az egész történetet.

Mi igazán tiszteletben tartottuk a cenzúra szabályait, noha tudtuk, hogy jó részük hülyeség, de nagyon nehéz volt megérteni a szabályokat. Általában a parancsnok személyével együtt változtak. Amikor már éppen sejteni kezdte az ember, mit adhat le, leváltották a parancsnokot, és egyáltalán nem lehetett továbbítani a tudósítást.

Különös, bolond, mégis felelős társaság volt a haditudósítóké. A hadseregben – természeténél, méreteinél, bonyolultságánál és a

parancskiadás módjánál fogva – szükségképpen előfordulnak hibák, ezeket azonban ki lehet magyarázni vagy át lehet alakítani a hivatalos jelentésekben. Viszont ebből következik, hogy a parancsnokokat kissé idegesíti a riporterek jelenléte. Csökönyösek, nem tágítanak az ember mellől, különösen a járatosabbak. És meg kell adni, sok hivatásos haditudósító többféle háborút látott, mint bárki a hadsereg vagy a haditengerészet tisztjei közül. Capa például átélte a spanyol háborút, az abesszin háborút, a Csendes-óceáni háborút. Clark Lee ott volt Corregidornál és előtte Japánban. Noha a hivatásos katonák és tengerészek nem nagyon szerették a haditudósítókat, semmit sem tehettek ellenük, mert ezek az emberek teremtették meg a kapcsolatot a nyilvánossággal. Sőt sok közülük nagyon ismertté vált, és tömérdek hívet szerzett. Az ország egyik végétől a másikig egyszerre számtalan újság közölte írásaikat. Sokan kialakították saját módszerüket és egyéni stílusukat. Néhány – de nem sok – valóságos primadonna lett. Ernie Pyle olyan népszerű volt, és annyira ragaszkodtak hozzá az otthoni olvasók, hogy jelentőség tekintetében háttérbe szorította a legtöbb vezető tábornokot.

Tejfölös szájú újoncként érkeztem a hivatásosok e keménykötésű társaságába; olyan voltam közöttük, akár a szent tehén vagy a tapasztalatlan turista. Gondolom, úgy érezték, jogtalanul furakodom be kemény munkával megdolgozott területükre. Amikor azonban tapasztalták, hogy nem az ő munkájukat másolom, nem első kézből szerzett hírekre fáj a fogam, nagyon kedvesen bántak velem, fáradságot nem kímélve segítettek és oktattak. Capa adta például a legjobb tanácsot, amit valaha hallottam, hogyan viselkedjem a tűzvonalban. Így hangzott: “Maradj ott, ahol vagy. Ha nem találtak el, akkor nem láttak meg.” És azután Capának az lett a sorsa, hogy elment Vietnamba, és aknára lépett, éppen akkor, amikor már készült faképnél hagyni az egész szörnyű, mihaszna szakmát. Ernie Pyle-nak pedig a szeme közé talált egy orvlövész azon az útján, amelyet az utolsónak tervezett.

Valamennyien kialakítottuk szabadalmazott, szerény kis fogásainkat. E régi írásokat olvasva, felismerem egyiket az enyéim közül. Sohasem állítottam, hogy saját szememmel láttam valamit. Ragaszkodtam hozzá, hogy valahányszor leírok egy jelenetet, kivétel nélkül mindig valaki másnak a szájába adjam a szavakat. Már elfelejtettem, miért tettem ezt. Talán úgy éreztem, hihetőbb, ha másvalaki mondja el. Vagy az is lehetséges, hogy afféle jogosulatlan leselkedőnek, hallgatózónak éreztem magam a háborúban, s egy kicsit szégyelltem ilyen módon egyáltalán részt venni benne. Talán amiatt szégyenkeztem, hogy én hazamehettem, a katonák pedig nem. De gyakran a haditudósítónak sem volt biztonságos vagy kényelmes az élete. A katonai szolgálat nagy része hadtáp, szállítás és irodai munka.

Még a harcoló egységek is pihenőbe vonulnak, miután teljesítettek egy feladatot. A haditudósítók azonban tapasztalták, hogy lapjaik nyomban háborogni kezdtek, ha ők maguk nem tartózkodtak az események közelében. Ennek következtében a tudósítók között igen magas volt a veszteségi arány. Ha elég sokáig haditudósító maradt az ember, és közvetlen közelből kísérte figyelemmel az eseményeket, minden esélye megvolt, hogy otthagyja a fogát. Ezeket a tudósításokat olvasva, rémülten látom, milyen sok haditudósító esett el. Csak egy maroknyi vidám fickó maradt életben azok közül, akik olyan elviselhetetlenné tették az éjszakákat, és telesírták panaszaikkal a nappalokat.

Ám térjünk vissza a szabályokhoz. Egyezményes stílusunkká vált azt érzékeltetni, hogy mindig féltünk. Úgy hiszem, valóban féltem, de ez volt egyúttal a kötelező stílus is. Gondolom, ezt is azért ötölték ki, hogy bizonyítsák, milyen bátrak a katonák. A katonák pedig éppen olyan bátrak és éppen olyan gyávák voltak, mint bárki más.

Sokkal gondosabban szerkesztettük írásainkat, mint maguk a szerkesztők. Felelősséget éreztünk azért, amit úgy neveztek, hogy a hátország arcvonala. Az az általános érzés uralkodott, hogy a hátország arcvonalán kitör a pánik, ha nem titkoljuk el a leggondosabban, milyen is igazában a háború. Az is meggyőződésünkké vált, hogy meg kell óvnunk a fegyveres erőket a bírálattól, különben visszavonulnak duzzogni a sátrukba, akárcsak Akhillész tette.

Haditudósítók önfegyelme, öncenzúrája minden bizonnyal erkölcsi és hazafias alapokon nyugodott, de egyúttal gyakorlatilag hasznos önvédelem is volt. Néhány téma tabunak számított. Bizonyos személyeket nem lehetett bírálni, sőt még kérdőjellel sem illetni. Ha akadt olyan ostoba tudósító, aki megszegte a szabályokat, nem kapott nyilvánosságot otthon, és ezt követően a parancsnokság kipenderítette a hadszíntérről. Hadszíntér nélkül – a haditudósító munkanélküli.

Tudtuk például, hogy egy nagyon híres tábornok szakadatlanul cserélgeti maga körül a sajtó embereit, mert úgy érzi, nem kap elég főcímet a lapokban. Ismertünk olyan parancsnokot, aki lefokozott egy híradós őrmestert, mert előnytelen fényképet készített róla. Több kitűnő csapattisztet váltottak le parancsnoki beosztásból féltékeny elöljáróik csak azért, mert úgy találták, hogy túlságosan lelkesednek értük beosztottaik, és szerfölött csodálják őket a haditudósítók. Sorozatosan küldtek betegszabadságra embereket javíthatatlan részegeskedés, a női segédszolgálatosokkal folytatott botrányos viszony miatt, orvosilag kiszuperáltak hülyéket, kegyetlenkedőket, gyávákat, még szexuálisan eltorzultakat is. De egyetlen tudósítót sem ismerek, aki felhasználta volna ilyen természetű értesüléseit. A háborús erkölcsi előírásoktól függetlenül, szakmai öngyilkosság lett

volna, ha megteszi. Egyetlen ember akadt, aki az engedélyezett időpont előtt világgá kürtölte a fegyverszünet szenzációját – meg is halt hivatása számára, pályáját derékba törték.

Igen, a háborúnak csak egy részét írtuk meg, de hittük, szentül hittük abban az időben, hogy ez a legjobb, amit tehetünk. Talán ezért rázták meg annyira az őrült, izgatott kavargástól oly féltő gonddal elzárt közönséget volt katonák olyan regényei és elbeszélései, mint a *Meztelenek és holtak* a háború után.

Egyébként is rengeteg anyagunk volt. Dúskáltunk a tollunkra kívánkozó hősiességben, önzetlenségben, tehetségben, szívjóságban. És talán helyesen is tettük, hogy elhagytuk a teljes kép egyes részleteit. Ha mindazt tovább adjuk, amit tudunk, és a harctér nyelvén foglaljuk írásba, még jobban összekuszáljuk a hátország arcvonalát. Ezenfelül minden nevetséges, öntelt fickóért kárpótolt, hogy akadt egy Bradley, és minden hírnevet hajhászó egyenruhás ripacsért az olyan nagy emberek, mint Terry Allen és Roosevelt tábornok. S a közkatonák sorában, a büdös, szélhámoskodó mocskos szájú lógósokkal egy kupacban igazi hősöket, csupa szív férfiakat, értelmes embereket ismertünk meg, akik tudták vagy sejtették, miért harcolnak, és magukkal ragadták a többieket.

Meggyőződésem, hogy a haditudósítók hivatásukban magas erkölcsű és felelős emberek voltak, sokuk igen bátor, néhány pedig szívvel-lélekkel szolgálta az ügyet, de úgy hiszem, miután leadtuk a tudósítást, mi sem voltunk jobbak vagy rosszabbak a tiszteknél és a közkatonáknál, csak több kedvezményt élveztünk, mint a szolgálatban állók, akár hivatásosak voltak, akár csupán besorozottak. Hamis rendfokozatokat kaptunk – kapitánytól alezredesig –, s így ehettünk a tiszti étkezdében, ahová a közkatonák nem léphettek be, de bejáratosak voltunk a legénységibe is, ahová a tisztek nem mehettek. Emlékszem egy észak-afrikai tiszti táncestre. Hangulat nélküli, merev szórakozás volt, alacsony rendfokozatú tisztek gépiesen táncoltak hivatásos ápolónőkkel, egy kézzel tekert fonográf ócska lemezeire. Közben valamelyik szomszédos barakkban valóságos eksztázist keltett egy kis dzsesszzenekar, a legjobb talán, amit valaha hallottam. Mi, haditudósítók, természetesen örömmel pártoltunk át a jobb zenéhez. A rang kétségkívül kiváltsággal jár, a mi esetünkben azonban szabadosságot jelentett. Miután eleget tettünk kötelességünknek, és tudósításunkat már kiröpítette a távíró, nekiláttunk, hogy jó címeket kutassunk és cseréljünk, hol lehet feketén húst, italt és nőket szerezni. Ismertük az illegális árfolyamokat. Átejtettük egymást, loptunk, szimuláltunk, lógtunk, és általában olyan kényelmessé tettük az életünket, amennyire csak lehetett. Hamar megtanultam, ha fizetek egy fél liter whiskyt a szállítást intéző őrmesternek, előbb kapok helyet a repülőgépen, mint a vezérkar ellentmondást nem tűrő

parancsával utazó tábornok. A hadseregtől nem sokat loptunk. Erre nem volt szükség. Mindent megkaptunk. Egyébként sem vehettük fel a versenyt a hadseregben szolgáló szakértőkkel. Eszembe jut egy hadtápos tábornok. Haragosan olvasta a hadtáp egyik raktárából eltűnt anyagokról szóló jelentést, azután kikelt magából: – Az amerikai katona a világ legmocskosabb tolvaja! Tudja, mi lesz ebből? Ha már mindent elloptak, amit csak beszereztünk, a németektől kezdenek majd lopni, és akkor az isten sem menti meg Hitlert. – És emlékszem arra, hogy egy rombolón, a nyílt tengeren, hirtelen minden tisztnek eltűnt az oldalfegyvere, pisztolya és karabélya, s hiába kutatták át a hajót orrától faráig – még az üzemanyag- és víztartályokat is –, egyetlen fegyver nem sok, annyit sem találtak meg soha többé. Szinte kényszer hatása alatt loptak. Hivatásos motozók ügyességével kutatták át a foglyokat, van-e náluk óra, fényképezőgép, oldalfegyver (ezek a közkatona kereskedelmi cikkei). A haditudósítók azonban nem loptak sokat, először is azért nem, mert – mint említettem – nem volt rá szükségünk, másodszor pedig, mert annyit mozogtunk ide-oda, hogy nem vihettük magunkkal a holmit. A jó ég a megmondhatója, hány rohamsisakot, mennyi ágyneműt és gázálarcot utaltak ki nekem. Pontosan megkaptam ezeket a holmikat ott, ahová megérkeztem, de sohasem vittem vissza őket. Londoni szállodák pincéiben bizonyosan ma is halomban áll még a haditudósítók tizenöt évvel ezelőtt ottfelejtett cókmókja, amit azóta sem követelt vissza senki. Magam is ismerek két ilyen rejtekhelyet.

Akármilyen is az értékük, bármilyen keveset idéznek is fel, itt vannak hát ezek az alkalmi írások, tündérmesék, félig-meddig céltalan visszaemlékezések olyan korra és helyzetre, amelyek örökre eltűntek a világból. Szomorú és vidám feljegyzések egy háború ama kis részletéről, amelyet láttam, s úgy hiszem, nem koholt, hamis díszpompával maradnak meg az emlékezetben, mint Crécy, Bunker Hill és Gettysburg csataképei. Ámbár minden háború annak tünete, hogy az emberben kudarcot vall a gondolkodó állat, mégis volt ezekben az emlék-háborúkban némi vitézség, bátorság, szívjóság. Természetesen meghalhatott, megrokkanhatott az ember, ám ha életben maradt, nem hagyott nyomorék magot gyermekeire.

Most sok éven át félelmet, csak félelmet szívtunk magunkba, s a félelemnek nincs egészséges gyümölcse. Kegyetlenség, csalás és gyanakvás a gyermekei, a ránk boruló sötétségből sarjadnak. És amilyen bizonyos, hogy kísérleti bombáink megfertőzik a levegőt, ugyanúgy mérgezi meg lelkünket a félelem, a láthatatlan, őrült, gyilkos rémület.

Feszültségben, hajszoltan írtam e kötet darabjait. Amikor újraolvastam őket, először ösztönösen javítgatni, változtatni akartam, kisimítani a kócos mondatokat, kihúzni ismétlődéseket, de úgy látom,

kócosságuk is szerves alkotórésze életközelségüknek. Éppen olyan valóságosak, akár a gonosz boszorkány és a jó tündér, ugyanolyan igazak, ellenőrzöttek és csináltak, mint bármelyik más monda.

Volt egyszer, hol nem volt – valamikor régen –, volt egyszer egy háború.

ANGLIA
CSAPATSZÁLLÍTÓ HAJÓ

Valahol Angliában, 1943. június 20.

A katonák ezrei ott gubbasztanak felszerelésükön a kikötőben. Beesteledett, kigyulladnak az első légoltalmi lámpák. Az embereken acélsisak van, s ez egyformává teszi őket. Akárha kalapos gombák ülnének hosszú sorokban. Puskájukat térdükhöz támasztják. Nem lehet megkülönböztetni őket egymástól, nincs egyéniségük. A hadseregben csak egységekként léteznek az emberek. A krétával sisakjukra írt számok a robotemberek gyári sorszámára emlékeztetnek. Szép rendben rakták le holmijukat, az összegöngyölt takarót, a borjút, a sátorlapot. Némelyiknek első világháborús Springfield vagy Enfield a puskája, mások M-1 vagy Garand gyalogsági fegyvert kaptak, néhányan pedig azt a helyes, könnyű, okos kis karabélyt, amelyet mindenki szeretne megtartani a háború utánra – vadászpuskának.

A csapatszállító hajó úgy magaslik és terebélyesedik a móló fölött, akár valami középület. Majd kitekeredik az ember nyaka, ha meg akarja nézni, hol végződik az ökörszem-ablakok sora, és hol kezdődik a fedélzet. Nincs neve ennek a hajónak, és nem is lesz, amíg tart a háború. Kevesen ismerik úti célját, és még kevesebben a menetirányát. Parancsnokai szinte elviselhetetlen terhet vettek a vállukra, mert a kapitánynak nem lesz többé nyugodt éjszakája, ha ebek harmincadjára juttatja ezt a hajót és a rakományát. Valószínűleg most sem alszik nyugodtan. A teherszállítmányt felrakták, már csak az emberi rakományra vár a hajó.

A katonák nyugodtan ülnek a kikötőben. Kevés szó esik, nem énekelnek, és amikor sötétséggé vastagodik a homály, már külön sem válik egyik ember a másiktól. Fáradtan buknak előre a fejek. Némelyik katona egész álló nap készült az indulásra, mások már jó néhány napja.

Több módon lehet viselni a kalapot vagy a sapkát. Az ember egyénisége kifejeződhet abban, hogyan gyűri be vagy vágja a fejébe a kalapját, de a rohamsisakkal nem teheti. Csak egyféle módon viselheti. Sehogyan másképpen. Sisakkal a fején az ember kucsmagomba a gombatenyészetben.

Most négy hajóhídon utat nyitnak, az egységek nehézkesen talpra állnak, és csoszogva sorakoznak. Az emberek előregörnyednek

felszerelésük súlya alatt. A lábak a hajóhidak emelkedőjén vonszolódnak. A katonák egymás után eltűnnek a nagy ajtók mögött, a csapatszállító hajó gyomrában.

Odabent a létszámot ellenőrző altisztek elosztják őket. A sisakjukra krétázott számot összevetik a lajstrom számával. Mindenkinek előre kijelölték a helyét. A katonák fele a fedélzeten alszik, másik fele a hajó belsejében, tánctermekben, ebédlőkben, ahol valamikor merőben másféle népek üldögéltek, és tovatűnt, rendkívül fontos dolgokról tárgyaltak. Az emberek egy része inkább a hálóhelyeket választaná, mások a függőágyakat, a fedélzetet, a folyosókat. Holnap helyet cserélnek. A fedélzetről lemennek aludni, akik pedig bent töltötték az éjszakát, felmennek majd. Minden éjszaka cserélnek, amíg partra nem szállnak. S amíg partra nem szállnak, nem kerül le róluk a ruha. Bizony, ez nem kéjutazás.

A légoltalmi lámpák halványkék homályában leroskadnak az emberek a fedélzeten, és azonnal elnyomja őket az álom. Szinte abban a pillanatban lecsukódik a szemük, ahogy letelepednek. Sok még a sisakját sem veszi le. Kimerítő egy nap volt ez. Kezük a puskát markolja.

A hajóhidakon még egyre vonulnak a sorok a csapatszállító hajóba. Egy ezrednyi színes csapat, azután vagy száz ápolónő következik – csinosak sisakjukban, tábori felszerelésükkel. Az ápolónőknek legalább jut luxuskabin, bár össze kell zsúfolódniuk benne. Az I. számú hajóhídon bombázórepülő osztály törzsének állománya vonul, azután a katonai rendőrség egy százada. Egyaránt fáradtak mindahányan. Megtalálják a helyüket, és aludni térnek.

Folyik a behajózás. Mindenütt tilos a dohányzás. Háromszorosan ellenőriznek mindenkit, aki a hajóra lép, odatartozik-e. Nagy csendben megy a berakodás. Csak a lábak csoszogása hallatszik a lépcsőkön, meg a halk parancsszavak. A katonai rendőrség szolgálatban levő alakulata minden lépéssel tisztában van. Előre kidolgozták ennek a forgalmi problémának a megoldását.

A felső fedélzet teniszpályái egyetlen félhektáros hálóhellyé váltak – emberek, lábak, felszerelés mindenütt. S a lépcsőkön és folyosókon mindenfelé ott állnak a katonai rendőrök, irányítanak és őrködnek. A behajózásnak úgy kell mennie, mint a karikacsapás, hiszen bármilyen kis döccenő órákkal hátráltathatja, akárcsak egyetlen önkényeskedő gépkocsivezető egyetlen rossz kanyarodása hosszú időre elrekesztheti a közlekedést a nagy forgalmú sugárúton. De a csoszogás ellenére is nagyon gyorsan történik a behajózás. Éjfél körül már minden ember a hajón van.

A törzs szobájában hosszú asztal mögött ül a parancsnok, előtte telefonkészülékek. Segédtisztje, sápadt, szőke őrnagy, jelentést tesz, és az asztalra helyezi iratait. A parancsnok bólint és újabb parancsot ad.

Hajószerte harsognak a hangszórók. A behajózás véget ért. A hajóhidak leválnak a csapatszállító hajó oldaláról. A vasajtók bezárulnak. Most már senki sem léphet a hajóra, és nem is hagyhatja el, csak a révkalauz. A parancsnoki hídon csendben mereng a hajó kapitánya. Most már vállán a teher. Az ő gondjára bízták az emberek ezreit, s ha valamilyen szerencsétlenség történik, ő a felelős.

A hajó a mólónál marad, és könnyű sóhaj száll fel mélyéből. A csapatok most már elhagyták otthonukat, elvágták őket a szárazföldtől, noha száz lépés sem választja el tőlük. A felső fedélzeten a korlátra könyököl néhány ember, lebámul a mólóra meg a mögötte elterülő városra. A közeledő dagály fodrozza az olajos vizet. Mindjárt itt az indulás ideje. A törzs szobájában – azelőtt a hajó színházterme volt – ott ül asztalánál a parancsnok. Mögötte fáradt, szőke segédtisztje. Cseng a telefon, a parancsnok felkapja, egy percig fülel, azután helyére akasztja a hallgatót. Segédtisztjéhez fordul.

– Készen vagyunk – mondja.

Valahol Angliában, 1943. június 21.

Éjfél már elmúlt, most kezdődik a dagály. A móló épületei fölé tornyosuló parancsnoki hídon ugyancsak megélénkül az élet. Az összeköttetés megszakadt, a hajtómű ellengőzt kapott. A nagy hajó óvatosan farol a vízben, és csaknem betölti a két móló közét. A kis kikötői vontatók már várnak rá, addig lökdösik, ösztökélik, míg egyenesbe nem kerül, azután meg úgy tapadnak oldalához, mint apró csecsszopó hajók. Lassan halad előre a tenger felé. Csak az alvó katonák között őrt álló katonai rendőrök látják eltűnni az elsötétített várost.

Lent a hajó mélyén, a kórházban, közben olyan dolgok kezdődnek, amelyek igazán sok emberrel megtörténhetnek. Egy orvos-őrnagy lehúzza zubbonyát, és felgyűri inge ujját. Zöld szappannal mossa kezét, közben egy ápolónő már műtéthez öltözve áll mellette, és fehér köpenyét tartja. Egy másik ápolónő a névtelen katona hasát borotválja. Vakbele támadt ellene. Vakító fény árasztja el a műtőasztalt. Az orvos-őrnagy steril kesztyűbe dugja kezét. Az ápolónő orra és szája elé igazítja az álarcot, s az orvos fürgén odalép a fényben úszó asztalon alvó katonához.

A nagy csapatszállító hajó ellopakodik a város közeléből, a kikötői vontatók magára hagyják, és a sötét monstrum gőzt eresztve vág bele a sötétségbe. A fedélzeteken, a folyosókon és az emeletes ágyakon katonák ezrei omlottak álomba. Csak arcukat világítja meg a légoltalmi lámpák gyenge, kék fénye. Arcok, kezek, lábak, felszerelések kusza halmaza. Tisztek, és katonai rendőrök vigyázzák ezt a nagy álmot, ezt a sokszoros álmot, ezrek álmát. Szag száll fel az emberekről, a hadsereg jellegzetes szaga. Gyapjú illata ez, a fáradtság keserű párája, fegyverolaj és bőr szaga. Mindig ilyen szagot árasztanak

a csapatok. Elnyúlva hevernek az emberek, némelyiknek nyitva a szája, de nem horkolnak. Talán túlságosan fáradtak ahhoz, hogy horkoljanak, de lélegzetük ütemesen hallatszik.

A fáradt, szőke segédtiszt kísértetként járja a fedélzetet, nem tudná megmondani, vajon mikor alhat legközelebb. Ő és a tábori rendőrség parancsnoka osztozik a felelősségben azért, hogy baj nélkül keljenek át, s mindketten komoly, felelős emberek.

Iszonyatosan hiányzik valami ezekből az alvókból, s mintha éppen a legfontosabb hiányoznék. Elhagyták tisztviselő, farmer, kereskedő, diák, mérnök, újságíró, halász múltjukat, így váltak hadsereggé, s bevonulásuk óta erre a percre készítették elő, erre képezték ki őket. Most kezdődik el valójában az, amire készültek. Hazájuk, amelynek védelmére katonákká lettek, a ködös éjszakába vész, és ők alszanak. Eltűnt az a hely, amely a következő hónapokban betölti majd gondolataikat, s ők nem látták eltűnését. Aludtak. Hosszú idő beletelik, mire viszontlátják, s némelyikük soha többé nem látja viszont. A nagy érzések pillanata ez, visszahozhatatlan pillanat, de ők túlságosan fáradtak. Alszanak, akár a gyerekek, akik igazán megpróbálták bevárni a Télapót, de, hiába, nem sikerült. Beszélni fognak erről a pillanatról, pedig sohasem élték át.

Kezd rátelepedni a tengerre az éjszaka. Az eget felhő borítja, és könnyű eső szemetel. Kedvez az idő a hajózásnak, mert kétszáz yardról már nem láthat a tengeralattjáró. Szürke, ködös tömeg ez a hajó, szürke ködben kúszik előre, és egybeolvad vele. A haditengerészet felderítő léghajója vigyáz rá fentről, olyan közel jön néha, hogy meglátni az aláfüggesztett kis fülkében ülő embereket.

A csapatszállító hajót már teljesen elvágták a szárazföldtől. Hallhat, de nem beszélhet. Rádióadóját csak akkor szabad használnia, ha eltalálják vagy megtámadják. Útja közben senki sem fog hallani róla. Tengeralattjárók ólálkodnak előttünk a ködös tengeren, a hajón levők jó része sohasem látta még az óceánt, s a tenger egymagában is elég sötét és rémítő e leselkedők nélkül is. A jövendő harcok mellett sok más is ijeszt egy vidéki fiút: új dolgok, új emberek, új nyelvek.

A katonák már a riasztás előtt kezdenek ébredezni. A búcsúzás pillanatát elmulasztották. Arra ébrednek, hogy ismeretlen cél, ismeretlen útvonal van előttük, még azt sem tudják, életben lesznek-e egy óra múlva. A nagy hajó nekiveti orrát az Atlanti-óceánnak.

Két korán kelő hegyvidéki fiú áll a hátsó fedélzeten, hitetlenkedve bámulják a tengert. Egyikük megszólal:

– Azt mondják, tiszta só, egészen fenékig.

– No, most már tudhatod, hogy nem igaz – felel a másik.

– Hogyhogy nem igaz? Már mér ne lenne igaz?

Társa magabiztosan magyarázza:

– Hát tudod, fiam – mondja –, annyi só a világon sincs. Csak

számolj utána.

Valahol Angliában, 1943. június 22.

Az első reggelen minden csapatszállító hajón dúl a zűrzavar. Ilyen szűk helyen nehéz emberek ezreit élelmezni. Naponta kétszer adnak enni, s a két étkezés között tíz óra telik el. Reggeliért már hét órakor sorba állnak, s még tízkor sem jutnak a sor végére. Ebédhez délután ötkor kezdenek sorakozni, és éjszaka tízkor végeznek vele. Ezalatt hármas sorokban álló katonák töltik meg a hosszú szűk folyosókat, kezükben az étkezéshez szolgáló tábori felszerelés.

Az első napon nem működik kifogástalanul a rendszer. Akadozik a forgalom, borzolódnak az idegek. Délelőtt tízkor így siránkozik egy elkeseredett vegyvédelmi közkatona az előtte elcsoszogó sorokra felügyelő katonai rendőrnek:

– Kérem, biztos úr… Engedjen ki ebből a sorból. Már háromszor reggeliztem. Nem vagyok éhes. Ahányszor végére érek az egyik sornak, mindjárt betuszkolnak egy másikba.

Az embereket nem kezelhetik egyéniségekként ezen a csapatszállító hajón. Pusztán egyedek, akik hatszor-háromszor-két láb helyet foglalnak el vízszintesen vagy függőlegesen. Ennyi helyet kell biztosítani a fizikai egyed számára. Gépek csupán – üzemanyagra van szükségük, nehogy leálljanak. Számolni kell égési termékükkel és eltávolítani. Nincs rá mód, hogy egyéniségeknek tekintsék őket. A második vagy harmadik napra kezd beolajozódni a módszer. Akkor majd zökkenő nélkül, az előírt időben vonulnak el a sorok, az első napon azonban dúl a zűrzavar.

Most már pihennek az emberek, és nincs hely mozgásra. Az utazás alatt semmilyen kiképzésre sem lesz lehetőség. Túlságosan sok a láb. Csapatszállító hajón a lábak látványa a legmegragadóbb. Az ember félrehúzhatja fejét vagy karját, de akár fekszik, akár ül, a lába útban van. Elnyúlik a folyosókon, buktatót állít a hajó minden zegében-zugában. S a lábukat nem védik a katonák, hiszen ez látszik az emberi test legkevésbé sebezhető részének. Ha előre akar jutni az ember, lábak között kell lépkednie, lábakra kell taposnia.

Akadnak hatalmas, torz lábak, kecses, kicsiny lábak, fényesre tisztított cipők, felkunkorodott orrú cipők, csomóra kötött, összegubancolódott cipőfűzők és gondosságra valló helyes kis masnik. A láb és a cipő elárulja a jellemet. Vannak örökké fáradt és mindig izgő-mozgó, gyors lábak. Ha csapatszállító hajóra emlékezik az ember, lábakra emlékezik. Éjszaka szinte kúszva kell közlekedni az elsötétített hajón, és hektárnyi területeken lábak között kitapogatni az utat.

Az emberek kezdenek nyugtalankodni. Nehéz ám tétlenül csendben üldögélni. Néhányan könyvet vesznek elő zsebükből, mások a hajó könyvtárába mennek könyvért. Detektívtörténeteket, novellákat olvasnak. Azt veszik kezükbe, amit éppen találnak. De soknak nem

élvezet az olvasás, és nekik is szükségük van valamire, ami leköti érdeklődésüket.

Amikor néhány hónappal ezelőtt a hadtápfőnökség jelentette, milyen cikkeket szállított a kantinok számára, többszázezer kockajáték-készletet is felsorolt, kifejtve, hogy a pacsézi-játék egyre népszerűbbé válik a hadseregben. Aki emlékszik rá, hogy a pacsézi meglehetősen együgyű játék, nem hiszi el ezt, ha nem látta, pedig így van. Igaz, kissé korszerűsítették a játékot, de a népszerűségéhez aztán nem fér kétség. A tábla a zsinóros zsebekkel helyhiány miatt eltűnt. A pacsézit most kincstári takarón játsszák.

Eleven, egészséges játék, úgy látszik, leköti a játékosok figyelmét. Némelyik pacsézi-partinak napokig sem szakad vége. Az egyik például az átkelés egész ideje alatt tartott. A hadsereg másik nagyon népszerű játéka a kaszinó. Legáltalánosabb fajtái a lecsapós kaszinó és az ötlapos húzós kaszinó. Érdekes látvány, amint a mi modern hadseregünk visszatér őseink ódivatú szórakozásaihoz.

A hajót alaposan felfegyverezték. Minden figyelőpontról ágyúcsövek nyúlnak előre. Ez a csapatszállító hajó tekintélyes ellenálláson is keresztülverekedné magát. A fedélzeten a mentőcsónakok mellett százával látni mentőtutajokat, készen arra, hogy a tengerbe dobják őket. A csónakokat és tutajokat ellátták élelemmel, vízzel, gyógyszerrel, sőt még horgászfelszereléssel is.

Aki éjszaka a fedélzeten aludt, most beköltözik, bentről pedig kijönnek az emberek. Éles szél fúj. A katonák előveszik a sátorlapokat, és ötletes módon sátrak építésébe fognak. Némelyek egyszemélyes tetőt feszítenek ki a hajókorlát és az oszlopok közé, mások kiterítik a ponyvát, és szélvédett odúkat képeznek ki a mentőtutajok között. Azután letelepednek, olvasnak, pacsézit játszanak vagy kaszinóznak. A tenger csendes, és ez jó, hiszen az emberek zöme még sohasem utazott semmiféle vízi járművön. Ha csak kicsit is szeszélyessé válik az idő, elkapja őket a tengeribetegség, s ez újabb erőfeszítést követel a nyúzott, fáradt ügyeletesektől.

Nem locsolhatják a fedélzetet, mert nem tudják hová tenni az embereket, amíg takarítanak. Sok a kényes probléma egy ilyen hajón. Ha másik hajót pillantanak meg, nem szabad az egyik oldalra tömörülniük az embereknek, mert a hajó egyensúlya megbillenne és abból komoly veszély származhatna. Embereket szállítunk, ezzel a szállítmánnyal pedig csínján kell bánni.

Naponta folyik hajókiképzés. Felhangzik a riadó jele, s az első nap zűrzavara után az emberek már zökkenő nélkül elfoglalják kijelölt helyüket. Bizony, sok a gond egy csapatszállító hajón.

Valahol Angliában, 1943. június 23.

Furcsa közösség a csapatszállító hajó, és valóban közösségként is viselkedik. Különleges dolog azonban, hogy el van vágva a világtól, s

állandóan fenyegeti a veszély: megtámadják és elpusztítják. Mit sem számít, milyen gondtalanoknak látszanak az emberek, bizonyos, hogy a veszély réme szüntelenül ott kísért agyukban. A vízben bárhol tengeralattjáró bújhat meg, és minden pillanatban a tenger fenekére juttathatja a nagy hajót egy robbanás.

Éppen ezért sohasem lanyhulnak el a tüzérek, mindig feszülten figyelik a lehallgató készüléket. Fél füllel állandóan figyelnek és várnak, s éjszaka a legparányibb nesz is óriási jelentőségűre nő. Időnként lőnek egyet, hogy meggyőződjenek róla, kifogástalan-e a lövegek állapota. A tüzértiszt sohasem ernyed el. A kapitány a parancsnoki hídon alig alszik, és kezében ott a feketekávé.

Különösen reagál az emberi agy az ilyen feszültségre. Szorongásait valóságszámba veszi, majd pedig ismételgeti ezt a valóságot, így aztán a csapatszállító hajó igazi fészke a rémhíreknek, s a rémhírek végigsuhannak a hajó orrától a faráig, de az a legfurcsább, hogy minden csapatszállító hajón szakasztott ugyanazok a rémhírek járják. Valamennyiben egy általános kép ölt alakot. Megszületik a történet, azután ismételgetik, és mindenki (talán csak a hajó állandó személyzete kivétel) elhiszi néhány órára, mielőtt újabb rémhír foglalja el a helyét. Talán jó lenne leírni néhány ilyen rémhírt, hogy ha hallják, felismerjék: a csapatszállító hajók mondakincséből való.

Kivétel nélkül minden csapatszállító hajón a következőket beszélik, és el is hiszik:

1. Ma reggel meglátott bennünket egy tengeralattjáró. Nem ért utol, de rádión adott hírt társainak, és most egész csorda gyűlt össze előttünk, feltartóztatja és elsüllyeszti a hajót. Azt gyanítják, hogy ez a hír a rádiós tiszttől származik, lehallgatta, amint egy tengeralattjáró társait hívta. A csorda ma éjszaka fog körül bennünket. Minden ilyen hírről azt állítják, hogy az egyik magas beosztású tiszttől ered.

2. Reggel felbukkant egy tengeralattjáró, mert nem tudta, hogy a közelében járunk. Minden lövegünket felé irányítottuk, készen arra, hogy szétlőjük, mert kifüleltük a helyét a lehallgató készülékeinken. Akkor látott meg bennünket, amikor kiemelkedett a vízből, és az utolsó pillanatban jelezte, hogy hozzánk tartozik. Nem adnak rá magyarázatot, miképpen volt lehetséges, hogy nem vette észre hajónkat a lehallgató készülékein, s ha felteszik ezt a kérdést, az a válasz rá: valószínűleg nem működtek rendesen a lehallgató készülékei.

3. Valamilyen megnevezetlen, szörnyűséges dolog történt a tisztek között (ez a hír csak a sorkatonák körében terjed). Nem mondják, milyen bűnt követtek el, de tudják, hogy a tisztek egy részét lefogták, és hadbíróság elé állítják. Ez a rémhír pusztán vágyálom lehet.

4. A tiszti kantin és a legénységi kantin egyaránt barna palackokban árusítja a szódavizet. A katonák nagyon jól tudják, hogy

az ő palackjukban szódavíz van, de végigszántja a hajót a hír, hogy a tiszti kantinban látható barna palackok sört rejtenek. Ez némi elégedetlenséget szül, és csak akkor ül el, amikor egy új rémhír kiveri a fejükből az egészet.

5. A hajó orra gyenge, éppen csak összetákolták. Legutóbbi útján kettészelt egy rombolót (némelyik változatban: cirkálót), azután nagyjából összeeszkábálták, és úgy indították útnak. Tökéletesen rendben van, ha nem kapunk vihart, mert máskülönben könnyen darabokra hullik. Mivel az embereket nem engedik a tatrekeszbe, mert ott állnak a lövegek, nem tudják ellenőrizni, igaz-e vagy sem.

6. Az éjszaka bejelentette a német rádió, hogy elsüllyesztették ezt a hajót. Gyakran csinálnak ilyesmit a németek, így próbálnak hírek után halászni. A szülők, feleségek és barátok nem tudják pontosan, melyik hajón utazunk, de nagyjából tudják, mikor indítottak útnak bennünket, s ezért rettenetesen megrémülnek, mi pedig nem közölhetjük velük, hogy kutya bajunk, mert egyetlen üzenetet sem engednek ki. A katonák most már azért aggódnak, mert aggódó hozzátartozóikra gondolnak.

7. Valamilyen járvány ütötte fel a fejét a hajón. A tisztek titkolják, nehogy pánik törjön ki. Éjszaka, titokban temetik el a halottakat.

Ahogyan múlnak a napok, és egyre nyugtalanabbá válnak az emberek, s még a pacsézi-játékot is abbahagyják, mert néhány kapzsi, inas kéz felmarkolta a pénzt: mind izgatóbb rémhírek kapnak szárnyra. Valahol az óceán közepén egy nagy járőr-repülőgép száll fölénk, és védőn köröz a fejünk felett, mire felcsap a hír, hogy jelt adott a kapitánynak: változtassa meg a hajó irányát. Valami borzalmas dolog történik valahol, ezért most megváltozik az útirányunk.

Mivel amúgy is harminc másodpercenként változik az irány, hiába figyeljük a víz sodrát, nem tudjuk megállapítani, merre megyünk, így hát terjed a rémhír. Jó lenne, ha a hajó tisztjei kifüggesztenék azoknak a rémhíreknek a lajstromát, amelyeket leggyakrabban hallanak az emberek. Legalább részben bizonyosan eloszlatnák vele a katonák szorongásait, és érdekes lenne megtudni, vajon megszületne-e a még el nem koptatott, friss rémhírek új lajstroma.

Valahol Angliában, 1943. június 24.

Van ezen a csapatszállító hajón egy kis színészcsoport is, nők és férfiak. Oda mennek szórakoztatni a csapatokat, ahová éppen küldik őket. Nem azok a nagy nevek, akiket egetverő hírverés előz meg, és fenntartják számukra a rádiószerződést. A lányok csinosak, tudnak énekelni és táncolni, a férfiak értenek a bűvészmutatványokhoz, a némajátékhoz és viccek elmondásához. Kevés a kellékük, és semmilyen világítási vagy színkeverő eszközük nincs, amivel igazi színházat csinálhatnának. De van bennük valami nagyon hősies. A színház a világ egyetlen olyan intézménye, amely négy évezred óta

haldoklik, de sohasem adja meg magát. Szívós, áldozatkész emberekre van szüksége, ezek tartják életben. A színtársulat vagyonának legnagyobb darabja a harmonika. A bőröndökbe gyűrt estélyi ruhákat ki kell vasalni, és csinosan kell tartani. Az ő dolguk, hogy mindig vidám legyen a hangulat. Ez aztán az igazán nehéz vándorszínészélet.

A legnagyobb ebédlők egyike a színházterem. Bezsúfolják a katonákat, padokon ülnek, asztalokon állnak, a bejáratoknál heverednek le. A színpad kis dobogó a terem egyik végében. Ma este rossz a hangszóró, ha meg működik, akkor recseg, és torzítja a hangot. Fellép a ceremóniamester, és szembenéz az összezsúfolt közönséggel. Viccet mond. De ezt a hallgatóságot az ország különböző részeiből toborozták, és mindenkinek másféle a humora. Elmond egy New York-i viccet. Nevetés hallatszik, de bizony csak kis körből. A Dél-Dakotába és Oklahomába valók nem értik. Elkésve bár, de nevetnek azért, mert hát kedvük lenne nevetni. Megpróbálkozik még egy viccel, de most már biztosra megy. Katonavicc, a katonai rendőrökről szól. Ez hat. A katonai rendőrök rovására mindenki szívesen nevet.

Kővetkező számként akrobata táncosnőt jelent be. Hosszú lábú csinos lány, erőltetett mosolya leplezi, hogy megfeszített izmai majd szétpattannak. A hajó lassan himbálózik egyik oldalról a másikra. A lány mutatványának sikere a tökéletes egyensúlyon múlik. Minden mozdulatát többször is megpróbálja, és elveszti az egyensúlyt, de nagy komolyan újra próbálkozik, mindaddig, míg végre, a hajó himbálózásának egyik szünetében, sikerül a mutatvány, és pontosan szétnyújtja lábait, pontosan két másodpercig. A katonák együtt éreznek vele. Tudják, milyen nehéz a dolga. Kívánják a sikert és megtapsolják. Mindez nagyon komoly dolog. Lelkes fütty és taps kíséretében hagyja el a színpadot.

Táncdalénekesnő következik. A hangerősítők nélkül alig hallható, mert kellemes ugyan a hangja, de nincs terjedelme. Erőlteti a hangját, és ezzel kellemes hangzását is elveszti, de csinos, fiatal, és komolyan veszi a dolgát.

A következő lány tangóharmonikán játszik. Megkérdi, mit kívánnak hallani. Ebből együttes éneklés lesz, a közönség régi dalokat kér: “Őszi holdfény”, “Otthon a farmon”, “Mosolygó ír szemek” és így tovább. Az emberek mindenféle hangzatban üvöltik a szöveget. Ennek a háborúnak nincs harci dala. Eddig még egy sem született. Folytatódik a műsor – némajátékos lép fel, sorozási orvosi vizsgálatot alakít, és olyan pompásan csinálja, hogy csak úgy harsog a közönség nevetése. Ezután hagyományos módon frakkba öltözött bűvész mesterkedik színes kendőkkel.

Egyik szám sem kápráztat el. A közönség megteszi, ami tőle telik, mert szeretné, ha jól sikerülne az előadás. S a nem éppen sikerült kis jelenetek és a sikert nagyon akaró hatalmas közönség, együtt,

mégiscsak összehoz valami épet és egészet, s így mire véget ér, egész jó lett az előadás.

A társulat egyik tagja fél. Nem hunyta le a szemét, amióta elindult a hajó. Fél a tengertől és a tengeralattjáróktól. Csak hevert a fekhelyén, és várta a robbanást, amely végez vele. Lehet, hogy egyébként nagyon bátor. Félelmében is megteszi kötelességét. Ostobaság lenne rábeszélni, hogy ne féljen. Fél és nem képes leküzdeni, de megteszi a kötelességét, erre képes.

A fedélzeten sötétben hevernek a színes bőrű katonák. Erős basszushang lágyan dúdolja egy spirituálé néhány ütemét: "Ha a szentek bevonulnak…" Egy hang biztatja:

– Énekeld csak, testvér!

A basszus rákezdi, és néhányan csatlakoznak hozzá. Mire a spirituálé negyedik üteméhez érnek, már az orgona minden sípján éneklik. Ritmusba igazodnak a hangok, egyik alkalmazkodik a másikhoz. Kezdenek kialakulni a szólamok. Semmit sem látunk. Árad a zengő hang a sötétben. Elnyújtózva, hanyatt fekve énekelnek az emberek. Roppant súlyúvá válik az ének. Ez már háborús dal. Ez lehetne a háború dala. Nem az az érzelgős, könnyű lőre a gyertyafényről vagy a kékmadárról.

Árad a hang a sötét fedélzeten. Az egyik kórus befejezi, a másik újra kezdi: "Ha a szentek bevonulnak…" Négyszer egymás után, aztán ötödjére halk dúdolássá zsugorodik, majd ismét elcsendesedik a fedélzet. Halad a hajó, fém súrlódik a fémhez. A hajó újra csendes. Csak a hajtómű surrogása, a víz csobogása és a kifeszített huzalokba ütköző szél sírása töri meg a csendet.

Nincs még daloló hadseregünk, és dalaink sincsenek ilyen hadsereg számára. Nem tartósak az egységes örömök és bánatok, mert a csapatok nem érzik ösztönösen, hogy egységesek. Senki sem formálta még szavakká vagy dallammá az igazi honvágyat, az igazi félelmet és a háború igazi kegyetlenségét.

Valahol Angliában, 1943. június 25.

Közeledünk a szárazföldhöz. Ma reggel felfedeztek bennünket a madarak. Nagy hidroplán körözött felettünk, aztán nekirugaszkodott, hogy jelentést tegyen rólunk. Nem történt semmi baj, s ha a parancsnoki hídon kaptak is jelentést az ellenségről, mi nem tudunk róla. Leszivárog a hír a hídról, hogy ma éjszaka kikötünk. A katonák a korlátnál tömörülnek, és minden alacsonyra ereszkedő felhőt kikötőnek néznek. Most, hogy közeledünk a parthoz, és nincs már messze utunk célja, nagyobb a veszély is. A hajó szakadatlanul kanyarog és fordul. Ezek a vizek a lehető legveszélyesebbek.

Kis könyvecskét osztottak szét a katonák között, most ezt olvasgatják: arról szól, hogyan viselkedjenek az angolokkal. A könyv megmagyarázza a nyelvi különbségeket. Figyelmeztet, hogy Angliában

a “félreeső hely” nem a főútvonaltól távoli vidéket jelent, az a kifejezés, hogy “az istenit” kerülendő, a hamvveder nem hamutartó, és általában az angolok sok azonos szót használnak egészen más értelemben, mint mi. Sok katonánk nagyon mókásnak találja ezt, és furcsa módon hetet-havat összezagyvál, azt képzelve, hogy angolosan beszél.

Könnyű köd vonja be a láthatárt, Spitfire vadászgépeink tűnnek elő belőle, felénk szállnak, és haragos méhekként cirkálnak körülöttünk. Olyan alacsonyra ereszkednek, hogy halljuk szárnyaik sivító füttyét. Hosszan köröznek, azután elrepülnek, s mások jönnek a helyükbe.

Délután már áttetszik a ködön a szárazföld, s amint közelebb jutunk, rendszerető, öreg, takaros ország házait pillantjuk meg. A katonák csodálkozva bámulnak. Legtöbbjük most lát először külföldet, és mindegyikük arról beszél, hogy valamelyik ismerős tájhoz hasonlít. Olyan, mint Kalifornia egy esős év tavaszán – mondja az egyik. Egy másik Vermontra ismer benne. Az emberek ott szoronganak az ökörszem-ablakok előtt, meg a hajó korlátjánál.

A csapatszállító hajó beúszik a kikötőbe, és horgonyt vet. Mindenfelől teherhajók és haditengerészeti egységek veszik körül. Dereglyéken viszik partra a katonákat, de nem azonnal, mert ha van bonyolultabb valami a hajóra szállásnál, az éppen a partra szállítás. Könnyen elveszthetik az embereket, vagy összekeverednek más egységekkel.

Leszáll az éjszaka, s a törzs szobájában összegyűlt tisztek várják a parancsot, hogy megkezdjék embereik partra szállítását. Beletelik az éjszaka jó része. Meghatározott időben minden egységnek meghatározott helyen kell lennie, ott vár rá egy dereglye, és fedélzetére veszi. A csapatszállító vonatok a parton várakoznak. Hibátlanul sikerült az átkelés. Semmi baj sem történt, nem ütött ki betegség, nem ért bennünket ellenséges támadás. A tengerésztisztek nyúzottak. Nemigen aludtak. Néhány út után le kell váltani őket. Túlságosan nagy a felelősség, hogysem sokáig bírná egy ember.

Reggel megérkeznek a dereglyék, és minden oldalról körülölelik a csapatszállító hajót. Kinyílnak a nagy vaskapuk, kivonulnak a csapatok, és elfoglalják helyüket a kis hajók fedélzetén. Az ökörszem-ablakok magasabban húzódó sorait zsúfolásig megtöltik a kíváncsiskodó fejek. Őket később szállítják partra. A kis hajó megmozdul, kikötői vontatók, rombolók és lehorgonyzott teherszállító hajók között nekivág az öbölnek. Idegen környezetben öntudatosak a katonák. Szkeptikusan szemlélgetik az új országot, már ahogyan szokta az ember, ha bizonytalanul áll a lábán.

Amint kiköt a dereglye, meglepő dolog történik. Skótszoknyás dudások bandája vonul fel tömlős dudákkal és dobokkal, lendületes díszlépésben. Dobhártyarepesztő dudaszó hasít a levegőbe. A világ

legkatonásabb, legharciasabb muzsikája. Embereink a korlátnál nyüzsögnek. A banda közeledik, verik a dobot, visít a duda, és amikor a zenészek lélegzetet vesznek, a katonák féktelen ujjongásba törnek ki. Aligha tetszik nekik a rikoltó zene, idő kell hozzá, míg megszereti az ember, de valahogy megragadja őket érces hangja. A dudások kanyarodnak, visszafordulnak és elvonulnak. Jó dolog volt ez. Lelkük mélyén megtisztelve érzik magukat az embereink. Felpezsdítette őket a zene. Így már más a háború, mint a kiképzőtáborokban és a kantinokban.

A dereglye fedélzetéről láthatják a tető nélküli, kiégett házakat. A romhalmazokat, ahová bomba csapott be. Fényképen láttak már ilyet, olvastak is róla, de az csak kép volt meg betű. Nem a valóság. Ez más. Egyáltalán nem olyan, mint a képen. A rakparton a Vöröskereszt várja őket, üstökben gőzöl a kávé, hegyekben áll a kalács. Pitymallattól szolgálatban vannak, és jóval alkonyat után ér majd véget a szolgálatuk. A pallót már a dereglyéhez erősítették. Nehéz borjúval, egész cókmókjukkal a hátukon, vállukon átvetett puskával lecsörtetnek az emberek az új országba a lejtős pallón. S a távolból odahallatszik a dudák hangja. Már másik zsúfolt dereglyét, másik csapatot köszöntenek.

A REPÜLŐGÉP NEVE

Egy bombázó-támaszponton, 1943. június 26.

Visszaérkezik Londonból a bombázórepülő legénység. Negyvennyolc órás eltávozáson voltak. Katonai busz áll a pályaudvaron, abba zsúfolódnak be más katonákkal együtt. Aztán elindul a hatalmas gépkocsi az ódon kisváros szűk utcáin, és kigördül a nyájas zöld vidékre. Élősövény határolja el egymástól a búzatáblákat. Jobbra hatalmas konyhakert, csupa apró parcellára osztva. Családonként művelik, saját szükségletükre. Csak néhány férfi meg asszony dolgozik a kertben, kerékpárjukon hajtottak ki ide a városból.

A katonai busz végigdübörög a hepehupás úton, azután kis erdőn vág keresztül. Néhány lapos, barna épület tűnik fel a távolban, a zászlórúdon amerikai zászló leng. Bombázó-támaszpont. Tele van velük Anglia. Ez a legjobbak egyike. Nincs sár, időt álló és kényelmes laktanyákat építettek. Egyetlen repülőtéren sem vonnak össze sok gépet. Talán itt sincs több huszonöt repülő erődnél, azokat is úgy szétterelték, hogy meg sem látni őket egyszerre. Egyet talán eltalálhat az alacsonyan portyázó vadászgép, de többet aligha.

Meg sem próbálják álcázni az épületeket vagy a gépeket – nincs értelme, csak tömérdek munkát okozna. A légvédelem és a szétszórtság megteszi a magáét. Az út mentén többsoros szögesdrótot feszítettek ki, a parancsnokság épülete elé pedig kaput és őrbódét

állítottak. A busz nagy lökéssel áll meg a kapu közelében, s az emberek leugranak, oldalukhoz szorítva gázmaszkjukat. Senki sem hagyhatja el a körletét gázálarc nélkül. A katonák egyes sorban mennek be a kapun, igazolják magukat, és beírják a jegyzékbe, hogy visszatértek. Minden gép személyzete visszaballag körletébe.

Hosszú, szűk és festetlen a szoba. Mindkét hosszanti falnál kétemeletes vaságyak sorakoznak, ruhásszekrényekkel váltakozva. Az emeletes ágyak ikersora között hosszú állófogas húzódik a helyiség közepén, erre akasztják a téli köpenyt meg az esőköpenyt. Mellette fegyverállvány a legénység puskái és géppisztolyai számára.

Minden ágyat gondosan rendbe raktak, és mindegyik lábánál ott lóg a rohamsisak és a gázálarc. A falakon lányok lapokból kivágott képei. Majdnem ugyanazok a lányok minden ágynál – gyermeteg arcú, ábrándos tekintetű, dús keblű szőkék, fénylő ajkúak: álmos szemük nyilván a szenvedélyt hivatott jelképezni. Mindenütt ugyanazok a lányok.

A *Mary Ruth* legénységének ágyai a szoba jobb oldalán állnak. Csak néhány hete kapták meg ezeket az ágyakat. Lelőttek egy repülő erődöt, s az ágyak megüresedtek. Különös érzés olyan embernek az ágyában aludni, aki még ott ült velünk a reggelinél, most pedig már halott, vagy fogságba esett, több száz mérföldnyire innen. Az érzés különös, de az ágy szükséges. Még ott lóg a ruhája a szekrényben, majd kiszedik és elrakják. Le kell venni a rohamsisakját az ágy lábáról, hogy helyébe akaszthassa az ember a magáét. A lányok képei, amiket ő tűzött fel, ott maradnak a falon. Miért is venné le az utód? A saját képein ugyanazok a lányok láthatók.

Nem ez a legénység keresztelte *Mary Ruth* névre a repülőgépet, nem is ezzel a névvel repülte át a tengert. Ezt a nevet találták a gép orrára festve és alatta: *Repülő Emlékezet*. De ez a legénység nem tudja, ki volt Mary Ruth, s azt sem, mire kellene emlékezni. Már elnevezték, amikor ők megkapták, és eszükbe sem jut, hogy megváltoztassák a nevét. Balszerencsét hozna rájuk.

Rémhír szántott végig a repülőtereken: otthon Amerikában egy befolyásos csoport tiltakozott a gépek neve ellen, és már írják is a parancsot, amely eltörli ezeket a neveket, s városok és folyók nevével helyettesíti. Remélhetőleg nem igaz. A háborúban született legjobb sorok a bombázógépek orrán olvashatók. A név mindenkinek személyes magánügye, s a gépek személyekké válnak. Ha a *Bomba Bugi* nevét kicseréled *St. Louis*– ra, vagy a Repülő Emlékezet *Mary Ruth*– ja helyébe azt írod: *Wichita*, s a *Volga lánya* a *Daventport* nevet kapja, megsérted a gépet. A név legyen tökéletes, és fogadja el az egész legénység. Nem szabad megváltoztatni a neveket. Akad a háborúban éppen elég hülyeség enélkül is.

A *Mary Ruth* legénysége az ágyakon ülve tárgyalja, milyen

kegyetlen a sors *Bomba Bugi*– hoz. Szerencsétlen egy gép a *Bomba Bugi*. Sohasem ér el a célponthoz. Minden bevetése újabb kudarc. Behozzák, átvizsgálják, kipróbálják és próba járatra fogják. Hibátlannak bizonyul, és ismét hadműveletre indul, de rosszul működik a motorja, vagy baj van a futószerkezetével. Mindig történik valami a *Bomba Bugi*– val. Sohasem ér el a célponthoz. Nincs, aki értené. Négy nappal ezelőtt útnak indult, s még az angol tengerpartig sem jutott el, máris bedöglött az egyik motorja. Vissza kellett térnie.

Az egyik fedélzeti lövész kiballag, de egy perc sem telik bele, már vissza is jön.

– Készültségbe helyeztek holnapra – mondja. – Remélem, nem Kiel a célunk. Pokolian sok ott a légelhárító löveg.

– A rőtszakállú fickó is ott röpköd – jegyzi meg Brown, a hátsó lövész. – Legutóbb egyenest a szemembe nézett. Célba vettem, és csütörtököt mondott a gépágyúm.

– Menjünk enni – szól a toronylövész.

HAZAI HÍREK

Bombázó-támaszpont Angliában, 1943. június 28.

Nagyon hosszúak a napok. Hála az évszaknak és a nyári időszámításnak, fél tizenkettőig világos van. A kantinból kijövet felszállunk a katonai buszra, bevisz a városba. Ódon kisváros, minden amerikai megismeri a nevét, mihelyt megtanul olvasni. A szűk utcákat szegélyező épületek a Stuartok, a Tudorok, a Györgyök idejéből származnak, sőt, némelyik a normannok korából. Az út köveit simára gyalulták, a járda kockáiba barangolók nemzedékei koptattak barázdát. Arra született ez a város, hogy barangoljanak benne. Amerikai katonák meg kanadaiak, a Királyi Légierő emberei, és Nagy-Britannia sok női katonája kószál az utcáin. De Angliában besorozzák a nőket, és igazából katonai szolgálatot teljesítenek a hadseregben: gépkocsivezetők, szerelők, hírvivők, csinosan és feszesen viselik az egyenruhát.

A *Mary Ruth* legénysége zsúfolt, zajos kis kocsmában telepszik le. Könyökükkel vágnak utat maguknak a söntésben, ahol olyan gyors ütemben csapolják a sört a pincérlányok, ahogy csak bírják. A csapat, egy perc nem sok, máris kerít asztalt magának, és ott állnak előttük a sápadt sárga folyadékkal tele kis poharak. Furcsa egy sör ez. Az alkoholt jórészt kivonták belőle, lőszergyártáshoz használják. Nem is hideg. Jelképes sör – nem is azért rendelik, hogy igyák, csak úgy, a szokás kedvéért.

A bombázó legénységének ünnepélyes a hangulata. A bevetésre készenlétbe helyezett emberek rendszerint ünnepélyesek, de ma éjszaka még ezenkívül is nyomja valami a lelküket. Kifürkészhetetlen, hogyan kezdődik az ilyesmi. Hirtelen az egész legénység úgy érzi,

hogy nyomában a végzet. Jelentéktelen apróságok balul sikerülnek. Azután nem hagyja el őket a rossz érzés, amíg készülni nem kezdenek a bevetésre. Amikor eloszlik a rossz érzés, akkor meg a várakozás kínozza őket.

Iszogatják a híg, ízetlen sört. Egyszer csak megszólal az egyik:

– Láttam egy otthoni újságot Londonban, a Vöröskeresztnél.

Csend. Társai poharukra merednek. Angol repülőtisztek és a területi Kisegítő Szolgálat egyenruháját viselő lányok dalolni kezdenek a terem másik végén. Meglepő, milyen sok amerikai dalt énekel a társaság. “De szép lenne, ha hazajönnél…” – éneklik. S a dal üteme kissé megváltozott. Angol dal lett belőle.

A fedélzeti lövész megnyomja a szót, hogy legyőzze a dalolókat.

– Úgy látom, félünk hírül adni a veszteségeinket. Mintha legalábbis attól tartana a hadügyminisztérium, hogy nem bírja el az ország. Én még nem láttam olyat, amit az ország el ne bírt volna.

A toronylövész keze fejébe törli a száját.

– Nem sok hírünk van otthonról – szólal meg. – Furcsa dolog, de minél közelebb jutunk a bevetéshez, annál kevésbé olvassuk az újságokat és a háborús híreket. Emlékszem, mielőtt bevonultam, tudtam mindenről. Még azt is tudtam, mit csinálnak a törökök. Térképeim is voltak, gombostűvel jelölgettem őket, és színes ceruzával rajzoltam be a csatatereket. Most pedig már két hete bele se néztem egy újságba.

Az első folytatja:

– Faramuci dolgok álltak abban az újságban. Úgy látszott belőle, mintha azt gondolnák, hogy már szinte vége a háborúnak.

– Bár a német gondolná – szólt közbe a hátsó lövész. – Bár Göring ronda pofáját meg azokat a dög légelhárító tüzéreket is meggyőznék erről.

– Mindenesetre alaposan átnéztem azt az újságot – szólalt meg ismét a fedélzeti lövész. – Úgy látom, az otthoniak másféle háborút viselnek, és mi megint másfélét. Ők már majdnem megnyerték a magukét, mi meg éppen csak elkezdtük a mienket. Jobb lenne, ha ők is ugyanabban a háborúban élnének, amelyikben mi. Szeretném, ha kinyomtatnák a veszteségeinket is, és elmondanák az otthoniaknak, hogy is élünk itt. Úgy gondolom, talán ők is szívesen vállalnák a mi háborúnkat, ha tehetnék.

A hátsó lövész valahonnan Kentucky határáról származhat, olyan a tájszólása.

– Nagyon szép kis írást olvastam magunkról egy képeslapban – mondja. – Azt mondja, hogy acélból vannak az idegeink. Sohasem félünk. Egyéb kívánságunk nincs, mint az, hogy szakadatlanul repüljünk, és pusztítsuk a németet. Hozzánk fogható vitézeket nem ismert még a világ. Háromszor vagy négyszer is elolvastam, és

próbáltam meggyőzni magamat, hogy nem félek.

– Majdnem tömör tűzszőnyeggel fogadtak Bréma fölött a múlt csütörtökön – mondja a rádiós. – Ha több is van belőle, tűzszőnyegen sétálhatunk haza. Gyűlölöm ezt a vörös össztüzet. Alaposan megkaptuk a magunkét csütörtökön.

– Ugyan, semmit sem kaptunk – jegyzi meg Henry Maurice Crain, az egyik lövész. – Leverték a gépünk orrát, de az csak baleset volt. Magasan fölöttünk repült egy gép, és az egyik tüzér kilökött valami bombatartályt. Az súrolta a gépünk orrát. Azóta már rendbe is hozták.

– Már akár így, akár úgy – köti az ebet a karóhoz a társa –, én mégis azt szeretném, ha megmondanák az otthoniaknak, nem múlt el még a háború, és ne higgyék, hogy mi olyan fene nagy hősök vagyunk. Nem akarok olyan nagy hős lenni. Igyunk még egy pofa sört?

– Minek? – kérdi a hátsó lövész. – Ennek a vacaknak még annyira sincs íze, hogy szidni lehessen. Hazamegyek és letisztogatom a fegyvereimet. Legalább nem lesz bajom velük reggel.

Felállnak, és sorban kiballagnak a kocsmából. Még világos van. Galambok röpködnek egy ódon gótikus templom tornya körül. Kiválóan alkalmas építmény fészekrakó galamboknak.

A szállodát – most a Vöröskereszt tartja üzemben – zsúfolásig megtöltik a környék számtalan repülőteréről beruccant katonák. Autóbuszunk odaáll az épület elé, és bepréseljük magunkat. A legénység önkéntelenül az eget kémleli. Tiszta, csak kis fehér felhőpamacsok lógnak alá, ragyognak a lebukó nap fényében.

– Úgy látszik, derűs napunk lesz – jegyzi meg a rádiós. – Ez jó nekünk, de nekik is jó, mert könnyebben elkaphatnak.

A busz zörögve robog vissza a repülőtér felé. A hátsó lövész elmélázik.

– Remélem, elkapta az influenzát az a vén Rőtszakáll – morogja. – Legutóbb nagyon nem tetszett a pillantása.

(“Rőtszakáll” – ellenséges vadászrepülő. Olyan közelre merészkedik, hogy majdnem látni az arcát.)

BABONA

Bombázó-támaszpont. 1943. június 30.

Rossz éjszaka nehezül a laktanyára, ritka rossz éjszaka. Megmagyarázhatatlan, hogyan kezdődik az ilyesmi. Gyengék az idegek, senki sem álmos. A szobába szállásolt másik alakulat hátsó lövésze lemászik a felső ágyról, és matatni kezd a padlón.

– Mi a baj? – kérdi az alsó ágyon fekvő katona.

– Elvesztettem a talizmánomat – felel a hátsó lövész.

Senki sem firtatja, mi volt az, Szent Kristóf-érem-e vagy valami szerencsemalac. Elég annyi, hogy a talizmánja és elvesztette. Valamennyien felkelnek és keresik. Elhúzzák a faltól az emeletes

ágyat. Kirázzák a cipőket. Benéznek a vasládák mögé. Követelik, hogy a lövész kutassa át minden zsebét. Nem jó, ha az ember elveszti a talizmánját. Talán már előbb is rossz volt a hangulat. Ez aztán betetőzi. Már az egész szobára ránehezedik. Először mókázásra készteti őket. Vicceket mesélnek, ugratják egymást. Társaik cipőméretéről érdeklődnek, így akarják elűzni a rossz hangulatot.

– Hányas cipőt viselsz, Brown? Éppen jó lesz nekem, ha kinyiffansz.

Átok szánt végig a szobán.

Azután vége szakad a tréfának. Sok apróságra kell gondolni, ha bevetésre készül az ember. Intézkedik, hogy mit küldjenek haza, ha történetesen pórul jár. Ott hagyja a párnája alatt a fényképeket, a megírt levelet meg a karikagyűrűjét. Ott vannak a párna alatt a vetetlen ágyban. Az ágyat nem szabad rendbe tenni, így mindjárt belevetheti magát az ember, ha visszaérkezik. Senkinek se jut eszébe rendbe hozni egy ágyat, amíg bevetésen van a gazdája. És simára borotválva indul útnak az ember, hiszen úgy jön vissza, hogy le ne késse a találkáját. A jövőre tereli gondolatait és arra, mit kell majd tennie – akkor.

A körletekben megérzésekről folyik a szó. Hallottak egy rádiósról, aki egy reggelen gondosan összehajtogatta ágyneműjét a priccsen, és előírás szerint felülre tette a párnáját. Formás csomagba rakta a ruhaneműjét, és kitakarította a szekrényét. Sohasem tett ilyet azelőtt. És, bizony, le is lőtték azon a napon.

A hátsó lövész még mindig nem találta meg a talizmánját. Újra meg újra átkutatja a zsebeit. És nem szakad vége a kegyetlen fecsegésnek, amíg meg nem szólal egy hang:

– Az ég szerelmére, fogjátok már be a pofátokat. Elmúlt éjfél. Ideje lenne aludni egy kicsit.

Eloltják a lámpákat. Vaksötét a szoba, mert szorosra vonták az elsötétítő függönyöket. Az egyik katona megszólal a sötétben:

– Bár ott lennék már azon a gépen.

Tudja, hogy kutya baja se lesz, mihelyt megkezdődik a bevetés. Ez a várakozás a kínos, a mai éjszaka pedig különösen elviselhetetlen.

A szoba elcsendesedik, de azután lépés hallatszik, majd hatalmas csattanás. Újonnan érkező próbálja megközelíteni ágyát a sötétben, és a fegyverállványba botlott. Az egész szoba hangos átkozódásba tör ki. Mindenki az újonnan érkezettet szidja. Közlik vele, honnan jött, és azt is, hova kívánják. Pompás, zajos dühkitörés ez, elszáll vele a feszültség a szobából. Megszabadultak a gonosztól.

Dörgő hangra figyelnek fel az ágyban fekvők. Nem akar vége szakadni. A brit légierő indul ismét éjszakai bombázásra. Több száz gép lehet – nagyszabású portya. Egész este hallották ezt a zajt, és még egy órán át hallják. Lancasterek százai, száz meg száz tonna bombával. Mire visszaérnek, nekik kell indulniuk.

Nem nevezhetjük egyszerűen babonaságnak ezt az érzést, amely megragadja a bombázógép legénységét. A feszültség és a magasság különös dolgokat művel az emberrel. Nem olyan körülmények elviselésére született a szervezet, amilyenek közé harmincezer láb magasban kerül. Csövön keresztül lélegzi be az oxigént, és csökkent légnyomáshoz kell alkalmazkodnia a szemének. Nem csoda, ha néha olyan dolgokat lát, amelyek ott sincsenek, és nem lát meg olyanokat, amelyek ott vannak. Előfordult, hogy tüzéreink saját gépeinkre lőttek, mások pedig a levegőt célozták meg, mert azt hitték, horogkeresztet látnak. Az érzékszervek nem megbízhatók. Az ég elárulja a gépet a légelhárító lövegnek. Ha a közelben robban a lövedék, olykor még szilánkjai is átszakítják a gépet. A vadászok hátba támadják, és tüzelnek rá. És ha hébe-hóba kis látomásai támadnak az embernek, nos, ez már csak így van. A feszült idegek jelentéktelen apróságokat is óriásivá növelnek. Kísértetek mindig benépesítették a levegőt, s amikor még a magasság is kínozza a testet és az idegeket, elkerülhetetlen az ilyesmi.

Nagy a csend a laktanyai szobában. Az egyik sarokból halk horkolás hallatszik. Valaki meg beszél álmában. Előbb érthetetlenül morog egy mondatot, azután ezek a szavak hallhatók:

– Helen, most üljünk fel az óriáskerékre.

A hátsó fal felől titokzatos nesz hallatszik, azután kis fémes csörrenés. A hátsó lövész még mindig a talizmánja után kutat a zsebeiben.

KÉSZÜLŐDÉS PORTYÁZÁSRA

Bombázó-támaszpont Angliában, 1943. július 1.

Vakító fehér fény villan a körletekben, felriasztja az alvókat. Éles hang reccsen rájuk:

– Rajta, keljetek fel! Háromkor eligazítás, négy óra húszkor készenlét. Jobb, ha máris felkeltek.

A legénység álmosan kikászolódik az emeletes ágyakból és öltözködik. Hajnali fél három az idő. Egyik sem alhatott sokat.

Kívül már hajnalodik. Álmosan hunyorognak a félhomályban, tapogatózva keresik az utat a katonák, azután elérik az ajtót, és libasorban belépnek rajta. Őrök állnak az ajtóban, egyenként igazoltatják őket.

Odabent az egész falat betöltő vásznat feszítettek ki a padsorokkal szemben. Néhány gép személyzete már elfoglalta helyét. Eloltják a villanyt, és a vetítőgép légifelvételt vetít a vászonra. Nagyon tiszta a kép. Utcákat, gyárakat, kanyargó folyót mutat, meg kikötőket és tengeralattjáró-támaszpontokat. A hírszerző szolgálat egyik tisztje áll a vászon előtt, hosszú mutatópálcával kezében. El is kezdi a mondókáját, minden bevezetés nélkül.

– Ide mennek – közli, és megnevez egy német várost.

– Ez a század ebből az irányból csap le majd – a pálca mutatja az utat, és fekete árnyékot vet a vászonra. Azután megáll három egymás mellett álló, hosszú, alacsony épület fölött. – Ez a célpontjuk. Motoralkatrészeket gyártanak itt. Semmisítsék meg. – Időpontokat mond, s közben egy őrmester fekete táblára írja az órákat és a perceket. – Készenlét ekkor, indulás ekkor. Ekkor és ekkor érnek a célpont fölé, s ebben az időpontban érkeznek vissza.

Mindent percnyi pontossággal meghatároz: öt óra ötvenkét perc és kilenc óra negyvenhárom perc. Hihetetlen feladat ilyen sok gépet meghatározott időpontban meghatározott helyre juttatni – ehhez szinte a másodpercek töredékeivel is számolni kell.

A hírszerző szolgálat tisztje folytatja: – … (A következő három mondatot törölte a cenzor.) Jó szerencsét, jó vadászatot.

Újra fény árasztja el a termet. A város fényképe eltűnik. Egy tábori lelkész lép előre.

– A katolikusok gyülekezzenek a terem végében – mondja.

A gépek legénysége a kantinba tülekszik, tojásrántottával, kompóttal, szalonnával, tésztával és kávéval töltik meg tányérjaikat és bögréiket.

A *Mary Ruth* legénysége szinte vidám. Ez az éjszakai rossz hangulat reakciója. A feszültség megtört, hiszen van már mit csinálniuk, repülni kell, vége a várakozásnak. A hátsó lövész megszólal:

– Ha ma valami baj ér, ne felejtsük el, hogy aszalt szilvát adtak reggelire.

Gyorsan esznek, azután sorra kioldalognak, elmossák szappanos vízben az edényeket meg a poharakat, majd kiöblítik az ajtó közelében álló hatalmas kondérokba.

Hosszú, bonyolult munka az öltözködés. Először meztelenre vetkőznek a katonák. Könnyű hosszúalsót húznak, erre veszik fel az alsóneműre emlékeztető, fűthető világoskék öltözéket. Bokájukig nyúlik, karjukat meg csuklóig befedi. Mellükön villamos csatlakozók domborodnak ki. Két szövetréteg között elektromos huzalok szövik át ezt a ruhát, ezek melegítik a testet, ha a csatlakozót a gép hőfejlesztőjéhez kapcsolják. A melegítőruha fölé barna kezeslábas kerül. Utoljára húzzák fel a gyapjúbélésű vastag, meleg csizmát és kesztyűt, ezek is a hőfejlesztőhöz kapcsolhatók. Ezután a *Mae West* következik, a narancsszínű gumiból készült életmentő úszómellény. Egy perc alatt felfújható. Most vállukra és lábuk közé erősítik az ejtőernyő erős vászonszíjait. Végül felveszik a gégemikrofonnal és fülhallgatóval felszerelt sisakot. Ha bekapcsolja magát a távbeszélő-hálózatba, akármekkora lehet a zaj, megértetheti magát az embertársaival. A beöltözés alatt egyre nőnek és vastagodnak az emberek, ahogy felszerelésük újabb meg újabb rétege kerül testükre.

Mereven, otrombán lépkednek, mint a gépemberek. A vézna fedélzeti lövész valósággal pufóknak látszik.

Nagyon gondosan öltözködnek, mert egy fedetlen testrész vagy a hőfejlesztőhöz nem kapcsolt ruhadarab kegyetlen fagysérülést okozhat harmincezer láb magasban. Kutya hideg van ám odafent.

Már egészen kivilágosodott, és metszőn fúj a szél. A katonák visszamennek a fegyverszobába, és magukhoz veszik fegyvereiket. Teherautó vár rájuk. Óvatosan elhelyezik a fegyvereket a kocsi padlóján, azután nehézkesen felkapaszkodnak.

A teherautó végigrobog az elhagyatott pályán. Letér egy oldalra ágazó betonkifutóra. Most már láthatók a repülőtéren szétszórva elhelyezett gépek. Mindegyiknek a szárnya alatt összegyülekezett egy-egy kis csoport.

– Itt is van már – szólal meg a toronylövész. – Vajon kijavították-e az orrát?

A *Mary Ruth* volt az a repülőgép, amelynek szétverte az orrát egy fölötte szálló gépről ledobott bombatartály. A teherautó éppen a nagy gép orra alatt áll meg. A legénység kikászolódik, és minden ember gyengéden leemeli fegyverét. Beszállnak a gépbe. A fegyvereket fel kell szerelni és gondosan ellenőrizni. Felülvizsgálandó a töltény, meg kell tölteni a fegyvert. Ehhez időre van szükség. Ezért ébresztették az embereket olyan jókor, sokkal a felszállás időpontja előtt. Ezernyi a tennivaló felszállás előtt.

A FÖLDI SZEMÉLYZET

Bombázó-támaszpont Angliában, 1943. július 2.

A *Mary Ruth* körül még ott sürög-forog a földi személyzet. Az oregoni Pierce főtörzsőrmester a parancsnokuk. Régóta szolgál már a hadseregben, és ismeri a motorjait. Azt beszélik róla, hogy voltaképpen ő a *Mary Ruth* tulajdonosa, csak alkalmilag kölcsönadja a gép kapitányának. Ha ő mondja, hogy a gép rajtkész, akkor az is. Az éjszaka jó részét azzal töltötte, hogy a motorokat vizsgálta.

Itt van Harold tizedes is. Ő rakta fel a bombákat, és gondoskodott róla, hogy rendben legyen a gép felszerelése. Akár a nyulak, úgy futkároznak ide-oda a földi személyzet tagjai. Már kifutnak az időből. Az ő munkájuk homályban marad, nem övezi nevüket dicsfény, nem ünnepli őket a nyilvánosság, de ha nem lennének, nem szállhatnának fel a gépek. Kezeslábast és kosárlabdajátékhoz való sapkát viselnek.

A lövészek közben felszerelték fegyverüket, és a tolattyúk működését vizsgálják. Az egyik földi beosztott a gép frissiben javított orrát súrolja, ledörzsöl róla minden koszt, hogy a bombázók jól láthassák a célpontot.

Odahajt egy dzsip, a tiszteket hozza. Brown, Quenin, Bliley és Feerick kis, négyszögletes csomagokat dobál ki a kocsiból a földre.

Minden embernek jut belőle egy, Brown kapitány osztja szét. A célpont szomszédságában elterülő országok pénze van a csomagban, meg élelmiszer-sűrítmény és térképek. Azután azt mondja Brown:

– Ha bajba kerülnénk, ne menjetek … felé, mert ott nem voltak valami barátságosak az emberek. Menjetek … irányába, azon a vidéken segítségre találtok.

A katonák átveszik a csomagokat, és kezeslábasuk térd alatti zsebébe süllyesztik.

A nap éppen a láthatár vonala alatt lehet már. Halványrózsaszínre festi az eget tarkító felhőpamacsokat. A kapitány órájára néz.

– Azt hiszem, jó lesz indulni – mondja.

Odafut a másik Brown, a hátsó lövész. Átad egy kámeagyűrűt, meg egy másikat.

– Elfelejtettem lehúzni őket. Betenné a párnám alá? – kérdezi.

A katonák bemásznak a helyükre, bevágják és bezárják az ajtót. A fedélzeti ajtók természetesen nyitva maradnak, azokon kandikálnak ki a fegyverek csövei, még rögzítve, de egy szempillantás alatt lőhetnek velük. Mindegyikbe beillesztették már a hosszan kígyózó töltényszalagokat.

A kapitány int a magasból. Éppen az ablaka alatt van a gép neve: *Mary Ruth, a Repülő Emlékezet*. Forogni kezdenek a motorok, és egyre zajosabban zúgnak, amint belemelegednek. És most egyszerre minden irányból hallatszik a repülőtéren a beinduló motorok zúgása. Mindenfelől a fő futópályákra dübörögnek a szétszórtan elhelyezett hatalmas gépek. Óriási poloskákra emlékeztetnek, amint sorban vonulnak, mintha díszmenetben parádéznának oda a startvonalra.

A kapitány jelt ad, odaugrik két ember a földi személyzetből, kirántja a féktuskókat a kerekek alól, és gyorsan hátraugrik. A *Mary Ruth* motorjai rákapcsolnak, lassan elhagyja helyét, és beáll a díszmenetbe. A kifutópályán hirtelen megugrik az első gép, növeli sebességét, és a levegőbe emelkedik. Mögötte jön a következő, azután egy másik, majd a negyedik, végül libasorban húz el észak felé valamennyi. Rövid időre eltűnik a század, de néhány perc múlva visszatér a repülőtér fölé, most már azonban nem egyes sorban haladnak. Elérték a kellő magasságot, és szoros alakzatot vettek fel. Elzúgnak a fejünk fölött, s alig tűnnek el, máris másik század húz át fölöttünk, azután egy harmadik, majd megint újabb; ezek már más repülőterekről jönnek. Sok repülőtérről egyetlen meghatározott ponton rendeznek találkát a századok, s amikor mind összegyűlik, talán vagy száz nagy gép száll majd többszörös V-alakban, elhelyezkedésével is védve önmagát és társait. S ez a hatalmas madársereg is délre húz, akárcsak lombhulláskor a vadlibák.

Roppant sok aprólékos részletmunka előz meg egy ilyen bevetést. Dolgozik a törzs, a hadtáp, a hírszerzés, meghatározzák és leírják a

célpontokat, kijelölik a repülő személyzetet, műszakilag biztosítják, hogy rendben legyenek a motorok. A *Bomba Bugi* felszállt a többivel együtt, de rövidesen himbálózva érkezik vissza: elnémult az egyik motorja. Megint kinyiffant. Senki sem tudja, miért. Elárvultan ereszkedik le a földre.

Az alakulat elindult, s a földi személyzet most dologtalanul ténfereg. Éberen figyelték a felszállás minden mozzanatát, most pedig itt hagyták őket, és izzadnak egész nap, amíg haza nem térnek a gépek. Nehéz meghatározni a földi személyzet meg a repülőlegénység viszonyát, de nagyon szoros közöttük a kapcsolat. Ez a földi személyzet mindaddig idegeskedik és aggódik, amíg csak haza nem térnek a gépek. S ha a *Mary Ruth* történetesen nem térne vissza, ők mogorván, szótlanul gyászolnák. Egész éjszaka dolgoztak. Most felmásznak a traktorra, visszaviszi őket a hangárhoz. Megisznak egy bögre kávét a kantinban.

– Jó gép ez – szólal meg Pierce főtörzsőrmester. – Sose volt vele semmi bajom. Visszajön ez, ha csak pozdorjává nem lövik.

A kaszárnyában nagy a csend; az ágyak bevetetlenek, a takarók lelógnak az emeletes vaságyak oldalán. A falra tűzött fényképeken kissé szomorúnak látszanak a lányok melltűvel összefogott ruhájukban. A családi képek a vasládák tetején állnak. Csikorogva ketyeg egy óra. A gyűrűket bedugják Brown párnája alá.

VÁRAKOZÁS

Bombázó-támaszpont Angliában, 1943. július 4.

A repülőtér kihalt, a gépek otthagyták. A földi személyzet a kaszárnyába vonul, most alhat egy kicsit, hiszen majdnem egész éjszaka dolgozott. Petyhüdten lóg a zászló a parancsnokság épülete fölött. A hangárokban javító osztagok dolgoznak a sérült gépeken. A *Bomba Bugi*– t behozták újabb átvizsgálásra, legénysége pedig letörten ágyba bújik.

Egy csomó, kiskutya van az alakulatnál. A legtöbb bizonytalan vagy legalábbis kétes fajtájú. Nem egy ember a gazdájuk. Rendszerint minden gépnek van egy kutyája, és nagyon büszke rá a legénység. Ezek a kutyák most bánatosan kóborolnak a repülőtéren. Elszökött az élet a bombázó-támaszpontról. Lassan múlik a reggel. A köteléknek eligazítás szerint kilenc óra ötvenkettőkor kell célja fölé érnie. A hazatérés időpontja: tizenkét óra negyvenhárom perc. Elérkezik és elmúlik a kilenc-ötven, mindenki a gépekre gondol. Most támadt ellenük a légelhárító tüzérség. Talán már rájuk is vetette magát egy légivadász raj. Fejükben lejátszódik az egész. Nos, ha minden rendben megy, és nem éri őket baleset, már ki is nyílnak a bombakamrák, s a gépek éppen elszáguldanak a célpont fölött. Most vissza is kanyarodtak, útra kelnek hazafelé, szoros alakzatban kúsznak

magasra, mind magasabbra, nehogy elérje őket a légelhárító lövegek tüze. Itt a tíz óra, már vissza kellett indulniuk – már tíz óra húsz perc, talán most pillantják meg a tengert.

Éjszaka egy repülő erőd pusztulásáról beszélgetett a legénység, és most ez a történet kísért.

Szép idő volt, mondották, festeni valóan szép, nagy felhők lebegtek a csodakék égen. Ilyen képeket mutatnak a légi utazásra csábító hirdetések. A kötelék St. Nazaire felé tartott, és nagyon tiszta volt a levegő. Úgy mesélték, még a kis városkákat is láthatták a földön. Azután munkába kezdett a légelhárítás, lőtávolon kívül feltűnt néhány Messerschmitt, és tüzelni kezdett rájuk. Nem látták, hol kapott találatot az előttük szálló repülő erőd. Talán a kormányszerkezetet érte a lövés – észre sem vették, mikor kapta be a legyet.

Mindannyian egybehangzóan állítják, hogy nagyon lassan ment végbe, ami ezután történt. Az erőd lassan feljebb-feljebb emelte orrát, függőlegesen próbált repülni, de nem tudott. Ezután lassan lefelé siklott, akár egy lapjára fekvő hulló falevél, egy ideig még egyensúlyozott, majd alábukott az orra, és zuhanni kezdett a föld felé, orral előre.

A két ég és a fehér felhők festették mögé a hátteret. A *Mary Ruth* legénysége látta, hogyan próbál kimászni az egyik tüzér. Sikerült is neki, és kinyílt az ejtőernyője. Azután a toronylövészt látták lepottyanni. A bombakezelő és a navigációs tiszt is előtűnt a gép orrából, majd a fedélzeti lövész követte őket. A *Mary Ruth* legénysége üvöltözött: – Ugorjatok ki, pilóták!

Nagyon alacsonyan volt már a gép, amikor a toronylövész kiszabadította magát. Azt hitték, hogy a kapitány és a másodpilóta odalett. Túlságosan sokáig vesződhettek a géppel, s az már olyan messze volt, hogy alig látták. Szinte a földön lehetett, amikor végre kilibbent belőle két apró fehér gombolyag – egyik a másik után. Megkönnyebbülten kiáltott fel ekkor a *Mary Ruth* legénysége. Azután a földhöz csapódott a gép és felrobbant. De ezt már csak a fedélzeti lövész és a toronylövész látta. Tőlük hallották társaik a fülhallgatón.

Az I. számú hangár mellett egy kis földhányás domborodik, kurta, sűrű fű nőtte be. Tizenkét óra tizenöt perckor gyülekezni kezd rajta a földi személyzet, és szurkol a hazatérőknek. Parancsnokuk azt mondja, hogy már kaptak jelzést tőlük, de ez álhírnek bizonyul. Odatelepszik a dombra egy kiskutya. Szürke skót terrier lehetne, ha nem lógna a füle, és nem kunkorodnék szabálytalanul a farka. Elnyúlik és kinyújtott mancsára fekteti pofaszakállas fejét. Nem hunyja le szemét, füle vadul rángatózik. Itt van már az egész földi személyzet, várják a gépeiket. Végtelenül hosszúra nyúlnak a percek.

A kiskutya hirtelen felkapja a fejét. Egész teste remegni kezd. A földi személyzet parancsnoka hozott magával távcsövet. Odapillant a

kutyára, azután déli irányba fordítja távcsövét.

– Még semmit sem látok – mondja. De a kiskutya továbbra is rázkódik, sőt már nyüszít is magas, vékony hangon.

És, íme, jönnek. Még csak pontokat látunk messze délen. Szabályos az alakzat, de egy gép külön repül az élen.

– El tudja olvasni a számát? Melyik gép az?

A vezérgép alább ereszkedik, és egyenest a repülőtér felé tart. Két kis jelzőrakéta száll fel az oldalán, az egyik vörös, a másik fehér. Az ambulánsautó – itt henteskocsinak nevezik – elindul a beton kifutón. Azon a gépen sebesültet hoznak.

A főkötelék odaér a repülőtér fölé, kiválnak belőle a gépek, leszálláshoz készülve köröznek, a magányos gép közben leereszkedik, kerekei a földhöz simulnak, s az erőd már úgy áll a kifutópályán, akár egy óriási poloska. Abban a pillanatban, amikor kerekei a földet érintik, éles, nyüszítő csaholás hangzik fel, s egy szürke csík húz felé a levegőben. A száguldó kiskutya szinte nem is érinti a földet. Csak úgy suhan a repülőtéren keresztül a földet ért gép felé. Megismeri a gépét. Sorra leszállnak a repülő erődök, és a földi szolgálat tagjai egyenként olvassák a számukat, ahogy a földre érnek. Itt a *Mary Ruth* is. Csak egy hiányzik, az valahol délebbre ereszkedett le, mert kiürültek az üzemanyagtartályai. Megkönnyebbült sóhajtás száll fel a dombról. A bevetés véget ért.

AZ EMLÉKEK NAPJA

London, 1943. július 4.

Az eltávozásra Londonba érkezett katonákat egész nap sportszámokkal és vidám műsorral szórakoztatták. Megtettek mindent, amit csak vendéglátók vendégeikért megtehetnek. Reggel lóversenyt rendeztek. Sportversenyeket tartottak, ünnepi beszédeket intéztek hozzájuk, kirándulásokat szerveztek nevezetes helyekre. Rendkívül barátságosak voltak a britek, a kanadaiak meg a többiek. A parkokban “A csillagos lobogó”-t, a “Dixie”-t, meg az “Otthon, édes otthon”-t, játszotta a rezesbanda. Mindent megtettek, amit csak lehetett, s mégis: ebben a városban borzalmasan kínoz a honvágy.

Tömör, szabatos angolsággal beszélt a szónok:

– Ismét üdvözöljük önöket ezen a napon, amely oly drága szívüknek. – És mindenki a nekivörösödött nyakú politikusokra gondolt, amint lelkesedéstől és bourbon-whiskytől fűtve tépik a szájukat “hazaffyas” felbuzdulásukban a tarka vásznakkal bevont emelvényen, a hallgatóság pedig azt kívánja, hogy hozzák már a görögdinnyét meg a krumplisalátát.

– A Towerbe megyünk – közlik a csoportok idegenvezetői. – Bizonyos értelemben az angol civilizáció bölcsője. – De a katonák a kövérek versenyére gondolnak, meg a háromlábú versenyre, amelynél

egymáshoz kötik a két futó fél lábát, nők sivítását hallják, amint a maguk elé tartott leveseskanálban tojást egyensúlyozva futnak az elsőségért, s a mély pincéből lacipecsenye illatát érzik felszállni.

Nagyon szépen játszotta a rezesbanda a Trafalgar téren a méltóságteljes, fenséges indulót – de az ő fejükben Coney Island kísértett az üvöltöző gyerekek zsivajával, szájukban meg a fagylalt és a földimogyoró íze. A vízben ázó szivarvég bűzét érezték, s a tenger partján megtörő hullámot, amikor a szertedobált grapefruit-héjakon taposva kétszer akkora embertömeg rohan belé, mint amennyi a víz. Fülükben harmadrangú lokálok zenekarának vinnyogása, harsogása csengett.

Katonák parádéztak Londonban, ruhába bújtatott gépek módjára menetelő, karjukat lendítő délceg férfiak, olyan szálegyenes-merevek, akárcsak a puska a vállukon. Otthon a legkülönbözőbb mesterségek lovagjai – fonnyadt strucctollal ékesített csákóban, molyzsákból előhúzott egyenruhában parádézó lovagok – ezek a tegnapi hentesek, tisztviselők és vidéki bankpénztárosok. Otthon a lépést elvétve cammognak a nagy zászló után, és szakadatlanul tisztelgésre emelik aranytól futtatott, ezüsttől szalajtott kardjukat e mindenféle mesterségek lovagjai.

London vendégszerető népe gyümölccsel töltött vajastésztát és lekváros-mandulás piskótát, kétszersültet és teát, gyümölcsízt, pálinkát és limonádét, skót whiskyt szódával meg sört kínál – a forró virsliről csurog a mustár, és befolyik a zubbony ujjába. A húspogácsa meg a vöröshagyma kiduzzad a kerek zsemléből. Csöpög a vaj a pattogatott kukoricáról. Tisztán kínálják a maró whiskyt, kecskelábú asztalokon állnak a söröshordók. Van itt csokoládétorta és csokoládétojás, de főképpen húsospogácsa vöröshagymával, és választhatsz, melyiket akarod, a vegyes savanyúságot-e, a kapormártást vagy a majonézt, esetleg mindegyiket?

A nyugodt lányok jól táncolnak, kedvesek és barátságosak. Keményen dolgoznak a hadiüzemekben, és nehéz munka ilyen szépen kivasalni a ruhát. A rúzst nem könnyű beszerezni, a parfümből pedig éppen csak néhány csepp akad még az üveg alján. Csinosak, bájosak és barátságosak. De mégis más otthon fulladásig csókolózni a hátsó pótszéken, vagy moszkitóra vadászni együtt a vadszőlővel befuttatott napsütötte tornácon. A lebujokban harsog a népzene, basszusai beledöndülnek a levegőbe. Ha mondasz valamit, a lány tudja rá a választ. Nincs semmi jelentősége, de összecseng a szó. Minden összecseng.

A honvágy napja ez, s a karácsony még rosszabb lesz. Nem űzheti el semmilyen pompa, fényűzés, szórakozás. Egyetlen színházi előadás sem ér fel az Odeon kettős műsorával, nincs ahhoz fogható finom harapnivaló, mint Joe éjféli szendvicse, és nem született a világon még

egy olyan helyes lány, mint a szőke Margie, aki a Poppyban lép fel.

Ha majd hazatérnek, sokáig kissé unottan beszélnek Londonról. Egzotikus kalandok és különös ételek emlékét idézik majd. A Piccadillyt, a Savoyt, a White Towert, a Normandie-bárt és Soho egyik mulatóját emlegetik beszélgetés közben. Lelkesen vetik össze tapasztalataikat más katonákéval, akik szintén megjárták ezeket a helyeket. A higgadt lányok különös, romantikus kalandok szereplőivé válnak szavaikban. A magányos kis nekihevülés bacchusi orgiává nő az emlékekben. Olyasmire is emlékeznek majd, amiről nem is tudják már, valóban látták-e: az ólomszínű, égnek törő Szent Pál székesegyházra s a fölötte lógó léggömbzárra. A Waterloo-pályaudvarra, a Wren tervezte templom oldalában magasra rakott homokzsákokra, az idegborzoló szirénára és a repülőgépek orvtámadásaira.

De ma, 1943. július negyedikén a honvágy kábulatában barangolnak, nem látnak és nem hallanak mást, csak tulajdon népük arcát és hangját.

DOVER LAKÓI

Dover, 1943. július 6.

Dombon álló kastélyával, girbegurba kis utcáival, csúnya, nagy szállodáival és rejtett, veszélyes támadó erejével Dover áll legközelebb az ellenséghez. Dover tele van emlékekkel Wellington és Napóleon korából, abból az időből, amikor Napóleon Calais-ba jött, a Csatornán át nézte Angliát és tudta: csak ez a kis víz zavarta meg a világ meghódítását. Később a holtfáradt dunkerque-i katonák botorkáltak le itt a kis hajókról, és baktattak végig Dover utcáin.

Azután Hitler lépett fel a Calais fölötti dombra, átnézett ezekre a sziklákra, és megint ez a kis víz akasztotta meg a világ meghódítását. Nagyon keskeny ez a víz. Derűs napokon látható innen a Calais-t övező dombvidék, látcsövön pedig még a város toronyórája is. Ha tüzelnek a calais-i ágyúk, ide látszik a torkolattüzük, a kastélyból odafordított távcső megmutatja a lövegeket, sőt a partra felvonult harckocsikat is.

Dover érzi, hogy nagyon közel az ellenség. Gyors repülőgépen három perc, sebes csónakon háromnegyed óra. Majdnem mindennap keresztülrepül egy gép, bombát dob le, és rálő a város fölött függő léggömbzárra. És majd mindennap Doverre fordítja nagy ágyúit a német, s néhány sorozat nagy erejű robbanó töltetet küld az ódon kisvárosra. Olyankor összedől egy épület, és néha maga alá temet néhány embert. Értelmetlen, céltalan dolog ez, nincs semmilyen katonai jelentősége, sem erkölcsi célja. Úgy látszik, szinte csak azért csinálják a németek, mert dühíti őket ez a kis víz, amit nem tudnak legyőzni.

Van valami sajátosságuk a doverieknek, s talán ebben van a németek jövendő katasztrófájának a kulcsa. Javíthatatlanul, megingathatatlanul higgadtak. Ezekre az emberekre cseppet sem hat a német egyenruhája, talmi pompája, fenyegetőzése és tervezgetése. A doverieket – ha nem is nagy villámtámadások, de mindennapos bombázások és ágyútűz formájában – talán egy kicsit többet gyötörték, mint az emberek többségét – mégis megingathatatlanok.

A doveri számára olyan a német, akár az időjárás. Szidja, de azután hirtelen saját munkájáról kezd beszélni. Semmi sem olyan fontos neki, mint a kertje vagy a rákfogó szerszámja. Az időjárás meg a német egyforma az ő szemében, mert mindkettő kellemetlen, és zűrzavart okoz. Amikor megpillant egy szétbombázott épületet, megjegyzi:

– Kutyamód kegyetlen volt a német az éjszaka. – Akárha szélviharról beszélne.

Így megy ez itt… éjszaka torkolattűz lobban a calais-i dombon. Doverben azonnal felzúgnak a szirénák, figyelmeztetnek a becsapódási veszélyre. A villanás után körülbelül ötvenkilenc másodperccel várható a robbanás. A lövedék úgyszólván akárhol lecsaphat. Tompa robbanás morajlik, visszaverődik a szirtekről, és törmelékfelhő száll fel a levegőbe. Az emberek órájukra néznek. Húsz percen belül itt a következő. Valóban éppen a megjelölt időpontban újra villan a francia part, s megint számolják a másodperceket. Néha így megy ez egész éjszaka. Az utolsó becsapódás után egy órával felhangzik a veszély elmúltát jelző sziréna. De ez nem jelenti azt, hogy csakugyan elmúlt. A német olykor még egyszer átlő, reméli, hogy megölhet még néhány embert.

Reggel azután elpusztított házakat látni; halottakat ásnak ki. Egy kis csoport eltakarítja a törmeléket az utcákról, megindulhat a forgalom. A rendőr távol tartja a járókelőket, nehogy túlságosan közel merészkedjenek a romokhoz, mert leeshet egy tégla. Ez a ház alighanem tönkrement, és nem lakhatnak benne, amíg véget nem ér a háború, de az összes szomszédos ház is megsérült. Valamennyinek bezúzódott az ablaka, és üveg sem lesz, amíg véget nem ér a háború. Az emberek már ragasztják is a papírt a betört ablakok helyére. A vakolat is mindenütt lehullott a házakról. Folyik az általános nagytakarítás. Apró felhőkben száll az összesöpört vakolat, amint kisöprik az ajtón. Vizesvödrök mellett térdelnek az asszonyok, mossák a padlót. Közeli bombarobbanás megtisztítja a kéményt – mondják. A robbanás léglökése kifújja a kormot a kéményből, egyenest be a szobákba.

Ezt is el kell takarítani. Egy férfi áll háza előtt a kertjében. Egyik rózsabokrát kidöntötte egy leszakadt gerenda. Majdnem kipattant bimbó fonnyad a földön. A férfi lehajol érte és felveszi. Ujjaival tapogatja, majd orrához emeli és megszagolja. Elhúzza a gerendát a

kidöntött bokorról, és megnézi nem ereszthetne-e még új hajtást. Azután feláll, megfordul és a francia part felé néz, ahol ötszáz ember, egy hatalmas acélcső és nagyhatású robbanóanyag egyesült térképekkel, tervekkel, matematikai képletekkel, egyenruhákkal, fülrepesztő hangon ordított parancsokkal, hogy kidöntse egy ember rózsabokrát.

Egy szomszéd jön át az utcán.

– Átkozottul kegyetlen volt a *boche* az éjszaka – mondja a gazda. – Éppen a sárga rózsát döntötte ki. Most borult volna virágba.

– Bizony – felel a szomszéd. – Hadd nézzem csak. – Mindketten letérdelnek a bokor mellé. – Az oltás fölött tört le – mondja a szomszéd –, nem hasadt ketté. Talán itt újra kihajt. – Vaskos ujjával egy dudorra mutat a bokor oldalán. – Néha – teszi hozzá –, néha nagy megrázkódtatás után még szebben fejlődnek, mint valaha.

Túl a Csatornán, az innen is látható domb mögött tisztogatják azt a hatalmas ágyúcsövet, térképet tanulmányoznak, jelentéseket írnak, geopolitikán kérődznek.

AKNAKUTATÓ HAJÓ

London, 1943. július 7.

Naponta útra kelnek az aknakutatók. Békeidőben heringet vagy tőkehalat halásznak a hajók. Most nagyobb halra mennek. Furcsa, vadonatúj halászfelszerelést kaptak. A legénység majdnem mind egy szálig volt halászokból és cetvadászokból toborzódott, a tisztek is ebből az egész embert követelő, kemény szakmából valók. Cseppet sem romantikus foglalkozás ez, és nem dicsőíti a sajtó, pedig nélkülözhetetlen, s méghozzá nagyon alapos munkát kíván. Sem zászló, sem torkolattűz nem jelzi itt a leselkedő veszélyt. És aknakutatók nagyon ritkán kapnak kitüntetést.

Rendszerint kötelékben hajóznak ki a kikötőjükből, három kutatja az aknát, kettő pedig elhelyezi a zászlós bójákat, ezek jelzik a már megtisztított részt. Amikor elérik a kijelölt területet, felfejlődik a három hajó, s állandó, meghatározott távolságra egymástól, egy vonalban szeli a vizet. Akkora a távolság közöttük, amennyit befoghatnak szerszámaikkal. Kétféle aknára vadásznak a kis hajók: ezeket szokta itt ledobni az ellenség. Az egyik mágneses akna, robban, ha áthalad rajta a hajó által keltett mágneses tér, a másikat a hajó motorjainak rezgése robbantja fel. Az aknakutatók mind a kettőt felrobbanthatják felszerelésükkel olyan távolságról, hogy nekik maguknak nem eshet bajuk.

Lassan kúszik előre egy vonalban a három hajó az aknától megtisztítandó területen, mögöttük pedig – betartva a távközt – a bójarakók következnek, és kiteszik a zászlókat. Amikor a szakasz végére érnek, megfordulnak és visszaúsznak, átfésülik még egy kissé a

már megtisztított szakaszt, a bójarakó hajók meg felszedik a zászlókat, és újra a vízre helyezik, most már a külső szélen.

Valamennyi hajót felfegyverezték repülőgépek elhárítására. Posztjukon állnak a tüzérek, szüntelenül fürkészik az eget, a rádiós pedig a parti légvédelmi megfigyelőállomások műszereinek jelzéseit figyeli. Nem szolgáltatják ki magukat a repülőgépeknek. Ha közeledik egy, tüstént célba veszik, és addig kísérik ágyúikkal, míg fel nem ismerik. Még a baráti gépek sem jönnek túlságosan közel. Mert annyi bombát és golyót kaptak már a levegőből ezek az emberek, hogy elég a leghalványabb gyanú, azonnal lőnek. Sok hajó árboca nyúlik ki a víz alól. A háború elején süllyedtek el, amikor még szinte büntetlenül kelhettek át a Csatorna fölött a német gépek. Ma már nem tehetik.

A kis parancsnoki híd hangtölcsérében felhangzik a rádiós hangja:

– Ellenséges légierő a közelben – mondja, majd egy perc múlva: – Teljes készültség!

A tüzérek felfelé irányítják a lövegek csövét, a legénység készenlétben áll, minden szem az égre szegeződik. Az angol partról dühösen felszöknek a Typhoonok, a víz fölött alacsonyan, de gyorsan repülő és halálosan biztos gépek. Az ellenséges gép még távoli pont. Visszakanyarodik és elszáguld a francia part felé.

– Légiveszély elmúlt – jelenti a rádiós, és a legénység megnyugszik.

A kapitány a kis parancsnoki hídról irányítja a színes zászlók lerakását, helyettese meg ellenőrzi a hajók közötti távolságot. Ha túlságosan közel jön egy bójarakó hajó, esetleg aknára fut és felrobban. Néhány másodpercenként állandóan mérik a távolságot műszerekkel. Nagyon lassan halad a kis flottilla, hiszen, ha végighaladt a vízen, és kijelölte a szabad utat, biztonságban kell áthaladniuk az utánpótlást szállító hajóknak. Hirtelen hatalmas lökés rázza meg a bójarakó hajót, körülötte lelapul és remeg a tenger, azután vagy száz yarddal odább víztorony és iszaptömeg szökik a levegőbe ijesztő zúgással. Hosszú ideig úgy látszik, mintha lógna a levegőben, s amikor visszahull, már majdnem túlhaladt rajta a bójarakó.

Hatalmas, piszkos folt marad a nyomában az óceánon, a tengerfenék iszapja ez, meg a felrobbant akna fekete, ragacsos anyaga. A legénység a hajókorláthoz fut, és aggódva kémleli a vizet.

– Nem látni halat – mondják. – Mi lett a halakkal? Azt hinné az ember, megölt néhányat a robbanás.

Ártalmatlanná tették a legfélelmetesebb gyilkoló eszközök egyikét, és most a halak sorsa aggasztja őket.

A kapitány rendkívül gondosan bejelöli térképére az aknarobbanás pontos helyét. Többször is a partra pillant, hogy hibátlanul határozza meg a helyet. A másik oldalon újabb akna morajuk fel. A parancsnok helyettese felkapja a villantót és jelez:

– Van hal?

– Nincs – érkezik a válasz.

Hosszú és fárasztó a nap, szakadatlanul kutatnak, visszakanyarodnak és újra kutatnak, s ha végeztek vele, az is csak estig érvényes, mert éjszaka ismét átkúszhat egy aknarakó hajó a francia partról, megint szétszórja a vízen azokat az utálatos tárgyakat, vagy alacsonyra ereszkedik egy repülőgép a sötétben, és lebocsát ejtőernyőn néhány aknát. Sohasem ér véget az aknakutatók munkája.

Későre jár, amikor hazafelé indulnak a kis hajók, besötétedik, mire bevonulnak a kikötőbe, és lehorgonyoznak a mólónál. Csak azután pihenhet meg a kapitány és a helyettese. Elsimul arcukból a feszültség. Nem számít, milyen hosszú vagy mennyire eseménytelen a kutatás, sohasem múlik el fejük felől a veszély. A tüzérlegénység megtisztítja és betakarja lövegeit, azután szállására megy. A tisztek lemásznak a parányi tiszti étkezdébe. Lerúgják lábukról gyapjúbélésű csizmájukat, és hátradőlnek székükben. A kapitány folytatja munkáját, amelyen már hetek óta dolgozik. Páratlanul szép, tökéletesen pontos modellt épít – aknakutató hajó modelljét.

PARTVÉDŐ ÜTEG

Valahol Angliában, 1943. július 8.

Pipacsoktól tarkálló búzatáblában álcázták a lövegeket. Látszik a kinyúló ágyúcső, amint megcélozza az eget. A déli parton áll ez az üteg, Franciaországgal szemben. Valamikor védtelen volt ez a part, nagy rajokban repültek át fölötte a német bombázók, és elvitték bombaszállítmányukat London és Canterbury fölé. De ma már nem védtelen a part.

Fent a dombokon őrködnek a megfigyelők, bonyolult, kényes készülékeiken mérföldekről meghallják a közeledő repülőgépeket. A megfigyelők – lányok. Ha ismeretlen gépet hallgatnak le, a telefonon közlik helyzetét a térképészekkel. A térképészek is lányok. Lányok az irányzó tüzérek is. Csak a töltést és a lövegcső forgatását végzik férfiak: Elképesztő intézmény ez a vegyes üteg, páratlan a hadseregek történetében. Itt vannak a közelben a laktanyák is, külön a lányok és külön a férfiak számára. Az étkező közös, a szórakozó helyiség közös, és közös a munka is.

Huszonnégy órás a legénység szolgálata. Ha nem mennek messzebbre a kelleténél, azt csinálhatnak, amit akarnak. A lányok olvasnak, kimossák ruhájukat, varrnak és főznek. A konyha ideiglenes épület, tégla módjára egymásra rakott, homokkal megtöltött benzineskannákból tákolták össze. Az új konyha éppen most épül. Csendes a vidék. Hallgatnak a lövegek. De váratlanul felbődül egy sziréna. Álcázott épületekből emberek áradnak ki, fiatal nők és férfiak. Szinte kiömlenek a házakból, rohannak, akár az őrültek. Harminc

másodperce sem szól a sziréna, máris vége a rohanásnak, készenlétben áll a lövegek személyzete, keresik a célt. A föld alatti vezérlőhelyiségben levő műszerek már befogták célpontjukat. Egy lány pontosan meghatározta. Továbbítja a számokat, és megmozdulnak a csúnya csövek. A föld fölötti betonfülkében egy másik lány beleszól a telefonba.

– Tűz – mondja nyugodt hangon. Megremeg a domboldal az üteg dörrenésére. Reszket a fű a réten, a pipacsok megrázkódnak a léglökéstől. Alulról újabb parancs érkezik, és a lány ismét megszólal:

– Tűz!

Gépiesen pontos a munka. Nincs hiábavaló mozdulat, nem vesztegetik az időt fölösleges dolgokra. Született katonáknak látszanak ezek a lányok. Valóban katonák is. Utálják, ha bármilyen vonatkozásban nőkként bánnak velük, amikor a lövegek közelében vannak. Állandó, kemény munkájuk van. Néha egyetlen napon és éjszakán harmincszor is a lövegekhez parancsolják őket. Talán tízszer lőnek egy betolakodóra egy-egy ilyen időszakban. Bombázták őket, és lőttek rájuk, de senki sem tud róla, hogy egyetlen lány is megrettent volna.

Nagyon büszke rájuk a parancsnok. Valósággal szerelmes az ütegébe. Kissé keserűen kérdezi:

– Nos, miért nem érdeklődik arról, hogyan állunk az erkölcsi problémával? Mindenki erre kíváncsi. Elmondhatom: nincs ilyen probléma.

Beszél az ütegében kialakult szokásokról. Szokások egész rendszere jött létre automatikusan. A férfiak és a nők együtt énekelnek, táncolnak, s ha valaki molesztálni meri valamelyik nőt, az egész üteg nekitámad. Ám amikor egy lány este sétálni megy, nem az ütegből való férfi kíséri, s az üteg férfiai sem hívják moziba a lányokat. Egyetlen eljegyzést vagy házasságot sem kötöttek egymással az üteg tagjai. Valahogyan ösztönösen érzik, hogy nem lenne jó vége. Nem parancs teszi ezt, hanem a szokás ereje.

A lányok szeretik ezt a munkát, és büszkék rá. Nehéz elképzelni, hogyan mennek el újra a cselédlányok a szeszélyes gazdasszonyok bútorait törölgetni, hogyan térnek vissza a parasztlányok Skócia és Közép-Anglia apró gazdaságaiba. Életük élményekben gazdag, nagy időszaka ez. Rendkívül fontos ezeknek a lányoknak a szerepe. Rájuk bízták a haza védelmét ebben a térségben.

A helyi színház igazgatója ma estére fenntartott két széksort az üteg szabadnapos katonái részére. Az eltávozásra menő lányok khaki színű szoknyával és blúzzal cserélik fel a nadrágot. Hosszú időt töltenek szépítkezéssel. Aztán ott ülnek a nézőtéren, és izgatottan hajolnak előre. Vacak kis filmet játszanak, *A haditudósító* a címe, hatezer mérföld választja el minden konfliktustól, s akik csinálták, aligha

láttak valaha igazi háborút.

Amerikai haditudósítóról szól, s a hős ügyessége, okossága, vitézsége és trükkjei segítségével túljár az egész Harmadik Birodalom eszén. Úgy olvad szét a kezében a Gestapo és a német hadsereg, mint a vaj. Igazi Errol Flynn-szerep.

S ezek a lányok, akik állták a bombázást és a gépfegyvertüzet, ellenséges gépeket lőttek le az égről, és azután hazamentek harisnyát stoppolni – dühöngenek vajon? Cseppet sem. A szék szélén fészkelődnek, akárha tűkön ülnének. Amikor a hülye Gestapós a hős felé kúszik, felsikoltanak, hogy figyelmeztessék. Ez a film valódibb a szemükben, mint az, hogy ma délután egy Focke Wulf 190-esre tüzeltek. A film hőse jólfésülten, kifogástalan öltözékben menekül meg az egyszemélyes dunkerque-i szorítóból, s a lányok szemében ő az igazi, a szép, a jó – a hős.

Délután izzadtak, piszkosak, lőporszagúak voltak ezek a lányok. Ilyen a munkájuk – ez a háború. S amikor lepereg a film, hazasétálnak a kaszárnyájukba, és lelkesülten beszélgetnek a csodálatos hollywoodi hadviselésről. Visszatérnek a hétköznapok szürke munkájához: védik Anglia partját a támadó ellen. És séta közben ezt éneklik: – Jaaj, de szép lenne, ha hazajönnél, de jooó is lenne a kandalló mellett…

RÉSZEGES KECSKE

London, 1943. július 9.

Kecske Vilmos Kiváló Szolgálatért Érdemrenddel kitüntetett repülőalezredes – ez a neve és címe –, öreg és köztiszteletben álló, egyesek szerint túlságosan is. Amikor két évvel ezelőtt bevonult a brit légierő repülőosztályához, éppen csak tántorgott hosszú, csontos lábain. Vele is úgy bántak sokáig, mint minden újonccal: félrelökték, semmibe vették, és olykor szidták. De fokozatosan megmutatkoztak jó tulajdonságai. Szerencsét hoz nekik. Ha a közelükben van, szerencsével jár a repülőosztály, jól sikerül a vadászat. Tehetségével együtt nőtt a szarva is, már ráfestették a rendfokozatát meg a kitüntetéseit, és most peckesen csoszogva viseli őket.

Szinte mindent hajlandó megenni. Szemle vagy összejövetel elképzelhetetlen nélküle. Azt beszélik, hogy egy estélyen csak néhány percre hagyták magára, s máris megevett kétszáz szendvicset, három tortát, a "Nagyvárosi fények" zongora- és fuvolaszólamának összes kottáját, kiitta egy tál puncs felét, azután fesztelenül odasétált a táncolok közé, kicsit büfögött, és sóvár pillantásokat vetett az egyik hadnagy feleségére, akit itt talán ne nevezzünk meg.

A felső katonai kaszt módján kissé epebajos külsejű. Minthogy légikecske, meglehetősen különösek a szokásai. Ha oxigénpalack kerül a szeme elé, odarohan hozzá, és magának követeli. A csőre tapasztja száját, mihelyt megnyitják a szelepet, kecsesen megnyugszik, boldogan

morog, és oldala majdnem pukkadásig dagad. Mielőtt kipukkadna, elengedi a fúvókát, és lassan összelapul, de az oxigénnel magába szívott energiától olyan kedvre kap, hogy a levegőbe szökell, és szarvcsatára hívja odaképzelt baktársait. A Typhoon-motorokhoz használt glikol hűtőfolyadékot is kedveli. Órákig elálldogál a tartály alatt, és felnyalja a kivezetőcső végén összegyűlő cseppeket.

Az emberek bíznak benne. Egy ízben gyorsan meg kellett változtatni az osztály hadműveleti támaszpontját, s őt otthagyták, mert abban az időben nem tudták még, mennyire nélkülözhetetlen. Az új támaszponton idegesek, ingerlékenyek, ijedtek és szinte lázongó hangulatúak voltak az emberek. Végül amikor látták, hogy a katonák nem csillapodnak le, különgépet kellett kiküldeni, amely azután felszedte az alezredest, és elszállította az új támaszpontra. Amint megérkezett, minden rendbe jött. A Typhoonok huszonnégy óra alatt négy ellenséges gépet lőttek le. Az ideggyötrő feszültségnek írmagja is kiveszett, jobban ízlett az étel, s a szakácsnak sem kellett tovább töprengenie, sokan azonnal felhagytak gyomorpanaszaikkal.

Kecske alezredes ott lakik a hadműveleti terem mögötti kis házban. Nevét és rangját odapingálták az ajtóra. Szerencsét hoz, ha bevetés előtt odamennek hozzá, megsimogatják az oldalát, és megdörzsölik a szarvát. Őt nem vetik be. Nincs hely számára a Typhoonon, de ha bepréselhetnék, feltétlen elvinnék magukkal, s a jó ég a megmondhatója, milyen hatalmas tettekre lennének akkor képesek.

Egyetlen igazán rossz szokása van csak ennek a kecskének. Szereti a sört, s ami még rosszabb, olyan mennyiséget vedel belőle, hogy még a gyenge, majdnem alkoholmentes angol sörtől is becsíp. A tiltó parancsok ellenére is mindig megtalálja a rossz cimborákat, akik sört adnak neki. Miután berúgott, szeret gúnyosan vigyorogva kujtorogni. Gúnyosan vigyorog az amerikai hadsereg légierejére, a Munkáspártra, és egyszer gúnyosan vigyorgott Mr. Churchillre. A gúnymosoly oka valószínűleg a sörfogyasztásban rejlik, mert a puncs például másképpen hat rá.

A kecske külseje nem parancsol tiszteletet. Lompos, vöröses a szőre, és hideg halszeme van. A lába nem egyenes, sőt, valljuk be, kissé iksz. Fennen hordja a fejét, meg csillogó vörös és kék festékkel bepingált szarvát, amely rendkívül furcsán szétágazik. Akárhogy is nézzük, valóban katonás megjelenésű. Pompásan érvényesül a parádékon. Talán külön kriptát kap majd a Légügyi Minisztériumban, amikor elpusztul májzsugorban, ebben a katona betegségben. Teljes katonai pompával temetik majd el.

De addig Kecske Vilmos alezredes, a Kiváló Szolgálatért Érdemrend tulajdonosa, biztosítja a repülőosztály jó szerencséjét, és pusztulása nagy nyugtalanságot, sőt csüggedést okozna.

TÖRTÉNETEK A VILLÁMHÁBORÚRÓL

London, 1943. július 10.

Amikor megpróbálják elmesélni, milyen volt a “Blitz”, a villámháború, Londonban, a tűzzel és a robbanásokkal kezdik, és szinte kivétel nélkül valamilyen parányi részlettel fejezik be, ez ragadt meg bennük, és a nagy egész jelképévé lett a szemükben. Újra meg újra ezzel találkozunk a beszélgetésekben. Mintha az elme nem tudná befogadni a bombák ijesztő robbanását meg az általános rémületet, s ezért kapaszkodnék valamilyen apró, érthető, szabályos dologba. Mindenki, aki Londonban élt a “Blitz” idején, ábrázolni akarja, rögzíteni próbál valamit – ha csak saját magának is – e szörnyűséges időszakból.

– Az ablaküvegek – mondja az egyik – és az az ijesztő, egyhangú csörömpölés, amikor reggelente összesöpörték a törött üveget. Mindennél jobban emlékszem erre a vég nélküli zajra, amint az üvegtörmelékeket söpörték a járdán. A napokban a kutyám betört egy ablakot, és a feleségem összesöpörte az üveget. Végigfutott a hátamon a hideg. Beletelt egy perc, mire megértettem az okát.

Betérek vacsorára egy kis vendéglőbe. A túloldalon romok látszanak, szétzúzott, összedőlt ház romjai. Megszólal az asztaltársam:

– Megbeszéltem egy hölggyel, hogy éppen itt vacsorázunk egyik este. Itt kellett találkoznunk. Korábban érkeztem, s a bomba akkor csapott be oda. – A romokra mutat. – Kimentem az utcára. Mindent jól láthattam, a lángok az egész várost megvilágították. A ház homlokzata az utcára omlott. A kőhalomból egy taxi eleje nyúlt ki. Ahol kiléptem az ajtón, pontosan a lábam előtt hevert egy halványkék estélyi cipő. Egyenesen rám mutatott az orra.

Egy falra mutat valaki az utcán. Az épület elpusztult, de ott áll öt kandalló egymás fölött. Felmutat a legfelső kandallóra:

– Nagy hatóerejű bomba munkája ez – magyarázza. – Erre járok a munkahelyemre. Kérem, hat hónappal ezelőtt egy pár hosszú harisnya lógott azon a kandallón. Bizonyára odaerősítették. Hónapokig úgy lógott ott, ahogyan odatették száradni.

– Éppen a Hyde parkon mentem keresztül – meséli egy férfi –, amikor nagy légitámadást kaptunk. Lebújtam a csatornába. Mindig ezt tettük, ha már nem érhettük el az óvóhelyet. Hát látom, hogy egy hatalmas fa, olyan, mint azok, felemelkedik a levegőbe, és nem messze tőlem oldalára zuhan, pontosan ott, ahol azt a mélyedést látja a földben. Azután egy veréb hullott a csatornába, éppen mellém. Nem volt már benne élet, amikor leesett. Madarakkal könnyen végez a légnyomás. Magam sem tudom, miért, felemeltem, és sokáig tartottam a kezemben. Se vért, se más nyomot nem láttam rajta. Végül hazavittem. Furcsa volt, később egyszerűen eldobtam.

Egyik ilyen bombáktól sivító, bömbölő éjszakán egy menekült

idegei felmondták a szolgálatot. Űzték egyik helyről a másikra, mindenütt szenvedett, míg végül Londonba került. Nem bírta tovább. Felmetszette a torkát, és levetette magát egy ablakból. Egy lány meséli ezt, mentőautót vezetett azon az éjszakán.

– Még emlékszem, mennyire haragudtam rá – mondja. – Most már megértem egy kicsit, de akkor szinte dühöngtem. Olyan sokan ott hagyták a fogukat azon az éjszakán, pedig nem keresték a halált. Üvöltöttem rá, és azt kívántam, bár halna meg. Meg is halt.

– Furcsa, hogy mit meg nem őriznek az emberek. Egy idős férfi háza földig leégett. Kimentett egy ócska hintaszéket. Mindenhová magával vitte, egy percre sem vált volna meg tőle. Egész családját megölték, és ő csak ahhoz a hintaszékhez ragaszkodott. A világért sem ült volna rá. Mellette ült a földön, és nem lehetett elvenni tőle.

Két újságíró a Savoy Hotelben húzta ki a “Blitz” időszakát. Sakkoztak és szíverősítőket ittak. Amikor a közelben csapkodtak a bombák, lebújtak az asztal alá.

– Egyikünk mindig felnyúlt az asztalra, és csalt egy kicsit – emlékszik vissza az egyik újságíró.

Száz meg száz történet, s valamennyi jelentéktelen aprósággal végződik, egyszerű dologgal, ami megragad az ember fejében.

– Még most is látom az emberek tekintetét, amikor reggel munkába mentek – mondja egy férfi. – Sohasem felejtem el, milyen fáradtság ült a szemükben. El sem képzelhet olyan különös fáradtságot. Kétségbeesett elgyötörtségükben nem is remélték, hogy valaha megpihenhetnek. Mélyen, nagyon mélyen ült a szemük az arcukban, és mintha végtelen messziről hallatszott volna a hangjuk. És emlékszem egy vak emberre, légiriadó idején ott állt a járda szélén, maga elé tapogatott botjával, és várta, hogy átvezesse valaki az úttesten. Egyáltalán nem volt forgalom, lángokban állt az egész környék, de ő csak állt ott, és tapogatott maga elé, míg végre arra jött valaki, és levezette az óvóhelyre.

Valamennyi kis történetben a mindennapos jelenség, a közönséges esemény emelkedik ki, s a bombázás a háttér – ettől feledhetetlen a kép.

– Egy öregasszony néhány nyomorúságos édeslevendula-ágat árusított. A város rázkódott a bombák terhe alatt, s az égő házak lángja nappali világosságot árasztott. Hatalmas, egyöntetű robajtól reszketett a levegő. S a moraj pillanatnyi szünetében felsikoltott az asszony hangja: Levendulát! – vinnyogta. – Vegyenek levendulát, szerencsét hoz!

Maga a bombázás ködbe vész, és lidérces álommá válik. Az apró képek azonban ma is olyan élesek, akárha most látnák őket.

CSEVEGÉS, HÁBORÚBAN

London, 1943. július 13.

Érdekes, hogy minél közelebb jutunk a hadműveleti övezethez, annál kevesebbet hallunk a nagy stratégiáról. Egyetlen szombat éjszakán sokkal többet vitatkoznak taktikáról meg általános helyzetről a Stork Clubban, mint az egész európai hadszíntéren. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy tábornokok nélkül hiányzik a stratégiai viták társadalmi alapja. Ezért található ebédidőben több tábornok a washingtoni Carlton Hotelben, mint bárhol másutt a világon együttvéve.

A térbeli közeledés ilyetén szerepe földrajzilag is megfogható. Az angol lapok például már nem kapnak olyan mohón a témán, s ahogy a tengerpart felé haladunk, ahol mindig folyik valamilyen hadművelet, a háború egyre jobban kiszorul a beszélgetésből, és végül már bottal üthetjük a nyomát. Az is érdekes megfigyelés, mennyire nyomtalanul elszáll a katonából vagy a matrózból a civilre jellemző vérszomj, közvetlenül bevetés előtt vagy bevetés alatt.

A fiatal emberek összegyűlnek sörözni a motoros torpedónaszádok fedett kikötője fölé betonból épített kantinban. Nagyon fiatalok, de öreg a tekintetük. Attól van ez, hogy gyakran kockára tették már az életüket. Néhányuknak eddig jó volt a lapjárása, de nagyon sok barátjuk fuccsolt már be, így hát egyikük sem biztos benne, hogy az egész játékra oldalához szegődött a szerencse. Nem valami erős a kis naszádok védelmi fegyverzete, de borzalmas vihart visznek magukkal a torpedóvető csövekben. Íme, a világ egyedüli könnyűsúlyú öklözői, akik nehézsúlyú ökölcsapásra képesek. Biztonságuknak csak sebességük és a legénység találékonysága a záloga.

Ma éjszaka útra kelnek az emberek: munkára mennek. “Munka” – ez kissé nagyobb vállalkozás, mint a “felhajtás”. A “munka” valószínűleg az lesz, hogy meg kell támadniuk egy német hajókaravánt, amely nehézfegyverzettel felszerelve az éjszaka leple alatt próbál keresztülkúszni a Csatornán, méghozzá olyan közel a parthoz, hogy majdnem végig saját parti lövegei is védik. Ezek ellen indulnak harcba e parányi naszádok, behatolnak a lövegek tüzébe, forognak és kanyarodnak a nyomkereső lövedékek fényében, míg végül belelövik torpedóikat az első nagyobb hajóba, és azután, uccu, száguldanak hazafelé.

Furcsán felfokozott vidámsággal csevegnek az emberek a kantinban. Egyetlen szót sem ejtenek az ellenségről. Hallgatólagos megegyezés alapján, vagy mert már elegük van a háborúból, a háború szóba sem kerül. Az ellenség a német vagy a boche, és úgy ejtik ki a nevét, mintha valamilyen testetlen, ködös fogalom lenne. A német – navigációs probléma, feladat, veszély, de alig van több személyi vonása, mint bármely más nagy és veszélyes feladatnak. Idegeik pattanásig feszülnek. S ez már olyan tartós, hogy talán nem is tudják.

Nem félelem, mégis megfogható érzés, olyan, mintha egyre nőne egy buborék az ember gyomrában. Már a tüdőnek feszül, és mind nehezebbé válik a lélegzés. Rossz ilyenkor tétlenül üldögélni. Hajlamos rá az ember, hogy mindent nagyon mulatságosnak találjon. Ilyenkor kell előhozakodni azzal az ócska viccel, sohasem lenne olyan hatása, mint most. Valóságos nevetőgörcsöt okozna.

Kis söntéspult áll a kantinban, ott szolgálja ki a tengerészeti segédszolgálatos nő azt a híg sört, amely senkinek sem ízlik. Nem jó a sör, de azért mindenki rendel belőle egy pohárral. Lenyelni is nehéz, sokukban olyan nagyra nőtt a buborék.

Óra lóg a falon, mutatói lassan, nagyon lassan kúsznak előre, a bevetés időpontja felé. Szörnyű dolog a várakozás. Megkapják az időjárásjelentést. Szél fúj, de talán nem olyan erős, hogy el kellene halasztani a munkát. Tucatnyi kis naszád készül az útra. Szövetséges vállalkozás ez. Részt vesznek benne holland hajók, lengyel hajók is az angolok mellett. Remek katonák a lengyelek. Kedvükre való az efféle feladat. Azt beszélik, hogy amikor a kis naszádok megtámadták a Csatornán átlopódzó *Scharnhorst*– ot, egy lengyel matróz kimászott a torpedónaszád orrára, és hidegvérrel lövöldözött puskájával a hatalmas acélmonstrum csatahajóra. A hollandok nyugodt, hűvös bátorsággal küzdenek, a britek pedig, szokás szerint, úgy tesznek, mintha valamilyen garden-partyra hívták volna meg őket.

Tíz perccel indulás előtt öltözni kezdenek az emberek, felhúzzák különös, vízhatlan zubbonyukat és nadrágjukat, amely szorosan zárul a bokán. Törülközőt tekernek a nyakuk köré, és erőlködve rágombolják a zubbonyt. Nedvesek ám a kis hajók. A zöld víz szüntelenül átcsap a hajó orrán, és nincs ellene fedezék. Bevetés alatt az emberek feltehetően sisakot viselnek majd, de ez csak követelmény. Ott állnak már kitömve és kivattázva, karjuk kissé elàll testüktől a vastag ruha miatt. Sokat átélt fiatalember vezeti ezt a csoportot. Huszonkét éves, de már egy rombolóról került ide, a kis motoros torpedónaszádokhoz. Az óra nagymutatója az indulás percére kúszik. Amikor éppen elfedi, mintegy véletlenségből, megszólal a parancsnok:

– Készen vagyunk?

Valamennyi fiatalember nehézkesen kitotyog az ajtón. Lemennek a lépcsőn a rejtett kikötőbe, ahol fullánkos kis halaik várják őket. Sorra felzúgnak a motorok. Most szétpattan a buborék a gyomrukban, és újra szabályosan lélegzenek. Minden rendben van. Kedvező az éjszaka, ködös, keveset látni. A naszádok egyenként kifarolnak a fedett kikötőből, és menetalakzatba fejlődnek. Parányi jel villan a vezérhajóról, felbőgnek a nagy motorok, előreszökellnek a naszádok. V-alakban ágazik szét mögöttük a víz fehér sodra. A zöld tengerár átcsap a hajó orrán. A legénység ott kuporog a fedélzeten, nekifeszül a szélnek és a tengernek. Szó sem esett a háborúról.

KÍSÉRTET-TANYA

London, 1943. július 14.

Az őrmester a gyepen feküdt, fűszálakat tépdesett, leharapdálta és rágta a zsenge szárat. Vasárnap lévén, sokan heverésztek ott, matrózok, katonák, még néhány civil is. Az ösvényen túl sorban ültek az emberek bérelt székükön, horgásztak a Serpentine-ben. A Hyde parki tó vizén csónakok evezőlapátjai és élénk hattyúk szántottak végig. Minden horgásznak megvolt a közönsége.

– Bolond egy ország ez – szólalt meg az őrmester. – Nézze csak, egy hal nem sok, annyit sem fogtak egész nap, mégsem hagyják abba. Talán nem is akarnak halat fogni. Bolond egy ország, kezd már engem is megfertőzni. – Kiköpött egy kis összerágott fűcsomót. – Zavar engem valami – folytatta azután. – Valóságos kísértet-história. El sem hiszem, hogy megtörtént, pedig tudom, hogy megtörtént. Nem hiszek a kísértetekben. Gondolkoztam rajta, töprengtem fölötte, de nem tudok kiokosodni benne.

– Tudja, kérem – mondta –, vidéken szolgálok, egy kis támaszponton. Nem valami nagy az alakulat. A falu körülbelül egy mérföldnyire van a táborunktól, esténként besétálunk néhány pohár sörre, és megpróbálkozunk azzal a célbadobós játékkal.

A horgászok sorától távol, egy magános ember szardínia-nagyságú halat fogott, s ez akkora izgalmat keltett, hogy pillanatok alatt nagy tömeg vette körül. Az őrmester elégedetten felnevetett.

– Azelőtt lazacra halásztam a Columbia folyón – jegyezte meg, azután továbbfűzte mondókáját: – Nos hát, kezdett besötétedni, nekem meg hátra volt még valami irodai munkám, ezért úgy gondoltam, visszasétálok a táborba. A többi cimbora még nem akart jönni. Éppen azzal szédítették a pincérnőt, hogy személyesen ismernek filmsztárokat. Egyedül vágtam hát neki az útnak.

– Legalább százszor megjártam már azt a rövidke utat. Azt hiszem, minden talpalatnyi darabját úgy ismerem, mint a tenyeremet. Keskeny kis út, mindkét oldalán élősövény szegélyezi, így hát nem lehet kilátni a földekre. Mintha bemélyítették volna, akárcsak az árkot szokták. Nem túlságosan sötét az éjszaka, ragyognak a csillagok, és nagy esőfelhők úsznak az égen. – Elhallgatott, mintha haboznék, egyáltalán folytassa-e. A Serpentine túlsó partjára pillantott, megakadt a szeme a kis pavilonokon, ahol csónakot lehet bérelni. Naphosszat sorban állnak ott az emberek, várják, hogy csónakhoz jussanak.

Azután váratlanul folytatta elbeszélését.

– Feleúton járhattam, amikor fény vetődött az útra. Apró házikó állt ott, olyasformán, hogy az élősövény mindkét oldalon odakúszott hozzá. Elöl kert, kerítés, aztán a szokásos apró üvegtáblákra osztott nagy, négyszögletes ablak. Nos, ebből az ablakból vetődött ki a fény.

Benéztem rajta, és beláthattam a szobába. Kellemes látvány volt. Lámpa állt az asztalon, égett a tűz a kis kandallóban. Kellemes látvány volt. Nem volt nagyon erős a fény, de mindent jól láthattam. Fehér macska aludt a szék ülőkéjén, mellette ötven év körülinek látszó asszony ült az asztalnál és varrogatott. Elálldogáltam ott, bekandikáltam néhány percig. Kedves, bájos, békés jelenet volt.

– Hirtelen elindultam. Zavart valami, de nem tudtam, hogy mi. Bizonyára az, hogy nem tették fel az elsötétítési függönyöket, fordult meg az agyamban. Tíz hónapja nem láttam éjszaka fényt kiáradni az ablakon – ennyi ideje vagyok ideát. Vissza akartam menni, megmondom az asszonynak, hogy húzza le az elsötétítő függönyöket, hiszen arra járhat valamelyik falusi hekus. Keményen megbírságolhatják. Megfordultam és visszanéztem. Nem láttam a házikót, de a fény kiszűrődött az útra. Mégis meggondoltam magam. “Egye meg a fene, talán mégsem jön erre a hekus.” Olyan kedves volt az a szoba a kandallóval, jó volt elnézni. Nagyon megunja az ember ezt az elsötétítést.

Az őrmester felemelt egy ágacskát, s kapirgálni kezdett vele a fűszál gyökere körül. – Tovább mentem, de valami tovább duruzsolt a fejemben, nem tudtam szabadulni tőle. Ritka cseppekben eleredt az eső, de még csak a port sem verte le. A rám váró munkára gondoltam, de nem bírtam leküzdeni azt az érzést, hogy valami nincs rendben.

Végre kiásta a fűszálat, egy kis föld is tapadt a gyökeréhez. Lerázta róla.

– Éppen befordultam a táborba, amikor eszembe ötlött. Hát ez az. Akármennyit töröm rajta a fejemet, nem lelek magyarázatot. Nincs ott semmiféle házikó, csak négy feketére égett fal. Még a “Blitz” elején gyújtóbombát dobott arra a házikóra valamelyik német.

Szakadatlanul dolgoztak az ujjai. Próbálta visszaültetni a fűszál gyökerét abba a lyukba, amelyikből kikaparta.

– Látja, kérem, az izgat az egészben – mondotta még –, hogy semmibe se veszem az ilyen meséket.

KONYHAKERTEK

London, 1943. július 15.

Az amerikai csapatok repülőtereinek szélén és a kaszárnyaépületek között nem ritka látvány Angliában a nagy gonddal ápolt konyhakertek szövevénye. Senki sem tudja, hogyan született az ötlet, de ezek a kertek szüntelenül nőnek. Szinte általános már, hogy egy támaszpont megtermeli a szükséges főzelékfélék zömét és az egész salátaszükségletét.

Az ötlet alapja valószínűleg az volt, hogy le kell foglalni valamivel az emberek szabad idejét, hiszen úgyis kevés a szórakozási lehetőségük. Nagyon sikeresnek bizonyult. A kerteket az egységek

létesítik, és a szakaszok művelik, de hébe-hóba egymagában is kimegy valaki, és saját szakállára termeszt valamilyen különös növényt, amit rendszerint nem is látni ezen az égövön. Nagyjából minden egységben akad ember, aki ért az ilyesmihez, és javasolja, mit ültessenek. De gyakran még az ilyen szakértővel is pórul járnak, mert az itteni zöldségfélék mások, mint az otthoniak.

A kívánságokat sorra véve leginkább kukoricát, paradicsomot, paprikát szeretnének termeszteni a katonák. Egyik sem fejlődik jól Angliában, ha nincs üvegház, amely kellően védené. A paradicsom kicsi, nem teremnek itt marhaszelethez való bőlevű óriásparadicsomok. Rövid és hideg hozzá a nyár. Aligha érik meg a tejeskukorica, a paprikát üveg alatt kell termeszteni. Sebaj, azért mindent megtesznek, hogy megteremjen. Ha honvágy kínozza az embert, úgy látszik, fenséges élvezetet talál a földművelésben.

Rendszerint nagy igényekkel fognak a kertészkedéshez. Görögdinnyét és kantalupot ültetnek, pedig jóformán nem is remélhetik, hogy termést hoz ezen a szélességi fokon, ahol többnyire még az uborkát is üvegházban nevelik, de azután mégiscsak kialakul valamilyen ésszerű rend ebből a zűrzavarból. A saláta, a borsó, a zöldbab, a zöldhagyma, a burgonya jól megél itt, akárcsak a fejeskáposzta, a fehérrépa, a cékla és a sárgarépa. Buján nőnek a kertek, jól gondozzák őket. Az esték most már nagyon hosszúra nyúlnak, s az emberek kint dolgoznak az ágyasokban. Tizenegyig nem sötétedik be, a moziműsorban nem nagy a választék, az angol kocsmák unalmasak, de a kertek, úgy látszik, állandóan gondoskodnak izgalomról, s a saját termés sokkal jobban ízlik, mint az, ami a szabadpiacon kapható.

Az egyik támaszpont főhadiszállását tágas vidéki udvarházban ütötték fel. Valamikor nagyon fényűző lehetett ez az angol épület. Egész sor üvegház is a berendezéshez tartozik, ezért itt rendkívül szép a konyhakert. Egyáltalán nem kellett erőszakkal rábírni a katonákat a kerti munkára. Lelkesedéssel fogtak hozzá, és gyakran még városi emberek is rajongtak érte, pedig soha életükben nem volt kertjük. A kert valamilyen kapcsolatot teremt a normális élettel, rokonságban van a békével.

Olykor-olykor ott kell hagyni egy éppen termőre forduló kertet, mert az egységet máshová vezénylik. De ez sem okoz zavart. Az ideérkező új egység átveszi a kertet, a régi pedig újat telepít az új támaszponton, ha még nem lenne. Éppen az az értelme, hogy foglalkoznak vele. S a kísérlet erkölcsi értéke rendkívül nagy, olyan nagy, hogy ennél a javaslatnál mi sem természetesebb: lássák el a hadtáptiszteket vetőmagkészlettel. A vetőmag kevés helyet foglal el, kertészkedéshez pedig a helyszínen készíthetnek vagy szinte mindenütt beszerezhetnek felszerelést.

Mi egészen más módon készítjük el a főzeléket, mint az angolok. Az angolok rendszerint addig főzik a zöldségfélét, amíg puha, tapadós péppé nem válik, teljesen elveszti eredeti alakját és egyesek szerint az ízét is. A mi szakácsaink korántsem főzik olyan sokáig a főzeléket, jobban szeretik ropogósan. Az angolok kevesebb hagymát használnak, mint mi, fokhagymát pedig szinte egyáltalán nem tesznek az ételbe. Kis kertjeink az angol módszerek elleni tiltakozás sajátos jelképei.

Az átlagos angol szakács például eleve gyanakodva néz minden főzelékre. Meggyőződése, hogy amíg egy zöldségféle nem honosodott meg, és nem bizonyos, hogy nem okoz meglepetést, mindig hajlamos lehet lázadásra vagy domíniumi státus követelésére. Ennek következtében csak azokat a főzelékféléket pártfogolják, amelyek elég tanulékonyak, és elsajátítják az angol életformát.

A kelbimbó a megfelelő főzeléknövény jó példája. Megvárják, míg nagyra nő és megerősödik. Akkor leszedik száráról és agyonfőzik. Az apró, friss zöld göröngyök különös, szürkés masszává bomlanak néhány óra múlva. Ekkor ítélik fogyasztásra alkalmasnak.

Ugyanezt a módszert követik a káposztával is. De amíg fő, még szurkálják és ütögetik is, és mire tálalják, elveszti eredeti jellegét, pontosan olyan az íze, mint a kelbimbóé, a kelbimbó viszont káposztaízűvé válik. Azt még elviselik, hogy a sárgarépa megőrizze színét, de minden más lényeges tulajdonságától megfosztják.

Senki sem magyarázta meg eddig, mi az oka annak a velük született félelemnek, amely az angolokat a zöldségfélék lázadásával riogatja. Hülyének és degeneráltnak tartják az amerikait, mert könnyelműen tűri, hogy egy növény bizonyos szélességi fokon túl is nőjön. Néhány angol kém jelentést tett róla, hogy olyan amerikai katonákat látott, akik kertjeikben kihúzták a földből és nyersen ették a sárgarépát, a fehérrépát és a hagymát.

Az amerikaiak viszont különösnek találják, hogy az angolok, akik szeretik a kutyákat, és vajmi ritkán eszik meg ezeket a négylábúakat, mégis kegyetlenkednek a zöldségfélékkel. Ez alighanem éppen ama rejtélyes nemzeti különbségek egyike.

A VILÁG JÖVŐJE

London, 1943. július 16.

Ez a háború nem olyan, mint a többi, nem úgy kell megnyerni, ahogyan más háborúkat megnyertek. Emlékszünk még a legutóbbi háborúra. Egyszerű, könnyű dolog volt. Amikor elkergettük a Kaisert és azt a kis militarista klikket, elűzetett a gonosz, és minden jó virágozni kezdett. Persze nem így történt, de a háborút ezen az alapon vívták meg a csapatok. Énekelve vonultak harcba, és azután hazasiettek a paradicsomba.

Azt mondják, ez nem énekelve menetelő háború. Igaz is. Zavaró teher súlya alatt harcolnak és dolgoznak a katonák. Lelkük mélyén tudják, hogy az ellenség szétzúzásával nem fejeződik be ez a háború. És szinte általánosan azt tapasztaljuk a katonáknál, hogy nem az ellenségtől félnek, hanem attól, mi következik majd a háború után. A béketermelésre visszaállítandó gyárak összeomlása, az automatikus berendezések fejlesztésével előidézett milliós munkanélküliség és olyan válság, amelynek árnyékában a legutóbbi valóságos fáklyásmenet.

A harcot a négy elidegeníthetetlen szabadságjog – négy szó – zászlaja alatt vívják, s amikor bármelyik tekintélyes ember megkísérli meghatározni e szabadságjogok érvényesítéséhez szükséges eszközöket és módszereket, azt hallják a katonák, hogy azt az embert támadják és mocskolják. Nem számít, jók-e a módszerek és a tervek, vagy rosszak. De minden tervet otthon osztályoznak. S a katonák úgy érzik, két dolog között választhatnak, ha majd hazamennek: vagy anarchiát, vagy olyan rendszert találnak, amelyet távollétükben az ő kárukra alakítottak ki.

Nem hiszékeny hadsereg a miénk. Sokat tanultak az egyszerű emberek a legutóbbi huszonöt év alatt, és nem lehet többé becsapni őket a régi bűvös igékkel. A szavakból épített boldog jövőben nem hisznek már. Szeretnének szabadok lenni a nélkülözéstől. Azt jelenti ez, hogy a kis connecticuti farmot ne fenyegesse árverés. Azt jelenti, hogy a hadseregbe bevonult katonára várjon otthagyott munkája, s ne csupán az ő hazatérését várja meg, hanem tartson is addig, amíg felnőnek a gyerekek. Tudják iskoláztatni őket, és vagy legyen módjuk félretenni pénzt arra az esetre, ha megbetegednék valaki a családból, vagy legyen beszerezhető az orvosság takarékoskodás nélkül is. Miután sok katonával beszéltünk, mély benyomást hagy bennünk aggodalmuk. Igaz-e, hogy szaktanácsadók közvetítésével bizonyos érdekeltségek kaparintják kezükbe az ország irányítását? Valóban tombolni hagyják az inflációt, csak azért, mert néhány, ember meg akar tollasodni? Vagyonokat harácsolhatnak össze egyesek, míg a katonák ötven dollárt kapnak havonta? Olyan országba térnek majd haza, amelyet tönkretett a kapzsiság? Ha meg tudná nyugtatni őket valaki afelől, hogy mindez nem igaz, vagy igaz ugyan, de nem tűrik tovább, akkor énekelne a mi hadseregünk. Ez a hadsereg le tudja győzni az ellenséget. Nem kétséges. Képesek rá és meg is teszik, de hazatérve nem szeretnének készülő polgárháborút találni. A legutóbbi válság emléke élénken él még emlékezetükben.

Emlékeznek a dobra vert farmokra, az árak magasan tartása érdekében levágott disznókra, a beszántott terményre, mert a vezetőknek nem volt elég eszük hozzá, hogy kitalálják a felhalmozott élelem szétosztásának módját. Emlékeznek rá, hogy az általános jólét

megvalósítását célzó minden terv pozdorjává tört a profitéhség kőfalán.

Mindezt nem lehet eléggé hangsúlyozni. Aki biztosíthatja róla ezeket a katonákat, hogy az ilyesmi nem ismétlődik meg, hihetetlen erejű fegyvert ad a kezükbe. Mert mit hallanak most a katonák? Azt, hogy Mr. Jones szidja Mr. Wallace-t, Mr. Jeffers harcol Mr. Ickes ellen, ilyen meg olyan kiskirályok verekednek nagyobb hatalomért és szélesebb hatáskörért.

A Kongresszus – a nyilvános bírálat ártalmától való rettegésében – még azt a segítő gépezetet is eltávolította, amely elháríthatná egy újabb válság csapását: virágzik a feketepiac, és nem kis csirkefogók üzérkednek, hanem a legnevesebb emberek. A katonák hallják, hogy emelkednek a megélhetési költségek, s a bérek lassan kúsznak utánuk. A katona nem egyedülálló ember. Többnyire családos, a család megélhetése pedig nagyrészt attól függ, mennyi pénzt tud nekik juttatni, s az ő zsoldja nem emelkedik a megélhetési költségekkel.

Ilyesmiket hall. Tele vannak vele az újságok meg az otthonról érkező levelek: veszekedés, aggodalom, kapzsiság. S minthogy katona – nem panaszkodhat. Tilos panaszkodnia. Ez nem engedhető meg a hadseregben. Nem cinikus, de aggódik. Szeretné túlélni ezt a háborút, és hazatérve megnézni, mit csináltak a hazájából, amíg ő távol volt. A négy szabadságjog kifejezi a kívánságát. De ha nem biztosítják intézményesen, anyagilag megalapozva, tisztességes rendszerrel, akkor hajlamos arra, hogy csak abban az egy szabadságban higgyen, amelyet Anatole France valahogy úgy határozott meg, hogy szegénynek és gazdagnak egyaránt szabad a híd alatt aludnia.

MOZIELŐADÁS

London, 1943. július 18.

Késő délután az angliai nyárban és London számtalan külvárosának egyikében. A filmszínház nagyjából megtelt. Volt ott néhány gyógyulófélben levő sebesült katona, katonai szolgálatot teljesítő asszonyok, néhány órai eltávozáson. Néhány civil nő is beült, hogy gyorsan megnézze a filmet bevásárlás után, meg gyári munkások, akik már letudták napi műszakjukat. Elöl gyerekek csoportosultak, olyan közel nyomultak a vászonhoz amennyire csak tudtak.

Közönséges hétköznapi mozielőadás volt. Meglehetősen telt ház, de nem túlságosan zsúfolt. Külön kijelölt helyeken tolószékben ült néhány ember a kórházból. A *Boszorkány a feleségem* volt műsoron, Veronica Lake-kel a főszerepben. Fantasztikus vígjáték. Egy újangliai boszorkány a puritán időkből visszatér az életbe, és belepottyan a szokványos hálószoba-komédiába – nem kiemelkedő darab, de nem is rossz. A gyerekeknek tetszett a film, és el is hitték a mesét, mert mindent elhisznek, amit a moziban látnak.

Odakint alacsonyan lógtak a felhők, s úgy látszott, eső lesz az este folyamán, ez ideig nem volt elegendő eső.

Míg Veronica Lake hosszú szőke haját féloldalra fésülve pizsamában ült egy férfi ágyán, aköztiszteletnek örvendő férfi pedig jó híréért aggódott, a gyerekek meg nagy élvezettel sikongattak az első sorokban, tíz német vadászbombázó beszáguldott a tengerpart felől. A légoltalmi megfigyelők befogták őket. A Spitfire-gépek a levegőbe emelkedtek. A légelhárító lövegek tüzet nyitottak, és lelőttek két alacsonyan szálló vadászgépet. A harmadik szétzúzódott egy kis dombon. Azután lélegzetelállító, vad üldözés kezdődött a szürke felhők között. Spitfire-gépek köröztek és kutattak a felhőkben. A vadászok szétváltak, London felé törtek előre, lent a földön üvöltözni kezdtek a szirénák, és működésbe lépett a riasztás és védekezés roppant rendszere.

Egyetlen vadászgépnek sikerült átverekednie magát, ravasz kanyarokkal, cseles kitérésekkel leküzdve a védelmet. Száguldva kitört a felhők közül, és éppen alatta volt a filmszínház épülete. Nagyon alacsonyan járt, amikor kioldotta a bombáit. Az épület teteje a levegőbe szökött, azután romhalmazként hullott vissza. A vászon fehérré vált. A vadász fordulásba vitte gépét, fürgén körözött, visszatért és a romokra árasztotta lövedékeit. Azután ismét a szürke felhők közé emelte gépét, és a tengerpart felé száguldott. Fájdalomtól és félelemtől sivalkodó gyerekeket hagyott maga mögött.

A hatóságok felkészültek már az ilyesmire. Perceken belül munkához láttak a mentőosztagok. A tűzoltók megérkeztek a helyszínre. Az osztagokat jól kiképezték. Behatoltak az összeomlott, szétvert épületbe. Kihurcolták az összezúzott gyerekeket, és rohantak a kórházba az összelapított, lelőtt, szétroncsolt áldozatokkal. A halottakat félrehúzták – majd eltemetik őket –, de aki még lélegzett, mozdult vagy nyögött, a szolgálatos orvosok elé került.

Egész álló éjszaka egymást követték a műtétek. Keresték a golyókat; kezeket, karokat, lábakat amputáltak és raktak félre a műtőasztalról. Szemeket operáltak ki. Az érzéstelenítést végző orvosok ügyesen harcoltak a kínok ellen, öntudatlanságot fecskendeztek a kötések alá. Egész éjszaka vonultak a kórházhoz a megnyomorítottak. Az orvosok gondosan, sebesen dolgoztak. Gyors ítélkezés – ezt nem lehet megmenteni –, nem hagyják, hogy visszanyerje öntudatát. Ennek még van reménye, ha mindkét lábát amputálják. Ítélkezés és gyors cselekvés.

Sebesen hozták a lerakatból a vérplazmát, és idegen emberek ereiből csöpögtetik át az erőt a gyerekekbe.

Reggel kilencre végeztek a műtétekkel. A fáradt mentőosztag még ekkor is talált néhány tetemet a színház romjai alatt. S a kórházi ágyakban hatalmas vattakötegek alól végsőkig gyötört szemek

bámultak hitetlenkedve – a kis célpontok, a hét esztendős katonai objektumok.

Napszámosok ástak széles, hosszú, közös sírt a halottak számára. Veronica Lake még fellángolt az égő film gyors villanásával, és csak a dob maradt meg, amelyre a filmet feltekercselték. S a házakban reggel sírva ébredtek az emberek. Nagyon nagy volt a csend az utcákon.

Egy kocsmában elnyúzott orvos hajtott fel egy pohárral, mielőtt hazament lefeküdni. Kék gyűrű volt a szeme körül, és vörösen ült benne a keserűség. Reszketett a keze, amikor szájához emelte a whiskyt.

IRÁNYÍTOTT EGYETÉRTÉS

London, 1943. július 19.

A britek és amerikaiak közötti nemzetközi barátság, bajtársi jó viszony és kölcsönös megértés gyakran olyan kátyúba jut, hogy már a két nép fiai közti háború is igen közelinek látszik. Általában ez az eredménye az irányított egyetértésnek, és olykor nagyon ostoba helyzeteket teremt.

Az egyetértés és tapintat irányítása rendszerint általánosításokkal kezdődik. Anglia felé közeledő csapatainkkal brosúrákban közlik, milyenek a britek, mire kényesek és miben ridegek, mely szavak ártatlan csengésűek otthon, viszont durvák és csúnyák a brit fülnek. Ennek azután körülbelül olyan a hatása, mint amikor azt mondjuk egyik barátunknak: – Meg kell ismerkedned Jonesszal, csodálatos egy fickó. Jól kijösztök majd egymással. – Ilyen indítással Jones már két ökölcsapást is kapott, pedig még nem is találkoztak. Máris elragadó fickóként kell elfogadnia, pedig még azt sem tudja, kibírja-e a társaságát. Itt viszont még rosszabb az eset, mert azt állítják, hogy a britek azonnal megszeretnek bennünket, amint megismernek. S az eredmény? Úgy kerülnek össze, mint idegen kutyák, mindkettő gyanakodva szagolgatja a másikat. Sokáig tart, mire leküzdik az effajta egyetértést.

Az összeszoktatás második szakaszában számtalan kísérletet tesznek arra, hogy kölcsönösen leírják egymást. A britek ilyenek meg olyanok. Az amerikaiak ilyenek meg olyanok. A britek szakasztott olyanok, mint a többi ember, csak még olyanabbak. Az amerikaiak felvágnak, és szeretik a pénzt. Ez, hogy szeretik a pénzt, természetesen csakis az amerikaiakra jellemző. Minden más nép utálja a pénzt. Az amerikaiak remek, keménykötésű legények. A britek remek, keménykötésű legények. Ez nyilvánvalóan hazugság. Mindkét oldalon akadnak jók és hitványak. A magasztalás senkinek sem használ. Mire eljut az ember odáig, hogy megkedvel és becsül néhány angolt, felbukkan valaki, mond valamit az angolokról, és újra kezdheted az egészet. Nem vitás, hogy ugyanígy megy ez az angoloknál is.

A harmadik buktató a katonák harci értékének megítélése. Végigsöpör az utcán egy hórihorgas, karcsú, hegyvidéki fickó, lengő karja szinte megtisztítja körülötte a járdát, és éppen mögötte lépked egy gárdista, kihúzva magát, magasra emeli fejét, zubbonyán ragyog a kilenc gomb. Azon nyomban összehasonlítják a kettőt: az egyik remek katona, a másik bugris. Pedig valójában mindkettő egyaránt megállja a sarat, s talán még teljes szerelvényben is ugyanúgy helytáll. Annak alapján, amit a katonás tulajdonságokról tanult, elnéz az ember egy torz arcú, széles vállú Tommyt, úgy mászik a járdán, akár a tetű, és kitűnik, hogy a világ legjobb katonája, de a teljesítménye s nem a katonás magatartása tekintetében.

Úgy látszik, az egész baj gyökere az általánosítás. Ha már általánosítottunk, ragaszkodunk hozzá. Védelmezzük. Kijelentjük például, hogy a brit és (vagy) az amerikai katona nagyszerű katona. A brit és (vagy) az amerikai tiszt úriember. Már hazugsággal kezdjük. Vannak jók, és vannak rosszak. Az ember maga megállapítja, melyik milyen, ha rábízzák. S ha amerikai hadnagyot látsz hangoskodni egy londoni klubban, elvárják tőled, hogy letagadd. S ha rossz modorú, nyilvánvalóan üresfejű brit tisztel találkozol, a britek kötelesek letagadni, hogy akad ilyen is. Pedig akad, s ők éppen úgy utálják, mint mi. Az a baj az általánosításokkal, különösen, ha hazafias természetűek, hogy olyan jelenségek védelmezésére kényszerítik az embert, amelyek többnyire egyáltalán nem tetszenek neki.

Ha egy angolnak meggyőződése, hogy az amerikaiak felvágnak, nagy megrázkódtatás lehet számára, amikor szerény amerikaival találkozik. Megsértették az igazságérzetét. Éppen elég bajt okoznak az amúgy is meglevő általánosítások, nem kell szántszándékkal újakat kitalálni. Egy törpeharcsára emlékeztető georgiai fiú, akinek finom, katonás viselkedése felér egy prérifarkaséval, nemrég elkeseredetten panaszolta nekem, hogy már négy napja ideát van, és még egy fia herceget sem látott. Kezdi azt hinni, hogy nem is léteznek hercegek, és ez kimondhatatlanul megbotránkoztatja.

Valahol itt az igazság, legalábbis megközelítőleg. Amikor egy csata után az angol azt mondja: - Megizzasztottak egy kicsit – az amerikai meg azt: – Még az eget is ránkrogyasztották – egyik állítás sem igaz. Itt általában szeretik a valóságosnál kisebb jelentőségűnek feltüntetni az eseményeket, a túlzást meg utálják, pedig sem az egyik, sem a másik nem közelíti meg az igazságot, és egyiknek sincs semmi köze a katona harci értékéhez. Mi tudjuk, hogy nem lehet azt mondani: ilyenek meg ilyenek az amerikaiak, amikor azok az amerikaiak nyugat-virginiai földmívesek, bifokális üveget viselő, elegáns üzletemberek, hamisékszer-kereskedők és favágók az oregoni erdőkben. De ugyanilyen ostoba kísérlet leírni az angolokat, amikor azok lancashire-iek és walesiek, London külvárosaiból valók vagy

liverpooli kikötőmunkások. Nagyon jól megférünk egymással egyénenként, de mihelyt mi “az” amerikaiak leszünk, ők pedig “a” britek, máris közel a baj.

A NAGY TRÉN

London, 1943. július 25.

Mulligan közlegény, a Nagy Trén, miután behívták, kiképezték és átszállították a tengeren, némi szimulálás után egy londoni gépkocsi-központban találta magát. Egy barna katonai Ford-kocsi vezetője lett, és bármilyen rendfokozatú tisztet bárhová elfuvaroz. A Nagy Trén nem rühelli ezt a munkát. Tábornokokat és hadnagyokat szállít, oda, ahová mondják, olyan sebességgel, ahogyan mondják. Leteszi őket. Vár rájuk. Értük megy. Csak közölni kell vele, mikor akar odaérni az ember, és ő elviszi, nem számít, nyakát töri-e az utas, gyalogosok, kóbor kutyák vagy macskák mennek-e keresztbe az úton. A Nagy Trént semmi sem zavarja.

Beosztásánál fogva alighanem több katonai titkot tud, mint bárki más az európai hadszíntéren. De így nyilatkozik: – Legtöbbször oda sem figyelek. Ha mégis, hát egyik fülemen be, a másikon ki. Van nekem mivel törődni. – A hadseregről és magánéletéről sajátos filozófiát alakított ki. Az előléptetésről például így beszél: – Ha tábornok akar lenni az ember, akkor jól teszi, ha megszerzi a tiszthelyettesi sávokat, de amennyiben úgy véli, hogy talán mégsem tudja saját maga megnyerni a háborút, akkor jobb, ha közlegény marad, úgy szórakoztatóbb.

Nem szeret többet parancsolni másoknak, mint amennyi parancsot ő maga szívesen elvisel. A kapott parancsokat nem szabályozhatja, a parancsadást azonban elkerüli, éppen azáltal, hogy közlegény marad.

– Nem azért, mintha félnék – magyarázza. – Nem gyulladnék be tőle, de hát nincs kedvem hozzá, hogy én mondogassam egy csomó embernek, mit csináljon.

Miután eldöntötte, hogy -

először: nem nyerheti meg a háborút egymaga
másodszor: a háború még meglehetősen sokáig tart
harmadszor: nem mehet haza akkor, amikor akar
és negyedszer: ha a fene fenét eszik, akkor sem tehet mást -

a Nagy Trén nekilátott élvezni azt, amitől amúgy sem menekülhet.

Valószínűleg legalább olyan jól ismeri Angliát, mint bármelyik amerikai. Ismeri a kisvárosokat és a mellékutakat, északot és délt, s általánosan elismerik, hogy Európa-szerte övé a legjobb címjegyzék. Mindenkivel beszél, és egyetlen nevet vagy címet sem felejt el soha. Ha letette az ezredesét, két őrnagyot meg egy kapitányt valamelyik sáros kisváros dohos szállodácskájában, ahol csak szidják az ágyat meg az ételt, s őt elbocsátották éjszakára, a Nagy Trén címjegyzékébe

mélyed. Mindenütt sok a barátja, meglátogatja az egyiket.

A Nagy Trén egy szelet húst kap vacsorára, és a kertből frissen szedett növényből készítenek hozzá főzeléket. Elpoharazgat a barátaival. Tiszta fehér ágyban alszik, és tyúkketrecből frissen szedett tojást reggelizik. A kijelölt időben pontosan odaér a koszos kis szálloda elé. Az ezredes és az őrnagyok kimerültek, egész éjszaka forgolódtak a hepehupás ágyban. Elcsapta a hasukat a nehéz koszt. A Nagy Trén viszont friss és üde. Talán készségesen leteszi tisztjeit egy újabb zugvendéglőben, ő maga pedig másik barátjánál ebédel.

A Nagy Trén nem mondható jóképűnek, de kellemes megjelenésű és ügyes csevegő, nagyon kedveli a hölgytársaságot, akár alkalmilag, akár tartósabban. Boldog, ha szóba állhat egy lánnyal. Senki sem tudott még nyomára jutni, hogyan köt ismeretségeket. Ott hagyhatják egy hatalmas pusztaság közepén, nyoma sincs háznak, bokornak, semminek, s ha tíz perc múlva visszajönnek a kocsihoz, már mellette ül egy lány a vezetőülésen, az ezredes cigarettáját szívja, az őrnagy rágógumija van a szájában, a Nagy Trén pedig éppen gondosan feljegyzi, melyik városba való, és mi a pontos címe.

Nem bánik mohón és nem bánik gyengéden az asszonyokkal és a lányokkal. Az határozza meg modorát, hogy eredendően érdeklik a nők. Sajátos, gyengéd udvariassággal beszél velük. Akár ismeri a nőt, akár nem, “drágám”-nak szólítja, és ez mindig meggyőzően hat, valószínűleg azért, mert így is érzi. Ennek azután az az eredménye, hogy minden nő szeretne újra találkozni vele, s ha elég sokáig tart a háború, idővel teljesedik is a kívánsága. Mulligan becsületességéhez nem fér kétség. Ha megkínálja a lányt az ezredes cigarettájából – olykor egész csomagot ad neki –, ezt el is mondja az ezredesnek, és kijelenti, hogy azonnal pótolja a hiányt, mihelyt visszaérnek Londonba. Az ezredes következetesen visszautasítja az ilyen ajánlatot, úgy érzi, udvariatlanság lenne, ha elfogadná. Ez csak természetes, hogy a lány az ő cigarettáját szívja. Kedvébe jár a lánynak. Azután rákacsint, kihúzza magát, oda viszi, ahová menni akar, és tovább hajtat. De azt csak a Nagy Trén tudja, hol lakik, kivel lakik a lány, és már azt is kifundálta, mit kíván majd vacsorára, amikor meglátogatja.

Egyszerű és magvas nézeteket vall az angolokról:

– Jól megvagyok azokkal, akiket kedvelek, és semmi közöm azokhoz, akik nem tetszenek nekem. Akárcsak otthon – mondja.

Valószínűleg több sikert ért el az angol-amerikai kapcsolatok erősítésében, mint kétszáz kormánypropagandista, aki a lelkét kiteszi, hogy megállapítsa a nemzetek közötti alapvető különbségeket. A Nagy Trén legfeljebb a kiejtésben és az italokban tapasztalt különbséget. Kedveli azt, akit kedvel, és – bárki legyen az – a világért sem hajlandó szívélyeskedni senkivel, akit otthon sem kedvelne.

Szemléletes a beszéde. Egy jóízűen mosolygó lányról azt mondja,

hogy olyan, akár egy poszméhet nyelt szamár. A háború miatt nem hajlandó törni a fejét.

– Ha azt akarják, hogy én intézzem el, tűzzenek csillagokat a vállamra – közli. – Azért tartunk tábornokokat, az ő dolguk.

Kétévi katonai szolgálat után, amelyből egy évet már ideát töltött, alighanem Mulligan, a Nagy Trén, a háború egyik legkiegyensúlyozottabb és legsikeresebb közlegénye. Ha majd azt kívánják, hogy ragadjon puskát és harcoljon, készségesen megteszi, de amíg senkinek sem jut eszébe ilyesmi, addig fittyet hány az egészre. Finom kis vacsorák várják szerte Angliában, helyes kis házikókban. S amíg kitart az ezredes cigarettája, a Nagy Trén nem hagy ott üres kézzel egyetlen nőt sem, aki megvendégeli.

BOB HOPE

London, 1943. július 26.

Amikor majd azon tanakodnak, kinek mennyi elismerés jár a nemzettől a háború alatt teljesített szolgálatáért, Bob Hope-nak a lajstrom élén kell szerepelnie. Hajtja magát, és hajtják. Lehetetlen megérteni, hogyan képes ekkora teljesítményre, miképpen állhat helyt mindenütt, hogyan dolgozhat olyan keményen és olyan hatásosan. Hónapokon át akkora iramot visz, amilyenbe a legtöbb ember belepusztulna.

Országszerte járjuk a táborokat, repülőtereket, katonai szállásokat, hadtáp-lerakatokat, kórházakat, és állandóan ugyanazt halljuk: Bob Hope idejön, vagy itt volt Bob Hope. Szemleúton jár a hadügyminiszter, de Bob Hope az, akit várnak, és akire emlékeznek.

Belopta magát a katonák képzeletébe. Akármerre megy, nevetést csal ki az emberekből, akiknek éppen nevetésre van szükségük. Kialakított magának egy figurát. Olyan embert játszik, aki nagy fába vágja a fejszéjét, és kudarcot vall, mert henceg. Mindig rajtaveszt. Csípős a humora, de sohasem embereket vesz célba, hanem körülményeket és gondolatokat. Ahol csak fellép, harsog a nevetés, és az emberek napokon át ismételgetik bemondásait.

Hope naponta négy, olykor öt ízben is szerepel. Némelyik táborban csoportonként kell beengedni az embereket, mert nem férnek be egyszerre. Azután beveti magát a gépkocsiba, és a következő fellépésre száguld. A rádióban is játszik, és mindenki hallgatja adásait, ezért csak néhányszor adhatja elő ugyanazokat a számokat. Szakadatlan rohanás és fellépés között állandóan új számokat kell kidolgoznia. Érthető lenne, ha egy ideig csinálná ezt, azután abbahagyná és pihenne, de sohasem pihen. Így dolgozik szünet nélkül, amióta csak megkezdődött a háború. Határtalan az energiája.

Hope mindenütt fellép. Nemcsak a nagy táborokat keresi fel. A különleges szolgálatot teljesítő kis csoportoknál is ugyanúgy halljuk:

csütörtökön jön Bob Hope. Hetekkel előre tudják, mikor érkezik. Szörnyű lenne, ha elmaradna a fellépése. Részben talán ez hajtja. Valamilyen szerződést kötött önmagával és a katonákkal, hogy senki sem csügged el, legkevésbé Bob Hope. Nehéz lenne túlbecsülni az ilyen szerződés jelentőségét és a vele járó felelősséget.

A félhernyótalpas teherautókkal ide-oda járó zászlóalj katonáinak munkáját nem méltatják az újságok főcímei, erről nem vesz tudomást a nagyközönség, pedig ezt a munkát is el kell végezni, ha győzni akarunk. Mégis elfelejtkeznek róluk, és ők is elfeledettnek érzik magukat. De Bob Hope itt van Angliában. Eljön hozzájuk, vagy nem? S egy napon hírül hozzák, hogy jön. Ekkor úgy érzik, mégsem felejtették el őket. Valahogy ez a férfi köti össze őket a hazával. Szájról szájra jár, milyen mókás Bob Hope, és milyen szépen énekel Frances Langford. Érdekes lenne kinyomozni, hogyan nőtt jelképpé.

E sorok írója nem ismeri Hope-ot, csak találgathatja, mi mehet végbe lelkében. Borzalmas dolgokat látott, s úgy élte túl őket, hogy közben megőrizte humorát, és mások számára elviselhetővé tette a borzalmakat, de az ilyesmi nem történhet meg anélkül, hogy meg ne sebezné egy ember lelkét. Nincs módja pihenni, és még csak meg sem szabad látszania rajta a fáradtságnak. Jelképpé vált, jelképhez méltó módon kell élnie.

Talán az a legnehezebb, a legkínzóbb, ha kórházban kell mókázni. Szétszórtan fekszenek a hosszú, alacsony épületek, így óvják őket a légitámadástól. A járó betegek a kertben dolgozgatnak, vagy gesztenyebarna fürdőköpenybe burkolózva olvasnak a társalgóban. De ott a kínok hajója, a hosszú kórterem. Befelé néző szemmel hevernek ágyukon az emberek, magukra, családjukra gondolnak. Némelyik már lábadozik, s érzi a gyógyulás minden kínját és vágyát. Az egyik lassan játszik ujjaival, a másik kis trapézba kapaszkodik, ennek segítségével már meg tud mozdulni az ágyban.

A hófehérbe öltözött ápolónők nesztelenül járnak-kelnek a hajókban az ágyak lábánál. Nagyon lassan múlik az idő. Még ha naponta érkezik levél, akkor is úgy tűnik, hetek telnek el kettő között. Mindent megtesznek értük, amit lehet, de az orvosság nem győzi le a magányt és az emberek elesettségét, ha azelőtt erősek voltak. És az ápolás sem teheti rövidebbé a kórházi ágy végtelen magányát. És Bob Hope-nak el kell jönnie társulatával erre a csendes, magába zárkózott, elhagyott helyre, gyengéden magára kell vonnia a figyelmet, felkeltenie az érdeklődést, és végül nevetést előcsalnia a feneketlen, komor sötétségből. Ez aztán a feladat! Sokuknak fájdalmat okoz a nevetés, megrázza a gipszbe tett csontokat, megfeszíti a sebek varratait, de a nevetés mégis nagy orvosság.

Egyik ilyen névtelen kórházban – védeni kell őket a bombák elől – mesélték nekem ezt a történetet. Hope és társulata munkához látott, s

fokozatosan csillogás költözött az ólomszínű szemekbe, elültették, táplálták és előcsalták a nevetést. Egy haslövéses tüzér kissé lihegve nevetett. Egy közlekedési balesetes jobb kezével ütögette a balján levő gipszkötést, így próbált tapsolni. S miután egyszer megkezdődött a nevetés, már a poén csattanása előtt is hahotáztak, és meg kellett ismételni, hogy újra nevethessenek.

Végül Frances Langford énekszáma következett. A katonák a “Múlik az idő”-t követelték. Felállt a kincstári zongora mellé, és énekelni kezdett. Kissé rekedt és erőltetett hangon. Keményen dolgozott és túlságosan sokat. Elénekelt nyolc ütemet, és éppen a refrénbe fogott, amikor jajongani kezdett egy fejsebes fiú. Az énekesnő elakadt, majd folytatta, de már nem hatott a hangja, suttogva fejezte be a dalt, azután kiment, és sírva fakadt. A kórterem csendes maradt, senki sem tapsolt. Ekkor besétált Hope a hajóba az ágyak közé, és komoly hangon megszólalt:

– Fiúk, szörnyű bajban vannak az otthoniak a tojással. Egyáltalán nem kapni már tojásport. Azt a régifajta tojást eszik, amit úgy kell feltörni.

Ez a mi emberünk – ez aztán az ember.

MEGHITT KASTÉLY

London, 1943. július 27.

A dzsip lekanyarodik a főútvonalról, és megtorpan egy állj-jelzés előtt. Nagy, szürke kőkapu boltíve hajlik át az út fölött. Amikor épült, Amerika még vadon volt, s csak a szélén tapadt meg félénken néhány gyarmat. Most amerikai őr bújik ki a kőből rakott őrházból, és odalép a dzsip mellé. Megnézi az iratokat. Azután tisztelerg, és kitárja a hatalmas vaskaput.

A dzsip bedöcög az emelkedő kocsiútra, hat láb vastag törzsű tölgyek és bükkök íve alá. Az út kanyarodik, felkapaszkodik egy kis dombra, s a szemünk óriásfák közül kinyúló szürke toronyra nyílik. Azután elhagyjuk a bájos, öreg erdőt, és dombnak támaszkodó pompás kastély tárul elénk, előtte, gondozott sétányok. Kicsiny kastély, mindössze negyven szobája lehet, csak villának számított a maga korában. Egy angol király építtette egy angol hölgy számára.

Furcsa, hogy most sem szabad nevekkel leleplezni e régi botrány szereplőit, de így van. Mert például, ha ismeretes lenne, melyik király és melyik hölgy nevéhez fűződik a kis kastély építése, megtudná az ellenség, melyik kastélyról van szó, s ha még az is ismeretessé válnék, hogy amerikai csapatokat szállásoltak ebbe a kastélyba, céljául szemelné ki az ellenséges légierő. Minthogy azonban meglehetősen sok angol királynak volt barátnője, akinek kis kastélyt is építtetett, ennyi tájékoztatás nem ad célpontot az ellenségnek, vagy inkább olyan sok célpontot ad, hogy nem tudja összpontosítani erejét.

A kastély előtt húzódó sétányon hajdanán talán urak vívtak dárdapárbajt nehéz vértezetben, most amerikai katonák szakasza gyakorolja sisakban és teljes felszereléssel a kettős rendeket, a menetelést, a hátraarcot, a rajvonalba fejlődést és az oszlopba zárkózást. Szuronyukon megvillan az angol nyár napsugara.

A gótikus kapuhoz vezető virágágyakban nyílnak a rózsák. Vörös rózsák és fehér rózsák. Talán azoknak a bokroknak ükunokái ezek, amelyekről a Lancaster és a York ház jelképeit szakították, hogy hadijelként viseljék a polgárháborúban. A bejárat kövei nagyon megkoptak, medence módjára mélyülnek be, innen sötét csarnokba nyitunk. Olyan magas és fényűző, nappal is olyan áthatolhatatlan benne az árnyék, hogy előbb hozzá kell szoknia a szemnek, csak azután veszi észre a faragott tölgyfa mennyezetet s a róla letekintő ezernyi kis tölgyfa arcot. Az amerikai hadsereg egyik őrmestere ül ebben a nagy csarnokban, és egy fenyőfa asztalon dolgozik.

Mögötte még nagyobb terem látszik a nyitott ajtón keresztül, de ez már világosabb, mert deltoid és rombusz, kör és hold alakjára kivágott üvegből szerkesztett ólomkeretes, nagy ablakok tagolják egyik oldalát. Ez a terem is a rózsakertre, a sétányra és az erdőre néz.

Akkora kandalló áll ebben a szobában, hogy magas embernek sem kell lehajolnia, ha besétál, és gubbaszkodás nélkül lefekhet belsejében. A kandalló burkolatán címerpajzsfaragás díszlik. Ez most a dohányzó. Ki tudja, honnan összehordott székeken ülnek a közlegények, olvasnak és rádiót hallgatnak. Pompás bárpultot emeltek az egyik fal előtt, Coca-Cola és habzóbor kapható itt. Fent faragott tölgyfa mennyezet alkot boltívet; Amerika még meg sem született, amikor ezt mintázták és felszerelték. Az egyik katona hátradől székén, és lenyűgözve bámulja a mennyezetet. A *Yank* egyik száma hever az ölében, összehunyorított szemmel kémlel fölfelé. Azután visszafordítja tekintetét és megkérdi:

– Hé, Walter, hány gólt szerzett a Dodgers, huszonnégyet vagy huszonötöt?

A széles lépcsőház fölött galéria húzódik, abból nyílik mintegy harminc szoba, ezekben helyezték el a szerelmespár vendégeit, valószínűleg csak öt-hatszázan tudtak erről a régi botrányról, beleértve a hölgy férjét is. Nagyok a szobák, mindegyikben ott a faragással díszes kandalló, meg a kertet elmosódottan mutató kis ablak, az ólomba foglalt deltoid üveglapokkal. Most azonban rajok körletei a szobák, sorban állnak bennük a tábori ágyak, alattuk vigyázzállásban a bakancsok, levetett zubbonyokat, nadrágokat és törülközőket rejtenek a vasládák, tetejükön pedig nyílegyenes vonalban a rohamsisakok. Alighanem sokkal tisztábbak most ezek a szobák, mint hajdanán, amikor a király szíve hölgye élt itt.

Lent, a pinceszerű helyiségben van a konyha, egy katonai szakács

méteres almáspitéket süt. Annyira elnyűtt a padló, hogy keresztül kell lépnie a dudorokon. Csikótűzhelyében morog a szén, s már eljutott abba a reménytelen nyugalomba, amely olyan szakácsok sajátja, akik végleg felismerték, hogy sohasem ér véget a munkájuk, mert nem lehet egyszer s mindenkorra jóllakatni az embereket.

Texasi főhadnagy az állomás parancsnoka, helyettese pedig egy chicagói hadnagy. Fiatalok, lelkiismeretesek és barátságosak. A kastély rendben tartása éppen nekik való munka.

Nem változott itt semmi lényeges, csak a külsőségek. Királyi hírnökök és udvaroncok, páncélba öltözött katonák számára épült ez a meghitt kastély, de az új dolgok egyáltalán nem tették divatjamúlttá. A dzsipek és páncélos járművek, a kapukon bezötyögő félhernyótalpas vontatók, a sétányokon gyakorlatozó rohamsisakos katonák nem ütköznek ki a hely hangulatából. Ide tartoznak. Valószínűleg nagyon kevéssé különböznek a korábbi lakóktól. A szóban forgó király bizonyosan szívesen látta volna őket, hiszen neki is voltak zavaros nemzetközi ügyei.

A JENKIK MEGÉRKEZNEK

London, 1943. július 28.

Hullámzó zöld mező övezi a kis angol vasútállomást, kaszálják a füvet, s ahol elhaladt a fűnyíró gép, fonnyad a levágott fű meg a vörös pipacs. Az épület előtt húzódik a kettős vágány, s egy ipszilon alakú kitérő fut az állomás mögé. Négy óra három perckor a pályaudvar elé hajt az amerikai parancsnok négy tisztjével. A szemaforkezelő szobájából kilép egy brit tiszt.

– Négy percet késik a vonat – közli.

A tisztek órájukra néznek. Gyorsvonat robog végig a fővágányon, vagy hetven mérföldes óránkénti sebességgel. A fiatal hadnagy megjegyzi:

– Azt hittem, lassúak az angol vonatok.

– Ők tartották a sebességi világrekordot – mondja a parancsnok.

Egy másik vágányon tehervonat siet át az állomáson. Harckocsikat szállítanak tengelyen, egységes vonaluk végignyúlik a szerelvényen. Százyardnyira az állomástól büfékocsi várakozik, autóbuszból alakították át konyhává, fánkot süt és kávét főz benne két vöröskeresztes lány. Gőzölnek a kávésfazekak, és nagy kosarakba gyűlik a fánk. Kiemelik a fánkot a serpenyőből, és kosarakba rakják. A busz tetején hangszóró mered előre, gramofonnal kapcsolták össze.

– Remek lány az a magasabbik – mondja a parancsnok. – ötszáz katona érkezett ma reggel hatkor. Nagyon fáradtak voltak. Az a magas lány feltett egy lemezt, és skót táncot járt a tüzes ütemű zenére. Jópofa. – A szél odahozza a sülő fánkok illatát.

Ismét kilép a brit tiszt a szemaforkezelő szobájából.

– Három percen belül itt lesz – mondja.

S a tisztek megint órájukra néznek. Feltűnik a kanyarban a kis vonat. Elpöfög az állomás előtt, visszatolat az ipszilonhoz, és kifarol a kitérővágányra. Rohamsisakos katonákkal dugig teltek a fülkék, felszerelésüket a térdük elé rakták a földre. Majdnem olyan barna az arcuk, akár az egyenruhájuk. Hátukon a borjú, úgy ülnek a vonatban. Forrón süt a nap, ritka ezen a nyáron az ilyen meleg délután.

Amint beáll a vonat, dalra bődül a gramofon: “Mr. Five by Five”. Messze terjed a zenebona. A katonák lassan kihajolnak, és a hang irányába bámulnak. Egy őrmester végigszalad a vonat mellett, kinyitja a fülkeajtókat, de az emberek nem mozdulnak. Koromfekete bajszú, kemény kötésű kapitány kiált most:

– Megjöttünk, fiúk. Bújjatok ki.

És a kis fülkék ontják az embereket. Zavartan állnak a peronon, vállukról párában száll fel az izzadság a hátizsák szíjai alól, hátukon átnedvesedik a zubbony a borjú alatt. Lecipelik a tábori felszerelést is, meg azt a holmit, ami nem fér be sehová. Itt egy gitárt látni, amott mandolint, másutt egy pár cipőt. Az egyik ember korcs foxterriert húz maga után madzagon, a kutya izgatottan zihálva áll meg mellette.

A keménykötésű gondterhelt kapitány felsorakoztatja az embereket, és a büfékocsihoz irányítja őket. A busz tetején még mindig harsog a szving zenéje a hangszóróból. Libasorban vonulnak a katonák a kocsi oldalán nyíló kis ablak előtt, és mindegyik kap egy nagy bögre kávét meg két fánkot.

Azután felbomlik a sor, elanyátlanodva álldogálnak, és isszák a kávét. A magas lány lejön a kocsiból, és megpróbál lelket rázni beléjük.

– Honnan jösztök, fiúk?

– Michiganből.

– Hiszen akkor szomszédok volnánk. Én illinoisi vagyok.

Egy falusi arszlán, pofaszakállas barna fiú – dörzsölt fickónak számíthat otthon – pilledten megszólal, csak úgy kötelességszerűen:

– Mit csinálsz ma este, bébi?

– Miért, te mit csinálsz? – kérdi a nyurga lány, és a férfiak felkacagnak körülötte, mintha valami nagyon mókásat hallanának.

A nyúzott arszlán átkarolja a lány derekát.

– Ölelj meg – mondja, és komikus kergetőzésbe kezdenek, eljárnak egy lassú szvinget.

Vörös szemhéjú, napbarnított orrú szőke fiú közeledik félszegen egy hadnagyhoz. Baljában kávésbögre, jobbjában a két fánk. Későn veszi észre, hogy bajban van. Óvatosan a bögre karimájára helyezi a fánkot, de azok első mozdulatára beleesnek a kávéba. Tiszteleg, s a hadnagy komolyan viszonozza.

– Bocsánat, uram – szólítja meg a fiú. – Nem filmsztár ön?

– Az voltam – felel a hadnagy. – Voltam.

– Tudtam, hogy láttam önt filmen – folytatja a fiú. – Megírom majd haza, hogy itt találkoztam önnel. Kérem – mondja izgatottan –, ideírná a nevét valamire, amit hazaküldhetnek, akkor elhiszik, és el is teszik majd nekem.

– Szívesen – válaszol a hadnagy, és ceruzával odakaparja a nevét a katona zsebéből előkerülő gyűrött boríték hátára. A fiú elmerülten szemléli egy percig, azután megkérdi:

– Mit csinál itt?

– Ej, hát én is bevonultam, akárcsak maga.

– Ó, hát persze. Értem. Nos, most már el kell hinniük, hogy találkoztam önnel.

– Mióta van ideát? – kérdi a hadnagy.

– Semmit sem szabad mondanunk ilyesmiről.

– Igaz is, elfelejtettem. Jól teszi, hogy emlékeztet rá.

A fánkok már félig folyékonnyá váltak a kávéban. A fiú kihörpinti a kávét a fánkokkal együtt, és észre sem veszi.

– Mit gondol, elengednek majd egyszer Londonba?

– Persze. Kapnak majd eltávozást.

– Hosszú az út odáig, ugye?

– Nem olyan nagyon hosszú. Huszonnégy órás eltávozás elég hozzá, s még sok ideje is lesz.

– Az jó. Van ott sok lány?

– Persze. Nagyon sok.

– És… és szóba állnak a fiúkkal?

– Már hogyne állnának szóba!

– Dög meleg van! – sóhajt a fiú. – Ó, dög meleg!

– Sorakozó! – üvölt a keménykötésű, gondterhelt kapitány, és az őrmesterek is üvöltenek:

– Sorakozó!

A szőke fiú belép a sorba, a bögre még mindig ott a kezében. A nyurga lány hangja keresztülharsog a muzsikán:

– Hé, kisfiam! Azokra a bögrékre még szükségünk van.

Nagy lendülettel odaugrik hozzá, megragadja a bögrét, azután hirtelen a fiú vállára üt. A körülötte álló katonák felkacagnak, mintha valami nagyon mókásat látnának.

A BAL KÉZ

London, 1943. július 29.

Gesztenyebarna fürdőköpenyt, pizsamát és papucsot visel a katona, a tábori kórház egyenruháját. Kissé sápadt és roskatag, a lábadozók már ilyenek. Kitekeredett bal karját felemelve tartja, ujjai tehetetlenül lógnak. Liberator repülőgép félig kész modellje, áll előtte az asztalon. Burkolata hiányzik még, csupa apró kapocs, borda és ék az egész. Van

egy balsafa deszkája, abba vési a mintát, meg a borotvapengéje és egy kis tálban enyve, amiből gyufaszál mered ki.

– Afrikában sebesültem meg – meséli. – Haslövést kaptam, de nagyon jól kezeltek. – Felém tartja bal karját. – Ez zavar csak – mondja. – Borzasztó csúnya törés. Majdnem odalett. – Kicsit megmozgatja az ujjait. – Alig érzem őket – jegyzi meg. – Ökölbe sem tudom szorítani a kezemet. Semmit sem tudok megfogni. Legalábbis eddig nem tudtam. Mintha meggémberedett volna.

– Babrálok ezen a modellen – folytatja. – Így valahogy tartani tudom a tárgyakat. – Bal tenyerét élével a balsafalemezre fekteti. – Jobb kézzel csináltam az egészet. Még szerencse, hogy jobbkezes vagyok. – Balját szemléli, és ujjait mozgatja. – Azt mondják az orvosok, tudok majd szorítani vele, csak gyakorolni kell. De nehéz ám gyakorolni, ha alig érzi az ember, hogy van keze.

– Különös dolog történt tegnap – mondja azután. – Itt ni, pontosan megmutatom, hol. – Ceruzát vesz fel, és az apró bordázatok szövevényébe döf. – Látja ezt a részt? Ott van rajta az a kis ceruzajel. Megjelöltem, nehogy elfelejtsem, melyik volt az.

– Tegnap be akartam illeszteni azt a részt, láthatja, nehéz helyen van. Tartani kell, amíg dolgozik rajta az ember. Nos, észre sem vettem, hogyan csinálom. Csak dolgoztam, s egyszerre azt látom, hogy a bal kezem tartja azt a kis alkatrészt. – Bámulva pillant érzéketlen ujjara.

– Elmondtam a dolgot az orvosnak, és ő azt felelte, csak próbáljam használni, ahányszor bírom. De, uram, ha előre felteszem magamban, akkor nem sikerül. Az istennek sem megy. Lehet, hogy később menni fog, talán egy idő múlva. Ceruzát is görgetek az ujjaimmal. Azt mondják, ez jó. Már érzem is néha.

Bal tenyere élével leszorít egy balsafa-lemezt, és borotvapengéjével óvatosan kivágja belőle a kanyargós kis formát, amelyre most szüksége lesz. Bonyolult alkatrész, reszket is kissé a keze, de a penge pontosan a ceruza vonalán halad. Kiemeli a kis darabot, az asztalra teszi, és egy-egy csepp enyvet rak fel mindkét végére. Ezután jobbjával gondosan helyére illeszti az alkatrészt.

– Hosszúra növesztem a körmömet – magyarázza. – Sok hasznát veszem a körmeimnek. – Jobb keze mutatóujjának hosszú körmével levakar egy kis enyvet, mert kifutott a csapolásból, és ledörzsöli egy darabka papíron.

– Aggaszt a kezem – kesereg. – Azt hiszem, azért kapok majd munkát. Nem is ez aggaszt annyira. Mindig kerítek én munkát magamnak. De meg kell tanulnom úgy mozgatni a kezemet, hogy markolni tudjak vele. – Megfordítja a repülőmodellt, és töprengve méregeti a mintát a lemezen, hogyan alakítsa ki a következő alkatrészt. Sokáig hallgat. – A feleségem tudja már, hogy

megsebesültem. De azt még nem, milyen súlyosan. Úgy tudja, hamarosan teljesen meggyógyulok és hazamegyek, de… nagyon rossz gondolatai lehetnek. Munkára kell szoktatnom a bal kezemet. Nem örülne a nyomoréknak, akinek fél keze munkaképtelen.

Kissé lázasan csillog a szeme.

– Maga például mit szólna hozzá, ha egy nyomorékot kapna vissza? Mit gondolna magában? – kérdezi.

– Sohase lesz tökéletesen ép – mondja még –, de nem is bánnám, csak használni tudjam. Azt hiszem, akkor az asszonyt sem bántaná annyira. Most repülőgépgyárban kapott munkát a partvidéken… férfimunkát végez. Azt írja, remekül megy neki, ne aggódjam. Nézze csak, itt van róla egy fénykép. – Fürdőköpenye zsebében kotorászik. – Hol is van? – morogja. – Mindig ide teszi az ápolónő. – Bal kezével nyúl a zsebébe, és kiemel egy kis bőrtárcát. Csak most veszi észre, mit is csinált, ujjai hirtelen elernyednek, s a tárca az asztalra hull. – Te jó isten! – kiált fel. – Látta ezt? – Nyomorék kezére néz, az még mindig a levegőben lóg. – Két nap alatt már másodszor – mondja halkan. – Másodszor tegnap óta.

MULLIGAN, A NAGY TRÉN, KARRIERT CSINÁL

Valahol Angliában, 1943. augusztus 4.

Sikerült további adatokat gyűjteni Mulligan közlegény, a Nagy Trén életéről és módszereiről. Ez az ember elérte azt, hogy a hadsereg tekintélyes része neki dolgozik. Ellenségei – nincs sok belőlük – azt állítják róla, hogy vérbeli lógós, csak még ahhoz is lusta.

Több napon át tartó alapos tanulmányozás után megismertük a közlegény néhány olyan tulajdonságát, amelyekre még nem derült fény előző tudósításunk idején. A Nagy Trén módszere igen sajátos. Ha nem vigyáz rá az ember, egyszerre csak arra ébred, hogy már ő viszi Mulligan poggyászát is, és hiába töri a fejét, nem jön rá, hogyan jutottak idáig. A legutóbbi kisebbfajta gazdasági válság idején, ami mindennapos jelenség a Nagy Trén életében, e sorok írója arra riadt fel a felebaráti szeretet kábulatából, hogy nem csupán két fontot és tíz shillinget adott kölcsön Mullignannek, hanem tetejébe még zálog nélkül erőszakolta rá, sőt olyan érzéssel került ki ebből a pénzügyi műveletből, mintha ő maga részesült volna megtiszteltetésben. Hogyan történt ez, ám töprengjen rajta, aki akar. Nem kétséges, hogy Mulligan valamikor a jövőben visszafizeti ezt a pénzt, de olyan módon teszi majd, mintha kifosztanám.

Mulligan a legmagasabb fokon műveli a zsákmányolást, a rekvirálást – vagy nevezzük, ahogy akarjuk ezt a műfajt. Megingathatatlanul hisz abban a tételben, hogy a hadsereget a gyomra mozgatja, testének ezt a részét pedig meglehetősen szereti, ínyére valók a finom ételek, és rendszerint meg is szerzi őket. Néhány nappal

ezelőtt egy társaság ellátogatott arra a hajóra, amely legutóbb futott be valamelyik angol kikötőbe hadianyaggal. Felmentek a parancsnoki hídra, beszélgettek a kapitánnyal meg a többi tiszttel, ittak egy csésze kitűnő kávét, megettek egy negyed uncia süteményt, és közben udvariasan társalogtak. Amikor visszatértek a kikötőbe a kocsihoz, ahol feltehetően ott kellett lennie a szolgálatot teljesítő Mulligannek, nyomát sem lelték.

Mulligan nem volt a látóhatáron belül. A társaság egyik tagja, aki ismerte és régóta csodálta már a közlegényt, megjegyezte:

– Ha most elő kellene kerítenem Mulligant, megkeresném a hajón a hűtőkamrát, nem lehet messze onnan. – Eszerint cselekedtek, a társaság útra kelt a hajó hűtőszekrénye felé, és ott találták Mulligant. Vidáman dőlt egy asztalnak. Akkora marhasültes szendvicset tartott a kezében, amilyet még talán nem is láttak, amióta világ a világ. Megtanulta, hogyan kell nagyon gyorsan enni, miközben mindenféléről cseveg az ember. Egyetlen harapást, egyetlen szót sem hagy ki. Lassúnak látszik a tempója, de pompás a teljesítménye. Nem két harapás között, hanem a harapások alatt adta be meséjét ámuló közönségének, amely egy hajópincérből és három tengerésztüzérből toborzódott. Rablómesével és más hasonlóval szórakoztatta őket, s olyan tökéletesen lekötötte figyelmüket, hogy észre sem vették: már egy láb magas máglyába halmozta fel a szendvicseket maga mögött az asztalon.

A rangidős tiszt megszólította:

– Mulligan, nem gondolja, hogy ideje lenne indulnunk?

– Dehogynem, uram – felelt Mulligan –, éppen indultam már, de eszembe jutott, hogy kissé megéhezhetett a kapitány. Éppen a kapitánynak készítettem egy kis harapnivalót. – Azzal hátranyúlt, és már körbe is kínálta az elsinkófált szendvics-hegyet. Nos, az már sohasem tudódik ki, vajon valóban ilyen célra készültek-e ezek a szendvicsek, vagy Mulligan saját maga akarta-e bekebelezni őket. Jobb, ha elhisszük, amit mond. Mulligan körültekintő jó barát és önzetlen férfiú. Ezenfelül sohasem ugrik fejest a sötétbe. Mindig gondoskodik visszavonulási útvonalról, ami csak azt mutatja, hogy jó katona.

Ha tisztje már ájuldozik az éhségtől, Mulligannél mindig akad egy falat csokoládé, amivel kisegíti a kapitányt. Mit számít, hogy ez a csokoládé eredetileg a kapitányé volt, csak a Nagy Trén elhitette vele, hogy elfogyott az egész? Az a lényeg, hogy ha szüksége van a saját csokoládéjára, Mulligan boldogan odaadja neki – a felét.

A Nagy Trén immár több mint egy esztendeje van Angliában, s a kiejtése csak georgiai-oxfordi nyelvjárásként jellemezhető. Az embereket “komám”-nak vagy éppen “komé”-nak szólítja. Nem hajlandó megtanulni, hogy nem kaphat benzint egy gáztöltő

állomáson, viszont azonos értelmű kifejezésnek véli az emelőt és a felvonót.

Sok tiszt megpróbálta már, hogy legalább tizedessé léptesse elő Mulligant, mert így legalább le lehetne fokozni, ő azonban hajthatatlanul köti magát a közlegénységhez. Így semmit sem lehet kezdeni vele, azonkívül, hogy fogdába zárják, de akkor ki vezeti a gépkocsit? Ha legalább tizedes lenne, le lehetne fokozni, Mulligan azonban mindeddig feletteseinek valamennyi, ilyen irányú kísérletét meghiúsította. Valahányszor felterjesztették a javaslatot, pontosan a kellő pillanatban kitűnt, hogy egy kissé áthágta a szabályzatot – no nem nagyon, de éppen eléggé ahhoz, hogy lehetetlen legyen előléptetni. Például kicsit koszos gépkocsival áll ki a szemlére. Hat órán át fegyelmezik teljes szerelvényben, és így hosszú időre biztosította magát az előléptetés ellen.

Mulligannek szinte mindene megvan, amit csak szeme-szája megkíván: nők, szabad idő, utazás, cimborák. Csak egyvalamire vágyik, és igyekszik is megszerezni. Kutyát szeretne, jelesül egy kis skót terriert, amit magával vihetne a kocsiján. Még nem jött rá a módjára, de előre leszögezhetjük, hogy nemcsak megszerzi a kutyát, hanem még a táplálékáról is a tisztje fog gondoskodni, s ha Mulligan este találkára megy, valószínűleg a tiszt vigyáz majd a kutyára, és még kellemesnek is találja ezt a foglalatosságot. Kitűnő találmány a hadsereg az ilyen Mulligan számára. Hülye lenne, ha valaha is otthagyná. Ő pedig ritkán csinál hülyeséget.

RÁGÓGUMI

London, 1943. augusztus 6.

A kikötői rakodómunkások öreg emberek, ötvenhét év az átlagos koruk, s ők kezelik az Amerikából érkező szállítmányokat. Nem látszik gyorsnak a munkájuk, de végül mégiscsak kirakják és továbbítják a szállítmányt. Az egyenruhába nem bújtatott katonaköteles korú férfiak között csak íreket találunk, ők a semleges ír Szabad Állam polgárai, akiket nem lehet behívni katonának. Nagyon zárkózottak; ha hangoskodnának, semlegességükkel nem lenne kellemes a helyzetük egy hadban álló országban. Kirekesztettnek érzik magukat.

Barázdált arcú, rideg, öreg walesiek cipelik a teherárut. Összetöpörödött emberke irányítja a nagy darut. Ott áll a nyitott hombárfedél mellett, és úgy irányítja kezével a horgot meg a terhet tartó köteleket, mintha zenekart vezényelne. Ha lefelé fordítja tenyerét és rezegteti ujjait, leereszkedik a horog, mihelyt felfelé fordítja tenyerét, emelkedik, s mozdulatainak üteméből tudja a darukezelő, lassan haladjon-e vagy gyorsan. A férfi hangja magas, vékony, mégis legyőzi a gőzgépek zaját és a kerekek csikorgását. Megrázza ujját, és a horog alatt himbálózva a levegőbe emelkedik egy

mozdony. Úgy látszik, mintha az öregember keze mozgatásával fújná át a hajó korlátja fölött. Nyolcvanhét tonnás ez a mozdony, és ő kézzel helyezi rá a rakparton húzódó vágánypárra.

Képzeletbeli határvonalon ácsorognak a gyerekek, és várják a szállítmány kirakását. Nem szabad átlépniük ezt a vonalat, nehogy valami bajuk legyen. Legalább százan állnak ott, kissé rongyosan, mint minden angol négyesztendei háború után. És nem is mondhatnók őket tisztáknak, mert a földön játszanak a szénporban. Amikor lejön a hajóról egy amerikai katona, menten a nyakába csimpaszkodnak. Rágógumit kérnek. Amennyire megvetik a britek a gumirágcsálás szokását, legalább annyira imádják gyerekeik. A gyerekek egy része már szinte hivatásos rágógumi-koldus. “Egy pennyt, mister!” – nem így koldulnak ma már, hanem: – Van rágógumija, mister?

Aki kap egyet, tartós élvezet birtokába jut, napokon át használhatja, és még el is adhatja, ha megunta. A cukorka múlandó. Az egyik pillanatban még megvan, a másikban már elolvadt. De a rágógumi valóságos tárgyi tulajdon.

A mohó kis kezek a katona felé nyúlnak, és felzendül a kórus:

– Van rágógumija, mister?

– Nincs – felel a katona, de meg se hallják.

– Van rágógumija, mister? – visítják, és közelebb nyomulnak.

Egy pincér jön le a pallón a hajóról. Kissé italos, és kicsípte magát. A városba készül. Ki akarja használni a szabad idejét. Néhány gyerek odamegy hozzá és faggatja:

– Van rágógumija, mister? – kérdezik. A hajópincér ördögien mosolyog, egy marék aprópénzt vesz elő a zsebéből, és felhajítja a levegőbe. Por száll fel, eltakarja a zsivajgókat, s mire leülepszik, a pincér már lelke szakadtából menekül. A csaholó falka a nyomában.

Csak egy kisfiú maradt ott a katona mellett: szürke szemű, nagyon apró fiúcska. Szorítja a katona kezét, s a katona elpirul örömében.

– Amerika is van olyan szép, mint ez az ország? – kérdi a kisfiú.

– Hát… ugyanilyen, mint ez – mondja a katona. – Nagyobb, de ugyanilyen.

– Azt hiszem, csakugyan nincs rágógumid.

– Bizony, egy darab sincs.

– Amerikában sok rágógumi van?

– Ó, rengeteg.

A kisfiú nagyot sóhajt.

– Egyszer elmegyek oda – közli komolyan. A falka lassan visszatér. A zsákmány elszelelt, most új játékba kezdenek. A vonalon túl hulladékot engednek le egy nagy ládába. Aranylik benne a kisajtolt narancshéj. A gyerekek haboznak, mert vérükké vált már, hogy betartsák a szabályokat. Ám a kísértés túlságosan erős. Nem bírják ki. Áttörnek a vonalon, és megrohanják a moslékos ládát. Addig

nyomorgatják a narancshéjat, amíg csak remélhető, hogy még kijön belőle egy csepp lé.

Az egyik kis fickó sebesen odalép, magas kalapja egy lábbal hosszabbnak mutatja, mint amilyen valójában.

– Nem gyüsztök azonnal!? Mozgás! – nógatja őket szelíden.

A törvényszegők gyorsan megtömik a zsebüket narancshéjjal, azután kötelességtudóan visszamennek a határvonal mögé. Zsebükben ott duzzad a zsákmány.

– Nem szép dolog ez – mondja a kis fickó. – De nagyon flamósak ám a narancsra. Igazán. Négy éve nem ettem narancsot. Aszongya a törvény, aki elmúlt ötéves, nem kaphat narancsot.

– Teccik tunni, azoknak kell leginkább – magyarázza.

KOCKÁK

London, 1943. augusztus 12.

Ez a történet Mulligan hazugságainak egyike, hőse egy Eddie nevű személy. Mulligan együtt szolgált Eddie-vel, és jól ismeri. Lassacskán kitűnik, hogy Mulligan minden fontos személyiséggel együtt szolgált.

Meg kell vallani, Eddie bizony kockajátékos volt, de olyan gáncs nélküli jellem, hogy sohasem fért kétség játékosi tisztességéhez. Eddie-nek egyszerűen szerencséje volt a játékban, akkora szerencséje, hogy vasárnap akár a falhoz hajíthatta a kockákat, s a körlet közepén hullhattak a padlóra, akkor is tizenkettőt dobott.

Az ilyen teljesítmények táplálták azt a gyanút, hogy Eddie-nek valamilyen emberfeletti adottsága van. Mindössze egy-két év alatt gazdag és boldog ember lett belőle, a szerelemben ugyan nem volt hasonló szerencséje, de hát nem járhat minden együtt. Eddie azt vallja, hogy amíg jól esik a kocka, mindig szerezhet nőt magának, de olyan nőt még nem látott, aki tizenkettes dobásokhoz segítené. Lehet, hogy csak savanyú a szőlő, de Eddie mindenesetre kitart a nézete mellett.

Elérkezett az idő, amikor Eddie-t és ezredét hajóra vezényelték, és útnak indították *X* felé. A hajó nem volt túlságosan nagy, de rendkívül zsúfolt. A fedélzetet, a kabinokat, a folyosókat dugig megtöltötték az emberek. És, történetesen, a hajó nem sokkal zsoldfizetés után szedte fel horgonyát.

Már az első napon legalább kétszáz helyen kockáztak a fedélzeten, és Eddie is beszállt az egyik játékba, meglehetősen egykedvűen, éppen csak annyira, hogy részt vegyen, de azért ne fárassza ki magát, mert tudta, még hátra van a vastagja. Amíg a garasos játszmák tartottak, Eddie unatkozott, és többeknek apró szívességeket tett, hogy megkedveltesse magát, mert erre szüksége lesz. Segített cipekedni egy beszeszelt gyalogosnak, de csak ímmel-ámmal fogadott el tőle egy pint gabonapálinkát, mert ez Eddie véleménye szerint már ellensúlyozza a

jó cselekedetet. Levelet írt feleségének, akit tizenkét esztendeje nem látott, és még postára is adta volna, ha sikerül postabélyeget találnia.

Olykor-olykor visszasomfordált a fedélzetre, be is szállt egy kicsit a játékba, hiszen meg kellett őriznie csuklójának rugalmasságát és hideg fejét, bár különösebb szüksége nem volt rá. Eddie-nek kidolgozott dobása volt. Nem kellett előkészítő játszmákban összehozni a tétet. Két okból is kerülte a látványos játékot. Először azért, mert puszta időpocsékolás. Ugyanannyit ér, ha megvárja az ember, amíg néhány kézben halmozódik fel a pénz, mielőtt megerőltetné magát érte, másodszor pedig azért, mert Eddie ebben az időszakban jobban szeretett névtelenül a háttérben maradni. Egyébként volt még egy oka. A hajó kedden szedte fel horgonyát, Eddie pedig a vasárnapot várta, mert vasárnaponként kiváltképpen elemében volt, amit tiszta, istennek tetsző, szenvedélyektől mentes életmódjának tulajdonított. Egy vasárnap – ne felejtsük el, Mulligan meséli így – Eddie elnyerte egy új-mexikói útépítő brigád gőzhengerét, egy másik vasárnap pedig a tábori istentisztelet minden résztvevőjét kifosztotta, majd áhítatos alázattal jótékony célra áldozta a nyereség tíz százalékát.

Ahogy múlt a hét, kezdtek kimerülni a játékosok. Egyre kevesebben játszottak, de egyre nagyobb tétekben. Szombaton már csak négy játszmában vetették a kockát a nagymenők, s Eddie ekkor kezdte hegyezni a fülét. Szombaton reggel még csak ímmel-ámmal játszott, de délutánra élénkebbé vált, és ki is ürítette két játszma résztvevőinek zsebét, mert nem akarta, hogy másnap túlságosan sok dolga legyen.

Másnap délelőtt tíz órakor Eddie frissen mosdva, simára nyalt hajjal, szerényen megjelent a fedélzeten, tábori zubbonyának zsebei duzzadtak. Már folyt a játék, de csak hárman vettek részt benne. Eddie tétován megszólalt:

– Megengedik, hogy beszálljak egy-két fordulóra?

A három játékos becsmérlően méregette. Egy lengyel, akinek fél szeme kék volt, a másik fél meg barna, nyersen råripakodott:

– Vastagon megy ám ez, cimbora – mondta –, nem babra mi játszunk.

Eddie kecsesen megmutatta egy pénztárca vastagabb végét, olyan volt, akár egy bőséges vacsorára való összegöngyölt hússzelet. A lengyel boldogan sóhajtott beleegyezésül, a másik kettő pedig – semmi más, figyelemre méltó tehetség sem látszott rajtuk, csak az, hogy ügyesen kereket tudnak oldani – önkéntelenül összedörzsölte tenyerét, mintha ujjait melengetné. Eddie olyan féltő gonddal rejtette el tárcáját, ahogyan csak egy fiatalasszony igazítja meg a belső pántokat váll nélküli estélyi ruháján. Letérdelt a takaró mellé és megkérdezte:

– Mennyi a bank? – A köré zárkózó nézősereg már tömör falat alkotott.

Eddie harmincat ütött meg a százból. A lengyel dobott, nyert és

bent hagyta a pénzt, azután Eddie százat ütött meg kétszázból, a lengyel két hatost dobott és elnyerte.

A nézők sűrű sorfala mögött rohanó lábak közeledő dobogása hallatszott. Ez nagy játéknak ígérkezett. Még a hajó is megingott kissé, amikor mindenfelől odarohantak a katonák, hogy legalább közelében legyenek egy ilyen játéknak, még ha nem is láthatják.

Hatalmas salátafejként hevert a takarón a négyszáz dollár. A két menekülő játékos még rábámult Eddie-re, ő pedig zsebébe nyúlt a pénztekercsért, kivett négyszáz dollárt, és ügyefogyottan lerakta. A lengyel rámeredt a barna félszemével, és rámosolygott a kék félszemével. Ez a fogása jó szolgálatot tett a pókernél, de kevés hatása volt a kockavetésre. Ráfújt a kockákra, de nem beszélt hozzájuk. Elgurította őket. Nyolcas jött ki. Most mindkét szeme nevetett. Megint rájuk fújt, és visszakézzel dobott, hogy megmutassa, milyen könnyű így poént szerezni, s egy négyes és egy hármas nézett vissza rá.

Eddie kissé fújtatva, de nyugodtan és biztos kézzel finoman a saját oldalára húzta a nagy zöld salátát. Elővett még kétszáz dollárt a vécépapírra emlékeztető tekercsből, s azt is lerakta.

– Ezres a tét – jelentette ki. – Mindent vagy semmit.

A lengyel megütötte a felét, a két névtelen osztozott a maradékon, és Eddie sánta telitalálatot dobott, egy hatost meg egy ötöst. – Hagyjuk bent az egészet – javasolta halkan.

Már csak a lengyel volt kapható. Felkapta és gondosan megnézegette a kockákat, igazán ugyanazok-e, amelyeket ő hozott. Azután elfogadta Eddie kihívását. Szitkokat szórt a szeme. A barna is meg a kék is. Tíz hüvelyk magasan állt már a pénz, és szétszóródott, akár a rosszul rakott szénaboglya.

Eddie mormogott valamit magában, s amikor dobott, a kockák megálltak, és hetest mutattak. A lengyel felhorkant. – Hagyjuk bent mindent vagy semmire, akárki nyer – mondta Eddie. Hajószerte mindenki visszatartotta a lélegzetét, csak a gépek jártak. Tátott szájjal figyeltek. A takarót körülálló sűrű tömegben megdermedtek az emberek. Csak olykor súgott hátra valaki, mi történik.

A lengyel szidta Eddie-t, és már az utolsó dollárjait kaparta elő. Az egész heti fárasztó játékon nyert pénze ott hevert a takarón, és megütötték a tétet. Eddie elemében volt. Könnyedén mozgott. Nem rázogatta, nem csörgette a kockákat, nem beszélt, nem könyörgött hozzájuk. Egyszerűen elgurította őket, gyermekien szilárd hittel. Azután végtelennek tűnő pillanatig meredt a kockákról visszatekintő két kígyószemre. Nem akart hinni a szemének. De aztán rémület ült ki a tekintetébe.

– Ez nem lehet – hebegte. – Valami baj van. Hiszen mindig nyerek vasárnap. Mindig nyerek vasárnap.

Egy őrmester nehézkesen nyújtogatta elzsibbadt lábát.

– Mister – szólalt meg –, tudja, mister, ma nincs vasárnap. Elértük és átléptük a száznyolcvanas délkört, a naptárvonalat. Elvesztettük a vasárnapot.

Ha igaz, ha nem, Mulligan így mesélte; lelke rajta.

AFRIKA

GÉP INDUL AFRIKÁBA

Észak-afrikai helyőrség (Via London), 1943. augusztus 26.

Reggel kilenckor üzenik, hogy engedélyezték: indulhatok Afrikába. Elmegyek a forgalmi tiszt irodájába.

– Indulhat ma éjszaka? – kérdezi. – Háromra legyen itt a holmija. Itt és itt jelentkeznie kell hét-harminckor. El ne késsen.

Most délelőtt tíz felé jár az idő. Ezernyi dolga akad az embernek, amikor egyik kontinensről a másikra megy. Összeállítok egy csomagot, és félrerakom a többi tárgyat, amit nem viszek magammal, közte a meleg ruhát, az iratokat és a könyveket. Felhívom az ismerősöket, és lemondom a megbeszélt találkozókat.

Hét-harminckor megérkezem a kapott címre, attól kezdve kicsúszik kezemből a dolog, és nagyon simán megy. Háromnegyed nyolckor felvesz egy katonai teherautó, és kivisz az állomásra. Katonavonat vár. Kísértetvonatnak nevezik, mert nincs megadott úti célja. Ezen a vonaton mindenféle egységek összejönnek. Különleges alakulatok tagjai utaznak repülőgépükhöz, ezredesek térnek haza több hónapi harctéri szolgálat után, futárok szállnak fel csomagokkal és postazsákkal. A különleges alakulatok katonái pisztolyt, rohamkést viselnek, és nagy csomagban viszik magukkal repülő-felszerelésüket. Akadnak itt napégette tisztek, a sivatagban szolgáltak, és kissé betegnek látszanak a kimerültségtől.

Egy légibombázó személyzet, amelyet eddig nem vetettek be, sőt még gépet sem kapott, amióta átjött a tengeren túlról, olyan sikerrel vedeli az angol sört, hogy már a daloláshoz is megjött a kedve. Felhangzik a sípszó, mindenki bezsúfolódik a vonatba. Hálókocsis szerelvény.

Nincs hol összejönni. Egyenest ágyba fekszem. A folyosón éneklő legények kihajolnak az ablakon, és szólongatják a lányokat az induló vonatból. Azután harsogni kezdik, hogy “Otthon a farmon”, de a vonat zakatolása elfojtja a hangjukat. Nem volt elég erős a sör ahhoz, hogy elevenen tartsa a hangulatot. Robog az éjszakában az elsötétített vonat. A bemázolt ablakokat lehúzták, nem szűrődhet ki a fény. Elhal a dal, a katonák visszahúzódnak a fülkékbe.

Hajnali négy-harminckor kopog az ajtón a vasúti pincér, egy csésze teát tesz az ágy fölé nyúló kis polcra, azután kimegy. Gyorsan fel kell hajtani a teát, és sebtiben borotválkozni, hogy öt órára kiürüljön a

vonat. Esős, hideg időben hagyjuk ott a vonatot. Azt sem tudjuk, hol vagyunk. Nem mondták meg. Katonai teherautók várnak ránk, ezek szállítanak a repülőtérre. Mindenfelé nagy pocsolyákba gyűlt az esővíz a kis pályaudvaron. Felmászom egy teherautóra, és rövidesen hatalmas repülőtérre érkezem. A Légi Közlekedési Parancsnokság egyik repülőtere ez, a világ minden tájára szállít embert és felszerelést. Vadászgépek állnak szétszórtan, alig láthatók az eső függönye mögött. A C-54-es gépek már útra készek.

Tágas, kényelmes ez a légikikötő. Klubszobákat látunk, söntést meg egy nagy éttermet. Odakint dermeszt a hideg, bent magasan áll az izzó szén a kandallókban. A legnagyobb társalgóban sokan várakoznak indulásra. Akad köztük olyan, aki már egy hét óta itt rostokol, más alakulat csak éppen most érkezett. Dinah Shore énekel valamit a gramofonon. Alszanak az emberek a heverőkön, és várják az indulást. Az irányító tiszt közli:

– Jöjjön vissza egy-harminckor, akkor mondjuk meg, mikor indulhat.

A legközelebbi város is több mérföldnyire van innen. A katonák lődörögnek egy kicsit, azután visszatérnek a klubszobákba, és vidám könyveket olvasnak a felsőbbrendű emberről és hasonlókat. Nem mulatnak rajtuk, de nagy figyelemmel olvasnak.

– Valószínűleg nyolc órán belül indulhat – mondja a tiszt, s azzal újra kezdődik a lődörgés. Felbőgnek egy gép motorjai. Hazarepül. Utasai holnap New Yorkban lesznek. Akik csak legutóbb jöttek át, még azok is irigykedve néznek ezekre a szerencsésekre. Mielőtt beszállnának, sarokba szorítják és üzenetekkel árasztják el őket. – Hívja fel a feleségemet, és mondja meg neki, hogy találkozott velem. Itt a telefonszám. – Leveleket küldenének, de ez tilos.

A hazakészülők lelkiismeretesen felírják a telefonszámokat. Kissé elfogódottá teszi őket, hogy hazamennek, de nagyon boldogok. Beszállnak a nagy gépbe, és bezárul az ajtó. Négymotoros gép, magasra kell mászni, hogy bejussanak. A kis csoport a társalgó bejáratánál áll, szemmel követi, de a gép szinte még el sem hagyja a földet, máris eltakarja az eső. A repülőtér hirtelen nagyon elhagyatottá válik. Az emberek visszatérnek a tűz mellé, az ócska képeslapokhoz, több hónappal ezelőtti *Esquires* és *New Yorker* az olvasmányuk, meg a *Life* áprilisi és májusi számai.

– Az afrikai gép tizenöt percen belül indul – közli a tiszt. Azt hinné az ember, zsúfolt lesz a gép, de nem az. Csak egy különleges alakulatot szállít, meg két civilt. C-54-A gép, fotelülései vannak, és több mint felerészben teherszállításra használható. A legénység felveszi a borjút meg az ejtőernyőt, felkapcsolják a pisztolyokat, a rohamkéseket és a mentőfelszerelést. Félvállról veszik az egészet. Afrika semmit sem jelent számukra.

Egy ideig borzongva állunk az esőben, névsorolvasás következik. Azután egyenként felhágnak a létrára, és belépnek az ajtón az utasok. A gép ablakait nem sötétítették el, éppen úgy hagyták, mint otthon. Nem bánják, ha kilát az ember. Bevágódik a hatalmas ajtó, és kívülről hallatszik a gerjedő motorok zaja.

ALGÍR

Algír (Via London), 1943. augusztus 28.

Fantasztikus egy város most Algír. Mindig furcsa keveréket mutat, a brit és amerikai csapatok meg felszerelésük beáramlása óta azonban lidércnyomásos zűrzavar uralkodik. Dzsipek és vezérkari személyautók törnek utat maguknak a tevék és a lófogatú kocsik között. A fehér város vakítóan veri vissza az izzó fehér napsütést, s ha nem támad fuvallat a tenger felől, rettenetes a hőség.

Az úton nyitott szekerekre púpozva szállítják a frissen szedett szőlőt, katonai teherautó-karavánok vonulnak, arabok lóháton, kanadai, amerikai csapatok és a Szabad Franciaország magas, vöröscsákós bennszülött katonái menetelnek. Minden elképzelhető színben és színkeverékben tündökölnek az egyenruhák. Sok francia gyarmati csapatnak adtak amerikai egyenruhát, mert sajátjuk nem volt. Így aztán sohasem tudja az ember, ha amerikai khaki zubbonyhoz közeledik, nem arab vagy szenegáli katonát szólít-e meg.

Elképesztő, milyen nyelvet beszélnek az utcán. Alig akad olyan beszélgetés, amelyet végig egyazon nyelven folytatnának. Csapataink nem hagyják, hogy kifogjanak rajtuk a nyelvi nehézségek. Így azután tanúi lehetünk, amint katonánk széles georgiai tájszólásban társalog az idegenlégió egyik harcosával meg egy burnuszos arabbal. Pattogva beszél, hébe-hóba egy-egy fanyar francia szót is bevet, de igazában a kezével érteti meg magát. Részletről részletre megjátssza a mondanivalóját.

Barátai hallgatják, figyelik, válaszul arabul vagy franciául és némajátékkal közlik véleményüket, s elég különös, de megértik egymást. A beszélt nyelv pusztán hang-háttere a kifejező mozdulatoknak. Így keverik kézzel azt a konyhanyelvet, amely fokozatosan megrögződik. Az italt kérő taglejtés már szabványossá vált. A barátság, a düh és a szerelem taglejtései szintén.

A pénzkérdést egyértelműen tisztázták. Egy frank két centet ér. Papírpénz – öt, tíz, húsz, ötven, száz és ezer frankos bankjegyekben forog. Itatósra emlékeztető papírra nyomják, rojtosodik és könnyen szakad. A zubbonyzsebben nedvessé és ragacsossá válik az izzadságtól, amikor pedig előhúzzák, gyakran darabokra hullik a kezükben. Némelyik boltban nem akarják elfogadni a szakadt pénzt, s ez a katonát sújtja, mert pénze legtöbbször nem csupán szakadt, hanem rongyos is, és olyan használt, hogy szinte a számokat sem lehet

felismerni rajta. Egy marék rongyos pénz olyan, akár a meleg, fonnyadt saláta. Ezenfelül még sok amerikai hadipénz is forgalomban van, az úgynevezett partraszállási pénz, ezt az különbözteti meg az itteni pénztől, hogy arany pecsétet nyomattak rá. Ez a hadipénz kellemes, hűvös tapintású, és állandóan összehasonlítják az algériai pénzzel.

Egészen újszerű turistakereskedelem alakult itt ki. A katona vásárolhat szatyrot, ócska szőnyeget, legyezőt, textilfestményt, akárcsak Coney Islanden. Sok katona mértéktelen szarkaösztönétől hajtva annyi zsákmányt gyűjtött már, amennyit semmiképpen sem vihet haza. A tarka szatyrokon és szőnyegeken kívül csatából maradt roncsokat, pisztolyokat, rohamkéseket, gránátrepeszdarabokat, sisakokat is őriznek. Valahányszor a gyűjtő vásárol valamit, egyik otthoni hozzátartozójára gondol. Nagyanyónak tetszenék ez az algériai kendő, ez az olasz szurony pedig éppen odaillik Charley bácsi kandallója fölé a francia szuronyhoz, amit még a múlt háborúból hozott haza. Váratlanul parancsot kapnak majd, hogy könnyű harci szerelvénnyel kell menetelniük, s a gyűjtemények tömegét hagyják hátra körültekintő utasításokkal, amelyeket azonban senki sem tart be. Szenvedélyes gyűjtők az amerikaiak. Következő állomáshelyükön elölről kezdik az egészet.

Öt órakor megtelnek a szállodák teraszai. Ilyenkor összegyűlnek az emberek, isznak és ismerkednek egymással. Tömény ital nincs. Állandóan hűtött bort, limonádét és narancsbort iszunk. Földimogyoróból kotyvasztottak valamilyen sört, erős földimogyoró-íze van. A bor jó, könnyű és hűsítő, kissé szokatlan a gabonapálinkához szokott ínynek, de iható.

A katonák találkára jönnek ide, vagy elüldögélnek a teraszok kis asztalainál. Az itt élő francia nők jól alkalmazkodnak a helyzethez. Vastag fatalpat viselnek cipőjükön, de vonzók, néhány ruhájuk van csupán, de az tiszta és gondozott. Kevés a festék ahhoz, hogy rendszeresen fessék vagy szőkítsék a hajukat, úgy látszik, új divat kezd lábra kapni. Fehérre festenek egy hajtincset, és hátrafésülik a festetlen haj fölé. Különös, de vonzó hatású.

Öt óra tájban sötét bőrű arab kisfiúk rohannak végig az utcákon, hónuk alatt újságkötegekkel. – *Hejjőrségi Hírrek!* – kiáltozzák. – *Hejjőrségi Hírrek!* – Ismét megjelent a hadsereg újságja. Embereink zöme csak ebből jut hírekhez. Valóban kevés hír jut el ide. New York és London sokkal tájékozottabb, mint ez a helyőrség, amely pedig meglehetősen közel van a hadműveletekhez. De általános igazságnak látszik, hogy minél közelebb kerül az ember a tűzvonalhoz, annál inkább csökken érdeklődése az összkép iránt.

Itt nem érdekli annyira a katonákat a háború menete, mint azokat, akik otthon vannak a kiképzőtáborokban. Itt a konyha teljesítménye,

az őrmester szeszélye, a bor ára sokkal fontosabb, mint a háborúban álló világ.

Bolond, derűs, álomszerű hely ez. Katonáink valószínűleg a színek kavargására és a soknyelvű locsogásra fognak emlékezni. Kissé zúg az ember feje a hőségtől, ezért a benyomások csak átrohannak rajta, és egyik kitörli a másikat. A körvonalak ködbe vesznek. Furcsa lesz majd a háború után, amikor a katona megkísérli rendezni emlékeit, mert beszélni akar róluk, és cseppet sem meglepő, ha rögtönöz egy kicsit.

AZ ÓRÁS

Észak-afrikai helyőrség (Via London), 1943. augusztus 31.

Éjfél régen elmúlt. A katonai rendőrség egyik törzsőrmestere és hadnagya dzsipen indult el Oranból, a Sidi Belle útról. A törzsőrmester egy bombázó orrának plexiüvegéből faragott nyelet revolveréhez, és szabad idejében zsebkésével mintázgatja. A langyos afrikai éjszakában számtalan csillag ragyogott az égen. A hadnagy még igen fiatal volt, de elég értelmes ahhoz, hogy nagyrészt törzsőrmesterére bízza magát. Kőburkolatú úton szökdécselt és zörgött végig a dzsip.

– Menjünk fel a műszakiakhoz egy csésze kávéra meg egy szendvicsre – szólalt meg a hadnagy. – Forduljon be a következő sarkon.

Ebben a pillanatban egy fegyverszállító autó robogott be a környékről, majdnem hatvan mérföldes sebességgel. A dzsip mellett felvillantotta fényszóróját, és két kerékre dőlve fordult be a sarkon.

– Jesszus – bökte ki a törzsőrmester –, utána hajtsak?

– Előzze meg – mondta a hadnagy.

A törzsőrmester megfordította a dzsipet, és lenyomta a gázpedált. A sarokról meglátta a hátsó lámpákat. Gyorsan csökkent a távolság. A fegyverkocsi fékezett, megállt az út szélén. A dzsip csúszva fékezett le mellette, és kiugrott belőle a törzsőrmester, nyomában a hadnagy.

Hárman ültek a kis teherautón, mindhárman elöl. Alaposan beszívtak. A törzsőrmester a kocsi végébe világított lámpájával. A teherautó padlóján két üres borospalack hevert.

– Kiszállni – szólalt meg a törzsőrmester.

Amikor kikászolódtak, mindegyiket megmotozta futtában, megtapogatta a farzsebüket meg a térd alatti szerszámzsebet. A három katona kissé lomposnak látszott.

– Ki vezette ezt a kocsit? – kérdezte a hadnagy.

– Nem ismerem – felelt egy alacsony, hájas katona. – Sose láttam azelőtt. Egyszerűen kiugrott és elfutott, amikor látta, hogy maguk közelednek. Sose láttam azelőtt. Mi csak kószáltunk, és ő hívott, hogy kocsikázzunk vele egyet – hadarta a kis hájas.

– Te már eleget pofáztál – szólt közbe a törzsőrmester. – Csak ne add elő a barátaid helyett is az alibit. Hová raktátok a holmit?

– Miféle holmit, törzsőrmester? Nem tudom, milyen holmira gondol.

– Tudod te nagyon jól, mire gondolok. Körülnézzek egy kicsit, uram?

– Csak rajta – mondta a hadnagy.

A törzsőrmester átment az út szélére, és végigpásztázta lámpájával a tarlót. Azután visszajött.

– Nem látok semmit – mondta, majd a katonákhoz fordult: – Honnan szereztétek ezt a teherautót?

– Mondtam már… az a katona elhívott minket kocsikázni, aztán amikor meglátta magukat, kiugrott és elszaladt.

– Hogy hívják?

– Nem tudom. Willie-nek szólítottuk. Azt mondta, Willie a neve. Soha életemben nem láttam azelőtt. Azt mondta, Willie-nek hívják.

– Szálljatok be a dzsipbe – parancsolta a törzsőrmester. – Leszedtem a kulcsokat, uram – fordult a hadnagyhoz. – Majd kiküldünk ezért a teherautóért. Mozgás, fickók, beszállni abba a dzsipbe.

– Nem csináltunk mi semmi rosszat, törzsúr. Miért akar bevinni minket? Csak elhívott ez a Willie nevű fickó…

– Fogd be a szád, és mozogj! – torkolta le a törzsőrmester.

A három katona nagy nehezen elhelyezkedett a dzsip hátsó ülésén. A törzsőrmester a kormány elé ült, a hadnagy pedig kijjebb húzta a fegyvert pisztolytáskájából, és a kis első ülésre telepedett, visszafelé fordulva, szemmel tartotta a három alakot. Csak a kis ember akart beszélni.

A dzsip végigcsörömpölt a sötét orani utcákon, fékezett a katonai rendőrség épülete előtt, a járdára ugrott, és úgy állt meg, hogy nekiütközött az épületnek.

Odabent ragyogó fényár vakította el az elsötétített utcákhoz szokott szemüket. Egy őrmester és egy főhadnagy ült a szobában széles, magas íróasztal mögött. Az előttük felsorakozó három embert méregették.

– Vegyétek le a dögcédulátokat, és adjátok ide – mondta az őrmester. Jegyzettömbre kezdte felírni a dögcédulák adatait. – Ami csak a zsebetekben van, mindent rakjatok be ebbe a dobozba. – Szivarosdobozt tolt az íróasztal szélére.

– De ez az én tulajdonom – tiltakozott a kis ember.

– Majd adok róla elismervényt. Tegyétek csak le, és gyűrjétek fel az ingetek ujját.

A kis emberrel együtt elővezetett két katona némán figyelt.

– Ki vezette a teherautót? – kérdezte az íróasztalnál ülő őrmester.

– Egy Willie nevű fickó. Kiugrott és elszaladt.

Az őrmester a másik kettőhöz fordult.

– Ki vezette a teherautót? – kérdezte most tőlük.

Mindketten a kis hájas felé intettek fejükkel, de egyik sem szólalt

meg.

– Stricik – mondta a kis hájas nyugodtan. – Ó, ti rohadt stricik.

– Gyűrd fel az inged ujját – ismételte az íróasztalnál az őrmester, azután felkiáltott: – Te jó ég, négy karóra! Nicsak, ez katonai óra. Állami tulajdon. Honnan szedted?

– Pénzt adtam rá kölcsön egy cimborának. Ha megfizeti, visszakapja.

– Add ide az erszényed.

A kis hájas ember vörös szattyánbőr tárcát húzott elő, és habozva letette.

– Ezért elismervényt kérek. Ez a megtakarított pénzem.

Az őrmester kirázta az íróasztalra a tárca tartalmát.

– Szentséges ég! – bökte ki. Számolni kezdte a papírhalmokat, és firkált a jegyzettömbjére. – Tízezer algériai frank és háromezer amerikai dollár – közölte az eredményt. – Igazán szépen raktál félre, pajtikám, nem mondom!

– Ez a megtakarított pénzem, egész életemben zsugorgattam – sivánkozott a kis hájas. – Elismervényt kérek róla, ez az én pénzem.

Az íróasztal mögött ülő főhadnagy is megélénkült.

– Zárja be őket külön-külön – adta ki az utasítást –, majd beszélünk velük. Őrmester, küldjön ki egy csoportot azért a teherautóért, és mondja meg nekik, hogy alaposan kutassák át a terepet körülötte. Keressenek órákat, Elgin-márkásat, kincstári darabokat. Nagy ügy lehet ebből. Talán ezer óra is összejön, ha mindet megtaláljuk. Negyven dolcsiért vásárolgatják darabját az arabok. Oké, zárja be ezeket az embereket.

– Egy Willie nevű fickó – panaszolta még mindig a hájas –, egy Willie nevű fickó hívott el minket kocsikázni. – Két társára nézett, és lágy hangja mérget fröcskölt: – Ó, ti rohadt stricik – sziszegte.

ÁRKON-BOKRON TÚL

Észak-afrikai helyőrség (Via London), 1943. szeptember 1.

Sligo meg a kölyök unatkozva töltötte a negyvennyolc órás eltávozást. Nyolckor zárnak a kocsmák Algériában, de ők akkorra már alaposan berúgtak a bortól, és még vittek is magukkal egy palackot. Leheveredtek a parton. Meleg éjszaka volt, s miután végeztek a palackkal, levetkőztek és begázoltak a csendes vízbe. Ott azután leguggoltak és leültek, csak a fejük látszott ki a tengerből.

– Pompás dolog ez, ugye, kölyök? – kérdezte Sligo. – Akadnak fickók, akik súlyos dohányt fizetnek ezért a szórakozásért, mi pedig ingyen megkapjuk.

– Szívesebben lennék otthon a Tizedik utcában – ábrándozott a kölyök. – Szívesebben lennék ott, mint bárhol másutt. Meg aztán szeretném már látni a nagyságámat is. Jó lenne megnézni az idei

bajnoki mérkőzéseket.

– Elnéznéd, mi, hogyan ütik-verik egymást? – csipkelődött Sligo.

– Szeretnék betérni a göröghöz egy dupla csokoládéra, hat tojást kever bele – folytatta a kölyök. Felemelkedett, nehogy a szájába csapjon egy kis növendékhullám. – Unalmas hely ez. Én Coney-t szeretem.

– Túlságosan zsúfolt – jegyezte meg Sligo.

– Ez a hely meg unalmas – ismételte a kölyök.

– Ami a bajnokságot illeti, arra nekem is fáj a fogam – jegyezte meg Sligo. – Éppen ilyen időkben kísérti meg a szegény flótást a vágy, hogy árkon-bokron túl legyen.

– De ha túl is jutsz árkon-bokron, akkor hova a fenébe mégy? Nincs itt hova menni.

– Hazamennék – felelt Sligo. – Megnézném a bajnokságot. Ott ülnék a lelátón az első sorban, akárcsak negyvenben.

– Nem juthatsz haza – jegyezte meg a kölyök –, nincs rá mód.

Sligót fűtötte a bor, s a víz is kellemes volt.

– Még gubát is tennék rá, hogy igenis, haza tudok jutni – jelentette ki fölényesen.

– Mennyi gubát?

– Húsz dolcsit.

– Nem tudod megcsinálni – szögezte le a kölyök.

– Tartod a fogadást?

– Persze hogy tartom. Mikor fizetsz?

– Nem én fizetek, te fogsz fizetni. No, menjünk ki a partra, és szundizzunk egy kicsit…

Ott állnak a hajók a mólónál. Partraszálló járműveket hoztak, harckocsikat meg csapatokat, és most várnak, fedélzetükre veszik a roncsot, az észak-afrikai csatatereken tönkrement felszerelést, elviszik a nagyolvasztókba, és új harckocsit meg partraszálló járművet csinálnak belőle. Sligo ott ült a kölyökkel egy konzervdoboz-halmon, és figyelte a hajót. A domb alján vagy száz olasz foglyot kísért egy osztag a hajóra, New Yorkba viszik őket. Egyik-másik fogoly toprongyos volt, volt, aki amerikai khaki zubbonyt viselt, mert már a legkényesebb helyeken is szétfoszlottak a rongyai. Látszólag egyik sem bánta, hogy Amerikába viszik. A palló előtt megállt a menet, felbomlottak a sorok, és várták a beszállási parancsot.

– Nézd csak – szólalt meg a kölyök –, ők hazamennek hozzánk, nekünk meg itt kell maradnunk. Mit csinálsz, Sligo? Miért dörzsölöd be a nadrágodat azzal a mocskos olajjal?

– Húsz dolcsi a tét – jelentette ki Sligo –, megkereslek majd, és behajtom rajtad. – Azzal felállt, levette fejéről a tengeren túli sapkát, és a kölyök ölébe lökte. – Ezt neked ajándékozom, kölyök.

– Mit akarsz tenni, Sligo?

– Nehogy utánam gyere, hülye vagy te ehhez. Húsz dolcsi, el ne felejtsd. Viszlát, találkozunk a Tizedik utcába'.

A kölyök értetlenül bámult utána. Sligo koszos nadrágjában, szakadt zubbonyban lassacskán odasündörgött a foglyok közelébe, azután észrevétlenül közéjük somfordált, megállt fedetlen fővel, és onnan nézett vissza a kölyökre.

Az őrök parancsot kaptak, és kezdték a pallóra terelni a foglyokat. Kihallatszott Sligo panaszos hangja:

– Én nem idetartoz. Hé, ne engem cipelje az a hajó.

– Fogd be a szád, digó – mordult rá az őr. – Mit bánom én, ha tizenhat évet is töltöttél Brooklynban. Ott a palló, szedd a lábad!

Azzal a hajóra taszította a tiltakozó Sligót.

A konzervdobozok halmán gubbasztó kölyök csodálattal bámult Sligo után. Látta, amint eléri a hajókorlátot. Látta, amint még mindig tiltakozik és verekszik, hogy visszaengedjék a mólóra. Hallotta üvöltését:

– Hiszen én vagyok americano, americano katona. Nem szabad engem tenni ide.

A kölyök végignézte Sligo küzdelmét, és látta végső diadalát. Látta, hogy Sligo az egyik őr arcába vág, az őr felemeli gumibotját, és lesújt Sligo fejére. Barátja összerogyott, és elcipelték a fedélzet belsejébe.

– Ej, a betyár – morogta magában a kölyök. – Fene ügyes a betyár. Semmit se tehetnek vele, tanúk vannak rá, hogy kényszerítették. Hiába, ügyes a betyár. Becsületemre, megérdemli a húsz dolcsit.

A kölyök még sokáig gubbasztott a konzervdobozokon. Nem hagyta el helyét, amíg fel nem szedte horgonyát a hajó. A kis vontatók kihúzták a tengeralattjárók ellen védő hálók szövevénye között. A kölyök még látta, hogyan csatlakozik a hajó a többihez, azután útnak indulnak a rombolók, és védelmükbe veszik a hajókaravánt. A kölyök csüggedten sétált vissza a városba. Vett egy üveg algériai bort, és újra a tengerpart felé indult, hogy végigaludja az időt, ami még hátra volt a negyvennyolc órából.

SZERENCSEBANKÓ MINT HADIVESZÉLY

Valahol Afrikában (Via London), 1943. szeptember 2.

A szerencsebankók elszaporodásánál különlegesebb veszélyt nemigen zúdított ránk ez a háború. Tréfásan kezdődött az egész, abban az időben, amikor még nagyon kevesen keltek át repülőgépen az óceán fölött. Akkor vált a légiszemélyzet szokásává, hogy ráírják nevüket egy dollárbankjegyre, s tulajdonosából ezzel a cselekedettel bankólovag lett. Mindig magánál kellett tartania ezt a bankjegyet. Bármikor megkérdezhették, bankólovag-e, s ha nem volt nála az aláírásokkal telefirkált dollárja, kötelezték, hogy valamennyi jelenlevő

tagnak fizessen azon nyomban egy dollárt. Jó móka volt, a legfőbb tréfák egyike, és azért is hasznos, mert így akadt valaki, aki kifizette a többiek italát.

De azután megkezdődött a háború, repülőgépek ezreit építették, sok ezer embert szállítottak légiúton a tengerentúlra, és valamennyi bankólovaggá vált. Százezrekre rúg már az olyan bankólovagok száma, akik valóban átrepültek valamelyik tenger fölött, és százezrek hordanak magukkal autogramokkal teleírt bankjegyet. S az újsütetű bankólovagok nem elégednek meg azzal, hogy annak a gépnek a legénysége írja alá bankjegyüket, amelyik az első átkelésen szállította őket. Odáig fajult ez a szokás, hogy már mindenkivel aláíratják a pénzt, akibe csak beleütköznek. A kocsmában, megkérik ivócimborájukat, írja rá nevét a bankjegyre. Tábornokokat, színészeket és szenátorokat kérnek fel egy-egy aláírásra.

Az elburjánzó autogramgyűjtéshez rövidesen kicsi lett egyetlen bankjegy. Elővesznek hát még egyet, és skót tapasszal az elsőhöz erősítik. Azután tovább fejlődik ez a szenvedély. Más országok papírpénzét kezdik gyűjteni. Egy fontos angol bankjegyet ragasztanak az amerikai dollárhoz, ahhoz pedig ötvenfrankos algériai pénzt, majd olasz százlírást. Ahová csak eljut a katona, mindenütt megtoldja ottani pénzzel egyre növekvő szerencsebankóját, és már akadnak olyanok, akik nyolc-tíz láb hosszú papírcsíkokat őriznek összehajtva vagy feltekercselve. Kidagad tőle a zsebük. A csíkokon ezernyi név olvasható, és mellékesen tekintélyes értékűek. Már az eredeti egydolláros mellett sem tartanak ki. Nem egy újdonsült bankólovag húszdolláros bankjegyet használ, sőt néhányan százdollárosat.

Ez most az autogramgyűjtő album. A játék eredeti tartalma régen feledésbe merült. Kocsmákban, repülőtereken, klubokban az az első, hogy általános aláírás-cserét tartanak. Komoly, értelmes úriemberek egyetlen mosoly nélkül írják rá nevüket egymás pénzére. Ha nagyobb létszámú a társaság, egy óra is beletelik, míg mindenki minden bankjegyet aláír. Közben kihűl a leves.

Külön helye van a bankjegyen a megbecsült és áhított autogramoknak. Ilyen például az a kis folt Morgenthau pénzügyminiszter neve alatt. Vagy az a tágas terület az arckép alján. Az értékes autogramot üres helyre kell íratni, hogy mutogatni lehessen, de ha csak olyan az aláírás, amilyenből tizenkettő egy tucat, akárhová kerülhet a zöld mezőn, nem baj, ha alig tűnik szembe. Őrülten komoly, beteges dolog ez már. Magas méltóságú férfiak tülekednek érte, hogy új aláírást szerezzenek szerencsebankójukra. Már külön tokot is készíttetnek egyesek, többnyire celofánból, a bankjegy vagy a bankjegyekből összeragasztott hosszú csík védelmére, mert olyan gyakran veszik kézbe ezt a kincsüket, hogy szétesnék, ha nem vigyáznának rá. Mérhetetlenül sok erőt és időt fecsérelnek erre a

furcsa szeszélyre. A csapataink között ide-oda utazó színészek ezer meg ezer szerencsebankóra írják rá a nevüket. Mert már nem kell óceánt átrepülni ahhoz, hogy bankólovaggá legyen valaki. Az új szabály szerint bármelyik bankólovag új bankólovagot avathat. A tagok serege légiókká nő. Valószínűleg a tízmilliót is eléri már a bankólovagok száma, és naponta újabb ezrek kezdenek aláírásokat gyűjteni bankjegyükre. Jó lenne tudni, hány bankjegyet vonnak ki a forgalomból autogram-albumok céljára. Milliókra rúghat az értékük.

Sajátos logikája van annak, hogy nagycímletű bankjegyeket használnak szerencsebankónak. Ha egy férfi vagy nő húsz- vagy százdolláros bankjegyet használ erre a célra, úgy érzi, nem költi el a pénzét a rajta levő aláírások miatt, de azt is érzi, hogy végszükség esetén elköltheti. Így azután van egy kis dugott pénze, amely egyúttal szerencsebankója és kincse is. Nem löki ugyan oda a söntés pultjára, kockajátékban sem veti be, de ha igazán pénzszűkébe kerül, mégiscsak ott van az a bankjegy.

A háború ugyancsak fura szokásokat szül, de bizonyára ez az egyik legkülönösebb azok közül, amelyek legutóbb általánosan elterjedtek.

A RONCSTEMETŐ

Észak-afrikai helyőrség (Via London), 1943. szeptember 5.

Egy észak-afrikai város szélén hatalmas harckocsijavító műhely működik. Persze, nemcsak harckocsik kerülnek ide. Óriási roncstemető ez, ide vontatják és itt tárolják a tönkrement harckocsikat, teherautókat és tüzérségi lövegeket nagyjavításig. Akadnak szétlőtt tornyú General Sherman harckocsik és szétzúzott vontatók, pozdorjává tört motorral. Láthatunk bombatölcsérből kihúzott teherautókat. Százával hoznak ide motorkerékpár-roncsokat és kiégett lövegeket – az elkeseredett sivatagi csaták hónapjainak törmelékét.

Az irdatlan roncstemető szélén ott vannak a javítóműhelyek és az újjáépítő futószalagok. A hadsereg felügyelői behatolnak a szétroncsolt felszerelés erdejébe. Minden egyes darabot megszemlélnek és értékelnek. Ennek a harckocsinak a lövegtornyát bizony keresztülfúrta egy nyolcvannyolcas német lövedék, de újra harcba indul majd, a szomszédos harckocsi tornyát szerelik rá, mert annak meg a futóművét lőtték szét. A harckocsik zöme újra fut majd, de a kijavíthatatlanokból ezernyi alkatrészt kapnak a kijavíthatok számára. Olyan ez a telep, akár az amerikai városok autótemetői, amelyek olcsón kínálják megvételre a sebességváltót vagy a kereket, s azzal tovább futhat a kocsi.

A hajtóműveket leszerelik a teherautóroncsokról, és a javítóműhely futószalagjára viszik. Teljes javítást csinálnak itt, újra fúrják a motorok fékbetétjeit, új gyűrűket raknak fel, kipróbálják a kocsit, és menetkészen küldik a festőműhelybe, ahol újra dukkózzák zöld

festékkel. Gőzzel tisztítják, azután ellenőrzik a motorházakat, sebességváltókat, kapcsolótárcsákat, és tartalék alkatrészekként rekeszekbe rakják őket. Az udvar egyik sarkában magas halomban állnak a kijavított kerékköpenyek. Emberek százai dolgoznak ebben a műhelyben, felújítják a tönkrement felszerelést.

Félhektárnyi területen zsúfolódnak a sérült könnyű lövegek, húsz- és harminchét milliméteres harckocsielhárító lövegek. Némelyikből annyit lőttek, hogy kiégett a csöve. Akad olyan, amelyiknek csak a keréktömlője pukkadt ki, vagy a mellvédje görbült el. Ezeket kiválogatják, és előkészítik a javítást. Kicserélik a csövet, a régi pedig az ócskavas közé kerül. Mert ha minden használhatót kijavítanak, akkor is hatalmas halom repedt acél marad, ami már csak ócskavasnak jó. De a hadsereg utánpótlását otthonról ideszállító hajók vissza is mennek. Elviszik fedélzetükön az ócskavasat, otthon új acélt gyártanak belőle, új felszerelés számára.

Érdekes látvány ugyanaz az amerikai, aki néhány hónappal ezelőtt még egy kisvárosi garázsban toldozta-foldozta a motorokat, amint most egy General Grant harckocsi hajtóművével bajlódik. S az ember maga cseppet sem változott. Ugyanaz a motorhoz értő, igyekvő mesterember. Még öltözéke sem igen különbözik a régitől, hiszen durva szövésű pamutvászonból készült munkaruhája nagyon hasonlít az éveken át viselt kezeslábasához. Franciák és arabok dolgoznak velük. Megtanulják a mieinktől, hogyan viseljék gondját a gépezetnek, amit majd a kezükre bíznak. Gyorsan, kevés szóval megy a tanulás. A mi embereink zöme nem beszéli a segítségükre beosztott emberek nyelvét. Jelbeszéddel tanítják őket, és úgy látszik, nemhiába.

Árad a csataterekről a tönkrement felszerelés. A modern háború nagyon kegyetlenül bánik eszközeivel. Talán kevesebb ember esik el ugyanannyi idő alatt ebben a háborúban, mint azelőtt, de több hadifelszerelés megy tönkre, mint bármikor, mert szinte úgy látszik, inkább fegyver harcol fegyver ellen, mint ember ember ellen.

De sok apró tragédiáról vallanak ezek a járművek! Ebben a kilőtt harckocsiban vérfolt tapadt a lövegtorony acélfalára. Ebben a kiégett harckocsiban pedig egyenruha véres darabját és elszenesedett, összezsugorodott cipőt találtak. S a harckocsik belseje telis-tele emlékekkel; arról az emberről beszélnek, aki a járműben ült. Ceruzajegyzetek olvashatók a falakon, itt egy telefonszám, ott egy arcél rajza a mellvéd acéllemezén. Valószínűleg minden járművet elkereszteltek a hadseregben, többnyire leánynevet adtak neki, de néha olyan harcias nevet is, hogy *Hun vadász*. Ez történetesen nagyon komiszul megsérült. Íme egy harckocsi vontatómű nélkül, a lövegtorony tetejét szétlőtte egy nehézgránát, elöl, a peremén azonban még ott olvasható a neve: *Szerencsés kislá*ny. A roncstemetőbe került valamennyi járműnek megvan a borzalmas története, de legtöbbször

meghalt az is, a vezetővel és a legénységgel együtt.

A lövegek csövén kis cédulák lógnak. Az egyiknek ez a szövege: "Hátrasiklás közben oldalra csúszik. Félek tőle." Egy másik így hangzik: "Ezzel már egy istállót sem lehet eltalálni." És rövid idő múlva – kijavítva és álcázó festékkel bevonva – ismét harcba indulnak ezek a lövegek.

Csendül a kalapács, sistereg a hegesztőpisztoly, sziszeg a gőz. Derékig meztelenre vetkőzve dolgoznak az emberek az afrikai napsütésben, majdnem feketére égette bőrüket a nap. Izgatottan száguldoznak a kis daruk, alkatrészeket cipelnek, hajtóműveket illesztenek össze, darabokra szaggatják a kiszolgált roncsokat, kiszedik belőlük a használható alkatrészeket.

OLASZORSZÁG

FŐPRÓBA

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. szeptember 29.

Észak-Afrika partjain amerikai csapatokat képeznek ki az olaszországi partraszállásra. Forrón süt a nap, vastagon száll a por a szárazföldön, és a part ellen rohamozva sok mesterséges akadályt kell leküzdeni. Fából összetákolt dereglyékben porosan kuporognak az emberek, míg végre jelzést kapnak a rakpartról, kirohannak és fedezéket keresnek. Sebesen a partra jutni és lebukni bármilyen kis földhányás mögé, amely védelmet ad a gépfegyver ellen – fontos lecke ez a partraszállási tantárgyban.

Gyakoroltak és gyakoroltak, s nemhogy átvizesedtek volna, hanem újabb meg újabb porfelhőt kavartak fel, Afrika könnyű, rózsaszín porát, amelynek színe kissé emlékeztet Georgia vörös talajára.

Megtanulták az emberek, hogyan kússzanak, rohamozzanak, keressenek fedezéket, majd rohanjanak tovább előre, és közben a lehető legkevesebbet mutassák magukból a megfigyelő tiszteknek. Ezután a kulisszákhoz vonultak, hogy elsajátítsák, miképpen kell viselkedniük, ha ellenséges városba hatolnak be.

Hollywoodi stúdiókban álltak ilyen kulisszák a régi békés időkben. Fából emelt homlokzatok, magas és alacsony épületek nyitott ablakokkal, köztük kis utcák. Itt tanulgatják a katonák, hogyan kússzanak be egy utcasarkon, és miképpen lopózzanak a falak tövébe. Gyakorolják a gránátvetést, megtanulják, hogyan robbantsák fel az épületen elhelyezett gépfegyvert. Furcsa látvány volt ez a főpróba, mintha csak színdarabra készülnének. Heteken át csinálták.

Amikor már vérükké vált a módszer, és szinte ösztönösen mozogtak, végre elvitték őket a Földközi-tenger fövenyes partjára, amely hasonló a salernói tengerparthoz. Hihetetlenül kék ott a tenger, és fehér a part. És nagyon sós a víz. Úgy viszi hátán az embert, akár a

parafadugót. Ezeken a partokon aztán igazi partraszálló dereglyékkel gyakorlatoztak. Tengerre szálltak a csapatok, majd visszafordultak, a parthoz száguldtak, csörömpölve lecsapódtak a vaspallók, a katonák a partra rohantak, és jobbra-balra kanyarogva felkúsztak odáig, ahol a szőlőskertek kezdődnek. Olaszországban is vannak szőlőskertek.

Miután begyakorolták egy kicsit, gépfegyverek lőttek élessel a fejük fölé, de nem nagyon magasra, hogy igazán rászorítsák őket a szabályos kúszásra.

Most már nagyobb csoportokban száguldtak a parthoz a tenger felől, megrohamozták a szőlőket, átkúsztak rajtuk, és behatoltak a szárazföld belsejébe. Meglepően sok ember bújhat meg egy szőlőskertben, egyáltalán nem látni őket.

A sötét színű algériai szőlő éppen akkor érett, s a kúszó katonák leszaggatták a fürtöket, ették a szőlőt. Fel is lobbant a vérhas a gyalogosok között, de hát igazán lehetetlen visszatartani a poros, szomjas embert attól, hogy megdézsmálja az érett szőlőt, különösen akkor, amikor a venyige alatt fekszik, és a szájába lógnak a fürtök.

Újra meg újra meghódítják ezt a kis területet, felkapaszkodnak és elfoglalják a magaslatot is. Nappal kell megtanulniuk, de igazában sötétben csinálják majd, kora hajnalban. Mihelyt véget ér a napi kiképzés, a katonák visszamennek a partra, leveszik magukról a ruhát, és játszadoznak a vízben. Kellemes, meleg a víz, de a só csípi a szemüket. Napról napra barnábbra sül a testük, a végén már csak egy árnyalattal világosabbak, mint az arabok.

Éjszakára nagyon kifáradnak, különben sem sokat kezdhetnek Afrikában sötétedés után. Nem szívlelik az arabokat. Nem engedik a katonákat a bennszülött negyedekbe, mert sok ott a betegség, és túlontúl sok az apró vallási törvény meg előítélet, egykönnyen belegabalyodhat a gyanútlan zöldfülű. Vásárolni sincs mit, s ami mégis akad, nagyon drága. A csapatok jövetelére égig szöktek az árak.

Kétszemélyes sátrakban alszanak a katonák, magukra borítják a moszkitóhálót, és addig vakaróznak meg szitkozódnak az éjszakában, amíg végül a vakarózáshoz és a szitkozódáshoz is fáradtak, s leragad a szemük abban a pillanatban, amikor éppen odacsapnak a takaróra. Géppé vált a fejük és a testük. Nem beszélgetnek a háborúról. Csak az otthonukról beszélnek, a tiszta ágyról meg a fehér lepedőről, a jeges vízről, a fagylaltról, és olyan helyekről, ahol nem terjeng ürülék bűze. Legtöbbjüknek hótorlaszok és a Közép-Nyugat csípős téli szélviharai körül kalandozik a képzelete. De befújja őket a vörös por, belekérgesedik a bőrükbe, és egy idő múlva már le sem tudják mosni magukról. Ideért a háború a kis embercsoportokhoz, ez lett a munkájuk. Hazugság lenne, ha azt állítanók, hogy szívesen vannak itt. Szeretnének valahol másutt lenni.

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 1.

Heteken át folytatódott a partraszállási gyakorlat, annál nagyobb lendülettel, minél inkább közeledett a nagy nap. Partraszállási műveletek és benyomulás, lopózó előrekúszás és gyors roham. Fokozatosan nőtt a sebesség, amint közeledett a nap.

A part mögötti utakon vezérkari kocsik rohangáltak. Az országutakon hosszú sorban haladtak a teherautók, hihetetlenül sokféle hadianyagot hoztak az olaszországi partraszálláshoz. Ezernyi dologra van szüksége a modern hadseregnek, bonyolult az utánpótlás, s ezért nehézkes gépezet a modern hadsereg. Miután elkészültek a tervek, nem könnyű változtatni rajtuk, hiszen a harcoló alakulat minden mozdulatával száz meg száz tennivaló párosul a front mögött. Gondoskodni kell az élelem és a lőszer szállításáról, és arról, hogy a teherautók időben odaérjenek. Ha nem illeszkedik tökéletesen egymáshoz a hatalmas, nehézkes állat minden mozdulata, valószínű, hogy egyáltalán meg sem tud moccanni. A modern hadviselés nagyon hasonlít az autógyári futószalagra. Ha az egész gépezet egyetlen csavarja elmozdult vagy hiányzik, le kell állnia a szalagnak, amíg előkerítik. Rögtönzésre alig van lehetőség.

És az egész észak-afrikai kiképzési övezetben úgy gyakorlatoznak, hogy biztosítsák: minden csavar a helyén legyen. Frontkosztra fogták az embereket, hogy megszokják. A kulacsnak mindig tele kell lennie, de olyan rossz ízű, fertőtlenített víz van benne, amely megnedvesíti ugyan a szájat, de egyébként alig élvezhető.

Amíg a katonák kiképzésük befejezéséhez közeledtek a parti fövényen, összegyűjtötték számukra a harci kellékeket. Hatalmas kikötőkben – nevüket nem szabad itt leírni – mindenféle szállító és partra vivő járművek gyülekeztek. Odasiklottak a mólókhoz, felnyílt orrukon az ajtó, bekebelezték gyomrukba a harckocsikat és a megrakott teherautókat, azután kiúsztak a kikötőből, horgonyt vetettek, és várták az “N” napot és az “Ó” órát, amit nagyon kevesen ismertek a hadseregben.

A teherszállító hajókon daruk lendítették a dugig rakott teherautókat és a megrakott két és fél tonnás “kacsákat”, amelyek talán Amerika igazi titkos fegyverei ebben a háborúban. Nagy teherautók ezek a kacsák, ledübörögnek a partra, betocsognak a vízbe, és csónakokká válnak, vagy csónakok, amelyek a parthoz érve kicammognak, és máris teherautóként robognak tovább a poros utakon.

A kikötőkben várakozik az összegyűjtött hajók, harckocsit partra tevő és csapatokat partra szállító járművek serege. Ott vannak a dereglyék, amelyek a parthoz száguldanak, kiárasztják magukból szállítmányukat, hátrálnak és visszamennek újabb csapatokért. Arab munkások cipelik százával és ezrével a dereglyékre a konzervdobozokba zárt élelmiszer-fejadagokat, s a dereglyék kifutnak,

megtöltik a hajókat a katonák élelmével. Gyülekezik a flotta, és már fulladásig megtölti a kikötőt.

Most már az ellenség is tudja, mi készül. Tudnia kell. Túlságosan nagy hadművelet ez ahhoz, hogysem el lehessen titkolni előle. Elküldi repülőgépeit a kikötő fölé, megpróbálja bombázni a gyülekező hajóhadat, de elűzik és elpusztítják a védelemre kirendelt Beaufighterek és P-38-asok. Nem tudott kárt okozni az ellenség, mert elvesztette már a légifölényét, és a hajók végül zavartalanul felvehették rakományukat.

De éjszaka mégis megpróbáltak áttörni, és célba vette őket a légelhárító tüzérség, nagyobb tűzijátékot produkált, mint valamennyi július negyediki ünnepen együttvéve, s a hajók lövegei és a parti ütegek tűzfalat emeltek a behatoló gépek elé. Némelyik a puszta partra dobta le bombáit, több bombástól robbant fel, néhány pedig a tengerbe zuhant. De már elvesztették a légifölényt.

Közeledik az “N” nap, összegyűlnek a tisztek a főhadiszálláson, és egyik tanácskozás a másikat követi. Az egész szervezetben érezhetően fokozódik a feszültség. Vezérkari tisztek rohannak be utasításokért, és száguldanak vissza egységeikhez, utasítani beosztottaikat. Már magából az iramból is könnyű lett volna kitalálni, milyen közeli az időpont, amikor hirtelen minden megtörtént, és különös nyugalom szállta meg az egész inváziós haderőt.

Valahonnan parancs érkezett, és a hajók az éj leple alatt elindultak a találka megjelölt helyére. S azon az éjszakán teherautókra szálltak a menetoszlopok, a teherautók pedig levitték az embereket a mólókra, a hajókhoz. Az emberek, akár a kacsák, feltipegtek a hajókra, és letelepedtek felszerelésükre. Ezután a csapatszállító hajók tovasiklottak a találkára, együtt várják az indulás pillanatát.

Nem búcsúztatta őket rezesbanda, zászlólengetés és hurrázó tömeg. Rádiók recsegték a rejtjelzett parancsokat. A rádiós szobákból továbbították az üzeneteket a hajók parancsnoki hídjára. Onnan a gépcsarnokba jutott a szó, és a hatalmas hajókaraván nekivágott a tengernek.

A csapatszállító hajók fedélzetén és a partraszálló járművek sima vaspadlóján ott ültek az emberek felszerelésük hepehupás hegyein és vártak. A gépkocsivezetők teherautóikon ültek a hajókon és vártak. A harckocsizok acélmonstrumaik közelében ültek és vártak. A hajók menetalakzatba helyezkedtek, a rombolók száguldva közeledtek, és elfoglalták helyüket a szárnyakon meg a hajók előtt és mögött. A láthatáron túl mindenfelé tengeralattjárókat keresve fésülték át a tengert a csatahajók, a lehallgatókészülékek feszülten várták a jelet, amely víz alatt kúszó ellenséges acélszörny közeledtéről árulkodik.

A hajókaraván fölött ezüst léggömbökön csillant meg a délről érkező napsugár, ezek a léggömbök tartják távol a

zuhanóbombázókat. S azután lement a nap. A léggömbök még egy félóráig visszaverték a nap fényét, amikor már lebukott a tenger felszíne alá. Beállott a rádiózási tilalom, sötétség terjedt szét, és a hatalmas hajókaraván Olaszország partjai felé kúszott. A tenger nyugodt volt, csak a leggyengébb gyomrok kavarogtak.

Sehol sem látszott semmi fény, csak a hold világított a komor hajótestekre, és a hajók lassú sodra tette zavarossá a tengeren visszatükröződő holdfényt.

A rohamcsapatok felszerelésükön kuksoltak és vártak. Ezért történt minden, ami most következik. Ezért hagyták ott hazájukat. Ezért tanultak és gyakorlatoztak, ezért változtatták meg életrendjüket, öltözetüket és szokásaikat, amint ehhez az időponthoz közelebb jutottak. S még most is csak néhány ember tudja, melyik az “N” nap, és mikor üt az “Ó” óra.

INVÁZIÓ

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 3.

Üldögélnek az emberek a PGYJ-k vaspadlóján (a *p*artraszálló *gy*alogság járműveit *j*elentik ezek a betűk), egy ideig beszélgetnek és tréfálkoznak, így leplezik a nagy esemény izgalmát. Megkísérlik valahogyan szabályszerűre, hétköznapira, megszokottra csökkenteni. Ugratják egymást, egyik a másikat vádolja, hogy begyulladt, felelevenítik a legutóbbi napok élményeit, azután fokozatosan közéjük telepszik a csend, és némán ülnek, mert lenyűgözi őket az óriási élmény.

Zöldfülű csapatok ezek. Lelkiismeretesen kiképezték, megedzették és kioktatták őket, csak egy hiányzik még ahhoz, hogy katonákká, váljanak: az ellenséges fegyverek tüze. Anélkül sohasem lesz belőlük katona. Mit tesznek majd, ha bekövetkezik az a rettenetes dolog, senki sem tudja, legkevésbé ők maguk. Egyikük sem sejti még, hogyan viseli majd, futásnak ered-e vagy kitart, csődöt mondanak-e az idegei és összeroskad, vagy jó katona válik belőle. Nem lehet ezt előre tudni, és valószínű, hogy ez jobban izgatja az embert, mint bármi más.

Ez a különbség a zöldfülűek és a katonák között. Holnap ilyenkor mások lesznek ezek az emberek, már akik életben maradnak közülük. Akkorra megtudják, amit ma még nem tudhatnak. Tudják majd, hogyan állnak helyt a tűzben. Valójában kicsi a veszély. Jó katonákká lesznek, mert nem tudják, hogy ez a roham előtti éjszaka. Egyetlen ember sem tudhatja.

Furcsa tekintettel néznek egymásra a holdfényben a vasfedélzeten. Jól ismerik egymást, együtt katonáskodtak, s most idegenek egymásnak, mindegyik elzárkózik a másiktól, és gondolatban a halál jelét keresi barátai arcán. Ki lesz életben holnap éjszaka? Én mindenesetre. Soha senkit sem ölnek meg a háborúban. Nem is lehetséges. Ha valakit is megölnének, nem lenne háború. De ezen az utolsó éjszakán minden ember különös tekintettel néz a többire, és a holdfényben a halált látja arcukon. Ez az időszak a legszörnyűbb. A roham előtti éjszaka a zöldfülű csapatoknál. Nem lesz még egy ilyen éjszakájuk.

Valamennyi elképzeli magában, milyen is lesz, de sohasem úgy történik, ahogyan elgondolta. Amikor elképzeli magában a rohamot, egyedül van, mindenkitől elvágva. Egyedül van a holdfényben, és ilyenkor csupa idegennek látja a körülötte nyüzsgő embereket. De nem így lesz. A tűz, a mozgás és az erőfeszítés a körülötte ülő idegenek részévé teszi, azok pedig az ő tagjaivá válnak, de most még nem tudja ezt. Komisz időszak, soha vissza nem térően komisz.

Egy sem esik el ezek közül. Ez lehetetlen, de nem mond ellent annak, hogy valamennyi eleshet. Bizonyos tekintetben máris mind

halott. Majdnem mind megírta búcsúlevelét, és ott hagyta valahol azzal, hogy adják postára, ha elesik. Némelyik levél tele van nyelvtani hibákkal, némelyiknek nem éppen irodalmi a stílusa, akad köztük csiszolt és mesterkélt, sivár és szűkszavú. De mind ugyanazt mondja. Valamennyi így szól: “Bár megmondtam volna neked, de nem tettem, nem bírtam. Valami sötét, ördögi dolog tartott vissza attól, hogy elmondjam, s így csak most mondhatom el, amikor már késő. Végiggondoltam én ezeket – így folytatódik a levél –, de valahányszor beszélni kezdtem, mintha szavamat vették volna. Most el tudom mondani, de ne legyen béklyóddá. Tudom, hogy mindig így volt, csak éppen nem mondtam el.” Minden levélben így hangzik az üzenet. A hétpecsétes zárkózottság feloldódik a búcsúlevelekben. Feleségekhez és anyákhoz, nővérekhez és apákhoz szólnak ezek a levelek, s arra az érzésre éhezve, hogy tartoztak valakihez, néha még viszonylag távoli ismerősöknek is írnak.

Haladnak a nagy hajók az oltalmazó éjszakában, és a gépek nem csapnak zajt. Halk hangon adják ki a parancsokat, és csendes a társalgás is. Valahol előttük vár rájuk az ellenség, néma az is. Vajon tudja-e, hogy jövünk, s azt: mikor és mennyien? Ott lapulnak már a tüzelni kész gépfegyverek meg aknavetők a parton és a tüzérség a dombokon? Mit gondol most? Fél vagy bizakodik?

A tisztek már ismerik az “Ó” órát. A hold lemegy. Az “Ó” óra: 3,30, amikor lement a hold, és a part sötétbe borul. A partról nézve holdfényben van a hajókaraván. A lenyugvó hold fényénél távcsövön talán láthatja az ellenség a karavánt, de előttünk, amerre tartunk, csak ködös, gyöngyszerű szürkeség látható. A hold alábukik az óceánba, s a kétoldalt és szerte körös-körül levő hajók belevesznek a sötétségbe. Csak a burkolt parányi irányfények mutatják, merre vannak.

A fedélzeten ülő embereket is felszívja a sötét és a csend, s valaki halkan fütyörészni kezd, csak azért, hogy biztos legyen benne, ő maga itt van-e.

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 4.

Jó a part Salernónál, különösen alkalmas partraszállásra a II. Vörös Strand. A megrakott kacsák elérték a partot, kirobogtak a vízből, fel az útra, csatlakoztak a teherautók oszlopához, a hajókról vízre bocsátották a pontonokat, ezek hozzák a nagy partraszálló gépkocsikat. Végig a part mentén dolgoztak a földgyaluk, elegyengették a homokbuckákat a partraszálló teherautók előtt, s ott fehérlettek már a parton a jelzőszalagok is, figyelmeztetésül: itt még nem tették ártalmatlanná a szárazföldi aknákat.

Apró bokrok nőttek a Vörös Strand homokzátonyán, a Sele folyótól délre, s a homokba vájt odúban, homokzsákokkal elbástyázva ott ült egy katona, mellette bőrbevonatú acéltelefon. Zubbonya felcsúszott, kilátszott napsütötte fekete háta. Sisakja az odú fenekén hevert,

puskáját a bokorból tépett kis halomra állította, nehogy homok kerüljön bele. Sátorlapot feszített ki egy rúdon védelmül a nap ellen, és bokorból tört ágakat szórt rá álcázásul. Vizeskanna állt a keze ügyében, mellette meg üres konzervdoboz, ez szolgált pohárként.

– Persze hogy ihat – mondta a katona. – Tessék, töltök magának. – A bádogbögre fölé billentette a kannát. – Még kimondani is utálatos, milyen ízű.

Ittam.

– Nos, ugye olyan? – kérdezte.

– Persze hogy olyan – ismertem el.

Fent a dombon egyre durrantgattak a nyolcvannyolcasok, és a kis becsapódások felkavarták a homokot. A katona arcát csíkosra festette a porra ömlő verejték, haját és szemöldökét majdnem fehérre szívta a nap. Ám különös, vidám hangulat lengte körül. Csörgött a telefon, figyelt, majd válaszolt: – Nem jött még át, uram. Nem, uram. Majd megmondom neki. – Azután letette a telefont.

– Mikor szállt partra? – kérdezte, majd feleletre sem várva folytatta: – Én tegnap jöttem, éppen napkelte előtt. Nem a legelsőkkel, de mindjárt a második vonalban. – Nagyon boldognak látszott. – Pokoli volt – tette hozzá –, pokoli. – Szinte hálásan beszélt a pokolról, s ez így volt rendjén. Megoldódott számára a nagy kérdés. Átélte az ellenség tüzet. Tudta már, mit tesz, ha tűzbe kerül. Soha többé nem kell elviselnie azt a bizonytalanságot. – Ott, azok közelében értem partot – mondotta, és egy mérföldnyire levő két szép görög templomra mutatott. – Azután hátra küldtek, hogy a parton tartsam a távbeszélő összeköttetést. Mit is mondott, mikor szállt partra? – De most sem várta meg a választ.

– Pokoli sötét volt – folytatta –, és mi csak várakoztunk odakint. – A tenger felé mutatott, ott pihent az inváziós hajóhad zöme. – Ha azt hittük, hogy észrevétlenül partra lopózhatunk, tökkelütött fajankók voltunk – mondta ezután. – Vártak ránk. Pontosan tudták, hol akarunk partra szállni. Gépfegyverek vártak a homokzátonyokon és nyolcvannyolcasok a dombokon.

– Egy partraszálló járműre zsúfolva közeledtünk, amikor ránk szakadt a pokol. Elborították felettünk az eget a kigyulladó világítógránátok, egymást keresztezték a cikázó nyomjelző lövedékek, fülsiketítő volt a zaj. Láttuk az előrenyomuló rohamot. Az egyik jármű víziaknára futott, felrobbant és szerteszét röpült a fényben. Láttam kikötni csónakokat, azután a kúszó és rohanó fiúkat, majd meg mintha egy csomó fehér vonal szökött volna feléjük, némelyik megtántorodott, összerogyott és a homokra zuhant.

– Nem látszott olyannak, mintha emberek estek volna el, inkább képre, filmre emlékeztetett. Nagyon sokan nyüzsögtek ott, és hirtelen rádöbbentem: nem mozi ez. Amikor a fiúk szemem láttára kerültek

pokolra, megrémültem, de leginkább mozogni akartam. Nem volt jó ketrecbe zárva gubbasztani, ahonnan sehová sem mehet az ember, még a földhöz sem tapadhat.

– No de abbamarad egyszer a tűz, és vaksötét lesz végre, ám éppen ekkor kezdett hajnalodni, a nyolcvannyolcasok integettek a domb tetejéről, mintha üzennének, és körülöttünk mindenfelé robbantak az aknák. Fene sok nyolcvannyolcasuk volt, és minden lehetséges célpontra lőttek. Már éppen kezdtem begyulladni, amikor parancsot kaptunk az indulásra. Esküszöm, ez az egyetlen mérföld a partig, ez volt a leghosszabb utazás életemben. Azt hittem, sohasem érünk oda. Arra gondoltam, csak jussak ki a partra, beásom magam és megbújok. Átkozottul sokan voltunk abban a partraszálló járműben. Szerettem volna kinyújtózkodni. Az aknára futott kacsa még égett, amikor elmentünk mellette. Azután nekiütköztünk a partnak, lecsapódtak a pallók, és derekamig loccsant fel a víz.

– Abban a pillanatban, amint a partra léptem, jobban éreztem magam. Úgy látszott, mintha senki sem lőne rám, feljutottam a bokrok vonaláig, elvágódtam, és még néhány fickó is mellém vetette magát a földre. Kicsit nevetségesnek éreztük ezt. Felálltunk és mentünk. Egy szót sem szóltunk egymáshoz, csak mentünk. Ekkor már felkelt a nap, és nem volt olyan erős a fegyverek torkolattüzének villanása. Kissé úgy éreztem magamat, mintha részeg lennék. Hullámzott a föld a lábam alatt, de egészen eltompultam. Azt hiszem, a tűz miatt. Még most is zúg a fülem. Azt hiszem, túlságosan előre mehettünk, mert visszaküldtek ide. – Felszabadultan nevetett. – Meg sem álltam volna Rómáig, ha vissza nem küldenek. Gondolom, egyenesen felsétáltam volna arra a dombra.

A cirkálók lőni kezdték a dombot, és a nyolcvannyolcasok visszalőttek. A domb közeléből ötvenes űrméretű gépágyúk súlyos dobbanása hallatszott. A katona nagyon jól érezte magát. Tudta már, mire képes.

– Mit is mondott, mikor szállt partra? – kérdezte.

Földközi-tengeri hadszíntér, 1943. október 6.

Nem sok látható egy csatából. A történelemkönyvekbe nyomtatott képeken hosszú sorokban előrenyomuló csapatok vagy eszményesítettek, vagy más korokban harcoltak, és azóta megváltoztak a csaták. A tegnapi csatáról a reggeli lapokban megjelent beszámolót nem a szemtanú tudósító írta, hanem jelentésekből szerkesztették össze.

A tudósító a valóságban porfelhőt látott, sarat, felcsapó aknákat, eltiport bokrokat és szétlőtt árkokat. Hason feküdt, ha volt esze, és a homokzátonyok alacsony nádasában tipegő kacsákat figyelte. Orra olyan közel volt a kacsákhoz, hogy beleütköztek, ha tovább akartak haladni.

Meg aztán látta az előrenyomulást. Nem ágyútűzben egyenes vonalban menetelő, hanem rák módjára fedezéktől fedezékig néhány lépést haladó embereket, s közben a gépfegyverek magas hangú csattogását és az aknatűz mély brummogását hallotta.

Talán a katonákkal együtt rohant és vetette magát újra a földre a haditudósító is. Tudósítása csatatervről és harcászatról szól majd, térhódításról és területvesztésről, támadásról és ellentámadásról. De igazában valószínűleg csak ilyesféle dolgokat látott.

Láthatta felcsapni a sarat és a port, ez gránátrobbanás volt – meg egy kis olasz lányt, aki az utcán hevert, feltépte a hasát egy repeszdarab. És láthatott amerikai katonát egy rángatózó test fölött sírni. Valószínűleg sok döglött öszvért látott oldalra dőlve, élettelen tömegben. Látta a házak romjait, szétmarcangolt ágyak rongyként lógtak ki a vakolatban tátongó lyukon. Megakadt a szeme tönkrement kordékon és megrekedt menekülők leállított járművein.

Hordágyvivők jönnek hátra az első vonalból, lassú lépésben, nehogy kelleténél jobban kínozzák terhüket, csöpög a vászonról a vér, testvéré és ellenségé, mindegy, ki fekszik a hordágyon, amíg sebesült. És járni tudó sebesültek baktatnak hátrafelé, összezúzott karral, bekötött fejjel; kínlódva vonszolják magukat a járni tudó sebesültek.

Érezhette a levegőben a füst nélküli lőpor erős bűzét és a göröngyös úton a vér forró szagát. Megüti orrát a korom, meg a tegnap és tegnapelőtt megölt emberek és állatok bűze. Itt egy egész épület a levegőbe repült, és falainak omladéka savanyú földszagot áraszt. Érzi saját izzadságát és az egész hadsereg felhalmozódott verejtékét. Ha kiszárad a torka, issza a meleg vizet kulacsából, és érzi rajta a fertőtlenítőszer ízét.

Miközben a haditudósító előrenyomulásokról és visszavonulásokról ír olvasóinak, veresre dörzsöli bőrét gyapjúöltözete, amely nem került le testéről három napja, a lába pedig forró, piszkos és dagadt, mert már napok óta nem vette le a cipőjét. Viszket a tegnap éjszakai szúnyogcsípésektől és a mai pappadácsik marásától. Talán egy kis pappadácsi-láza is van már, lüktet tőle a feje, és vörös karikák táncolnak a szeme előtt. Fáj a feje a hőségtől, szemét égeti a por. Megrándult a térde, amikor a partra ugrott, s most megmerevedik, és fájdalom kínozza, de nincs rajta seb, nem lehet kezeltetni.

“Az ötödik Hadsereg két kilométert nyomult előre” – írja majd, és közben a teherautó-oszlopok mély sárrá dagasztják az utat, a gépkocsivezetők pedig erőlködve görnyednek a kormány fölé. Jobbra tőle sírásó osztagok vájnak gödröket a homokos talajba. A gondjukra bízott tetemek összevissza hevernek a földön, és mielőtt a homoksírba fektetnék őket, leveszik róluk a dögcédulát, amelyről kitudódik, hogy ez az ember, a hadsereg ilyen meg ilyen sorszáma, meghalt és törlendő a létszámból.

Íme, ezt látja, amíg harcászatról és hadászatról ír, tábornokok nevét említi, és hősöket tüntet ki nyomtatásban. Előhúz a zsebéből egy jól szigetelt dobozt. Ebben van az ebédje. Két kis csomag száraz keksz van benne, olyan az íze, akár a kétszersültté. Óntartályban sajtot talál, meg egy zacskó vitaminos cukorkát, egy borítékban citromport – ezzel legalább részben elűzi a kulacsában levő víz rossz ízét –, meg egy parányi dobozban négy cigarettát.

Ez az ebédje, ez tartja lábon még néhány óráig, üzemelteti a gyomrát és a szívét. És ha az arcvonal előbbre nyomul, amíg ő eszik, mocskos, tetvesnek látszó gyerekek telepednek köré, alázatoskodnak és szipognak. Legyek rajzanak az orruk körül. És ezek a gyerekek siránkozva kunyerálják el tőle az egyik csomag száraz kekszet meg a vitaminos cukorka egy részét. Így rimánkodnak a cukorkáért:

– *Caramela… Caramela… Caramela…* okéj, okéj, good-by.

Ha cukorkát ad az egyiknek, még több mocskos, tetvesnek látszó gyerek nő ki a földből, és harsogva rimánkodik:

– *Caramela… Caramela…*

A haditudósító megkapja a hivatalos közleményt, és porral teli nyekergő táskaírógépén megírja olvasóinak a reggeli postát: “Clark tábornok ötödik Hadserege tegnap két kilométert nyomult előre súlyos tüzérségi tűzben.”

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 8.

A megrohanás és a salernói hídfő elfoglalása nagyon kemény harcban történt. Várt ránk a német. Ott lestek ránk a nyolcvannyolcasai a környező dombokon, gépfegyverei pedig a homokzátonyokon. Aknáit lerakta a vízbe, s ott ült és várt minket. Nem volt más út. Ki kellett söpörni onnan. Egy ideig úgy látszott, mintha ő söpörne ki minket. De csatahajóink tüzeltek, tegnapi zöldfülű csapataink elszántan kitartottak, tartalékaink beérkeztek a tengerről, és a kép fokozatosan megváltozott. Az inváziós flotta ma már viszonylag biztosítva van a part felől, és szilárdan tartjuk a fövenyes partszegélyt.

A tenger az egész vállalkozás alatt nyugodt maradt. Bármilyen kis vihar megnehezítette volna a dolgunkat, de a tenger kegyes volt hozzánk. Selymesen fénylik, és sok mérföldnyire szerteszóródva úszkálnak rajta a csillogó kis konzervdobozok, visszaverik a nap sugarait. Olajos is lett a víz, roncsok úsznak mindenfelé, s a hatalmas flotta töméntelen limlomja, ládák, tartályok, palackok meg mindaz a hulladék, amit csak szétszórhat az ember.

A part közelében még mindig lőnek a cirkálók és a csatahajók, de most már magasabbra emelik a lövegek csövét, mert a hegyek fölé lőnek, a tengerről láthatatlan célpontokra.

A vezérhajót oltalmazón veszi körül az inváziós flotta. Valóságos úszó rádióadó ez a hajó. Innen sugároztak minden parancsot, ide

érkezett be minden jelentés. A vezérkar borzalmasan fáradt. Nem volt ez szokványos vállalkozás. Szüntelenül bombázták a vezérhajót. Huszonnégy óra alatt minden félórában riasztották a legénységet. Azután felharsant a kürt, felsivított a hajósíp a hangszórón keresztül, végül felrecsegett egy trombita, elrendelve a harcállás felvételét. A nyúzott vezérkari tisztek ekkor leakasztották a fogasról sisakjukat meg a mentőövüket, és indultak a fedélzetre, ki-ki a megjelölt helyére, fejük fölött felmorajlott az elhárító légierő, bombák zuhantak, és nyomukban a levegőbe csapott a víz.

Nem sok német gép tört át a légizáron, de néhány mégis átjutott, és majdnem mind a vezérhajót vette célba. Vaktában szórták rá bombáikat. Egyik-másik alig vétette el a célt, oldalra dőlt a hajó, és csoda, hogy ki nem szakadt az oldala.

S ez így zajlott négy napon át. Senki sem hunyta le a szemét. Az is fokozta az idegességet, hogy a német gépei rádión beszélgettek egymással, és még arra sem vetettek ügyet, hogy rejtjelezzék az üzeneteket. Éppen ezt a hajót keresték, ezt célozták be. Tudták, ha elkapják ezt a hajót, megsemmisítik az egész hadművelet agyközpontját.

Nagyon fáradt ezredesek és tábornokok gubbasztanak a fedélzeten, várják a partraszállási parancsot, hogy felüthessék főhadiszállásukat. Mindjárt jobban érzik majd magukat, csak érjenek végre a szárazföldre. Nem kellemes az egész flotta főcélpontjának fedélzetén tartózkodni. De a vezérhajó nem kapott találatot. Más hajók a levegőbe repültek körülötte, de a vezérhajót nem találták el. Úgy érezték a fedélzeten, hajszálon lóg az életük, s a következő bomba biztosan őket találja el.

Közben kis adagokban ömlik a hulladék a tengerbe. Ezer mérföldről is vet majd partra konzervdobozokat a víz. Olaszország partjait elbontja a hulladék.

A vezérhajón még az is fokozta az izgalmat, hogy a németnek új bombája van. Legalábbis így szól a rémhír. Ezt a bombát kioldás után a repülőgépről irányítják. Rádión vezérlik, s ha úgy látják, hogy elvétené a célt, gazdája megváltoztathatja pályáját. Legalábbis ezt beszélik. És ezek a bombák bizonyosan nem úgy hatnak, mint a többi. Lassabban szállnak le és izzanak, foszforeszkálásuk még napvilágnál is látható.

Amikor felvillan a légitámadásra figyelmeztető vörös jelzőlövedék, körözni kezdenek a rombolók, füstöt árasztanak, és a füstöt kibocsátó kis hajók fürgén a nagy hajók közé suhannak. Kénes szagú, fehér, fojtó füstből vonnak függönyt. Ide-oda rohannak a kis hajók, és végül mesterséges ködbe borítják az egész flottát. Fülsiketítő a köhögés. Legalábbis amíg fel nem morajlanak a légvédelmi lövegek. Azután a bombák tompa dobbanása hallatszik a füstön keresztül. Semmivel sem

téveszthető össze ez a hang. A vízen keresztül ér el fülünkhöz a robbanás, és megrázza a hajót. A lábunkban érezzük a lökést.

Végtelen sorokban indulnak a partra szállító járművek, viszik az utánpótlást az embereknek. Ők ott fekszenek a bokrok között az előretolt vonalakban. Élelmiszeres ládákat, tömérdek gránátot és töltényt szállítanak. Tömegével rakják le terhüket a parton, onnan szállítják majd tovább a szárazföld belsejébe.

Megmozdult az arcvonal. A partot már bevették, az invázió halad előre. Fehér kórházhajók siklanak a part felé, fedélzetükre veszik szállítmányukat.

PALERMO

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 11.

Szicília partjainál hosszú, lágy, tarajtalan hullámokban futott a víz, és a derűs ég alatt olyan mediterrán-kék volt a tenger, amilyenhez hasonló sehol sincs a világon. A járőr-torpedónaszád keresztülfúrta magát, tajtékossá zavarta a vizet, s a hullámok még ezen a sekély részen is átcsaptak az orrán. A torpedónaszád a legnedvesebb vízi jármű. A gumiköpenyes legénység összehúzta magát a fedélzeten, menekülni próbált a szakadatlan locsolás elől. A parancsnoki híd mindkét oldalán, lövegtornyocskáikban, fegyvereik mögött helyükön ültek a géppuskások, és végigcsapott arcukon a víz. Az ötvenes kaliberű gránátok ládái már zöldnek tűntek, mert állandóan tengervízben áztak.

A naszádtól jobbra holttestet vitt a tenger, emelkedett és süllyedt a hosszú hullámok ütemére. Alaposan megdagadt már, de a barna mentőöv és a mentőgallér fent tartotta a víz színén.

A kapitány fürdőruhát viselt, és mezítláb állt. A főhadnagy gumiköpenyt öltött, de felgyűrte nadrágját, és az ő lába is meztelen volt. Mindketten az úszó holttestet nézték a torpedóvető cső mögül.

– Átmenjünk, megnézzük közelebbről? – kérdezte a főhadnagy.

– Semmi értelme – felelt a kapitány. – Különben is, el kell készítenünk a tervet.

A főhadnagy újra megszólalt:

– Azt hiszem, nincs ennél magányosabb dolog a világon. A tengeren hányódik egy holttest. Nem tudnék olyat mondani, ami ennél magányosabb.

A kapitány elengedte a torpedóvető csövet, megfordult és a lövegtorony mögötti karfához lépett.

– Mielőtt a hajóra jöttél, láttam már hasonlót, attól alaposan berezeltem – jegyezte meg. Azzal váratlanul mesélni kezdett.

– Palermo eleste után – mondotta – eltelt még az egész éjszaka meg a nap egy része is, mielőtt a Hetedik Hadsereg bevonult a városba. Járőrbe indultam öt torpedónaszáddal, támadt egy ötletünk, amúgy is

közel vagyunk hozzá, megnézzük. Tudod, ugye, milyen Palermo? Magas, sziklás hegy emelkedik közvetlenül a város mellett, egészen fent kezdődnek a fura kis fények, és a város onnan ömlik alá a hegy lábához. Mintha éppen most hagyta volna ott Ulixesz. Ha ezt a hegyet, ha Szicília északi partját nézed, megérted Vergiliust. Érzed a klasszikusok szagát.

– Bizony, vége felé járt már a délután, amikor a város alá értünk. Megközelítettük a mólót és belopakodtunk. Felkészültünk, hogy elmeneküljünk, ha ránk lőnek, de senki se lőtt. Bementünk a kikötőbe. A szó szoros értelmében pozdorjává lőtték. Egymás hegyen-hátán hevertek az elsüllyesztett hajók meg a széttört daruk roncsai, egy kis olasz romboló oldalára dőlt.

– Alapos munkát végzett a város tengerparti negyedében a légierőnk. Ócskavashalommá, romhalmazzá lőtte össze az épületeket, dokkokat, gépeket és hajókat. Dúskálhatna itt az ócskavas-kereskedő! Azért jutott az eszembe, mert a szétbombázott hajóktól olajfoltos lett a víz. A hullámok egy asszony tetemét sodorták. Arccal lefelé feküdt, haja szétterülve úszott utána. Fel-le dobálta a tenger, amikor naszádunk sodra szétterjedt a kikötőben.

– Először nem tudtam, miért fog el olyan furcsa érzés – folytatta a kapitány –, de aztán rájöttem. Egy lélek sem volt a parton. Ha elesik egy rommá lőtt város, rendszerint mégiscsak őgyeleg valaki a romok között. De itt nem. Nem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy jó lenne kimenni a partra. Így hát az akkori főhadnagyommal benyomultunk két tönkrement halászbárka közé, magunkhoz vettünk egy-egy géppisztolyt, kikötöttünk és a partra ugrottunk.

– Nehéz elképzelni, mit láttunk. Palermo elég nagy város. A kikötőn és a partnegyeden kívül nem sok kárt tettek benne a bombázóink. Persze, találtunk romokat, de igazán nem sokat. Hidd el, egyetlen teremtett lélek sem volt abban a városban. A lakosság kimenekült a hegyekbe, a csapataink pedig még nem vonultak be. Egyszóval senkit sem láttunk.

– Végigmegy az ember az utcán, nagy házak állnak kétoldalt, nyitva a kapujuk, de sehol senki. Macska kúszott át az utca egyik oldaláról a másikra, hófehér macska, de ez volt az egyetlen élőlény.

– Ismered azokat a kis festett kordékat, amilyenekkel a szicíliaiak járnak? Jeleneteket festenek rájuk. Nos, ott hevert néhány, oldalára dőlve, és ott hevertek az eléjük fogott szamarak is – döglötten.

– Felsétáltam a főhadnaggyal a városba. Lépten-nyomon csábított a gondolat, hogy bemegyek valamelyik házba. Csak meg akartam nézni, milyen is belülről, de nem tudtam. Teljes volt a csend, szellő se rezzent, nyitott kapuk hívogattak, mégsem tudtam rászánni magam, hogy belépjek.

– Jó darabon felmentünk a városba, már messzebb jártunk, mint

ahogy terveztük, amikor sötétedni kezdett. Egyikünk sem gondolt rá, hogy zseblámpát hozzon magával. Nos, amikor láttuk, hogy ránk sötétedik, azt hiszem, mindketten megrémültünk, pedig igazán, semmi okunk sem volt rá. Visszafordultunk a vízparti negyed felé, előbb csak ballagtunk, aztán egyre gyorsabban lépkedtünk, végül már futottunk.

– Valahogy nem tűrt meg minket az a város sötétedés után. A nyitott kapuk már feketén ásítottak, és hosszúra nyúltak az árnyékok. Amíg végigbotorkáltunk a szűk utcákon, arra gondoltam, hogy senki sincs itt rajtunk kívül, de ha hirtelen megpillantanék valakit, megrémülnék. Nagyon gyorsan sötétedik errefelé. Koromfeketén fogtak körül a szűk utcák, de a házak teteje fölött fény derengett.

– Már lelkünk szakadtából rohantunk, s amikor végre kiértünk a kikötőbe, zihálva másztunk keresztül a romokon. “Könnyen eltévedhet az ember odabent, és egész éjszakára ott ragadhat” – jegyezte meg a főhadnagyom, de tudta, hogy mindketten berezeltünk, és én sem szépítgettem magam előtte.

Erős sugárban csapott át a víz a torpedónaszád orra fölött, és arcon törölte a kapitányt.

– Látod, ettől gyulladtam be – ismételte. – Azt hiszem, ekkor jobban megrémültem, mint bármikor, hosszú idő óta. Azóta is gondolkozom rajta, sőt egyszer-kétszer álmodtam is vele. Ha eszembe jut, olyannak tűnik az egész, mint valami lidérces álom, amely akkor kezdődött, amikor megpillantottam a halott asszonyt. Ha valaha meg kell magyaráznom, milyen borzalmas az egyedüllét, azt hiszem, mindig ez jut majd eszembe.

EMLÉKTÁRGYAK

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 12.

Azt mondják – és van is benne némi igazság –, hogy a németek a világuralomért, az angolok Anglia megvédéséért harcolnak, az amerikai katonák pedig – emléktárgyakért. Lehet, hogy nem ez a legnagyobb hajtóerő, amely bakáinkat mozgatja, de kétségkívül ez is ösztönző. Úgy számítják, hogy két hadosztálynyi amerikai katona huszonnégy óra alatt apródonként elhordhatná a Kheopsz piramist. E sorok írója látott kétszemélyes sátrakat, oromig magaslott bennük a katonák által összegyűjtött majdnem teljesen értéktelen tárgyak garmadája. Algeri, palermói, messinai és most már valószínűleg salernói házak sötét hátsókamráiban fellendült az új iparág: tarkára festett szövetből meg celluloidból készítenek mindenféle vacakot, és eladják a katonáknak.

Egy katona baktatott a palermói utcán, gipszbe öntött huszonöt kilós angyalszobrot cipelt nagy üggyel-bajjal. Hupikékre és jajvörösre mázolták, s aranyfestékkel írták a talapzatára: “Palermói üdvezzlet.” Mit gondolt, hogyan juttathatja haza, senki sem tudja. Ha valaha eljut

az amerikai otthonokba az a sok emléktárgy, amit csapataink összegyűjtöttek, mozdulni sem lehet majd tőlük a szobákban. Az egyik afrikai helyőrség postahivatala legutóbb visszatartotta azt a megható ajándékot, amelyet egy katona küldött a feleségének. Zsákmányolt kincs volt, a katona ezer frankért vette meg egy goumtól. Pálinkában pácolt ujjak voltak, egy literes korsóban.

Jelentik, hogy Salerno római kor előtti görög templomai többet szenvedtek két hét alatt a gyűjtögető amerikai katonáktól, mint az előző háromezer évben együttvéve. Évszázadokon át kiállták a benyomulok pusztító dühét, de nem remélhető, hogy túlélik csapataink bámulatos emléktárgyvadászó szenvedélyét. Mindegyik csak egy kis faragott kődarabot tör le, hogy hazaküldje az asszonykának.

Az igazi emléktárgyvadászatnak megvannak a szabályai. Nem illik például, hogy egy harcoló csapat darabokra szedett zongorát hurcoljon magával több ezer mérföldön át, vagy egy bombázó osztag szvingegyüttese romok közül kimentett nagybőgőt cipeljen, miután addig foltozgatták repülőgép-ragasztóval, amíg négy hüvelyk vastagra nem hízott. Ezeket a tárgyakat használni akarják. Az igazi emléktárgy vadász csak olyasmit vesz célba, ami jóformán semmire sem használható, és túlságosan nagy vagy törékeny ahhoz, hogy valaha is hazajuttassa.

Talán az egész háború legszenvedélyesebb emléktárgy-gyűjtője az az őrvezető, akinek nevét, sajnos, nem közölhetem. Általában Polosnak szólítják.

Szicíliában még állt a harc Gela birtokáért, de Polos már ott kutatott a romok között, és egy tükörre bukkant. Elkápráztatta ez a tükör. Csodálatos épségben átesett a bombázáson, és megúszta az aknazáport, s ez ámulatra késztette Polost. Hat láb két hüvelyk magas és négy láb széles volt a tükör, faragott, festett fakeretén százával birkóztak és táncoltak az apró Ámorok egy hosszú kék szalagon, amely, mintha véletlenül történnék, úgy kígyózott, hogy valamennyit megóvja a szemérmetlenségtől. Legalább hetvenöt fontot nyomhatott ez a tükör, és olyan gyönyörűséges volt, hogy Polosnak majd megszakadt érte a szíve. Igazán nem hagyhatta ott.

Valószínűleg Polos vívta a legkeményebb harcot az egész szicíliai csatatéren, mert végig a hátán cipelte a tükröt. Ha különösen veszettül röpködtek a gránátok, üvegével a föld felé fordította, és sarat hányt rá. Előrenyomulás idején otthagyta, de éjszaka mindig visszament érte, és magával vitte, noha így kétszer annyi jutott neki a menetelésből, mint csapatának.

Végül is hurkot szerkesztett Polos, s így előrenyomuláskor úgy festett, mintha hirdetőtáblát akasztottak volna a nyakába. Lassacskán már majdnem minden idejét annak szentelte, hogy óvja, szállítsa és

védelmezze a Hetedik Hadsereg legnagyobb emléktárgyát.

Amikor végre bevonult Palermóba, teljes volt a diadala, mert sértetlen maradt a tükör, csak a keretén látszott egy kis kopás, ahol fogta.

Polost most szállásolták el első ízben igazi házba, egy keskeny lépcsőjű, vaserkélyes, magas házba. Hasztalan próbált befordulni a tükörrel a szűk lépcsőház kanyarulatában, szerzett hát egy kötelet, az erkélyhez erősítette egyik végét, ledobta, azután újra lement az utcára, és másik végét rákötötte a tükrére. Visszatért a házba, és felhúzta a tükröt a második emeletre, ahol a szállását kijelölték. Szemügyre vette a szobát, és elhatározta, hová állítja a tükröt.

Szöget vert a falba, felakasztotta és hátralépett, hogy megbámulja. S alig lépett egyet, a szög kijött a falból, a tükör lezuhant, és millió darabra tört.

Polos keserűen nézte a törmeléket, de azután diadalmaskodott a tükre vesztett emléktárgyvadász bölcs életfilozófiája.

– Annyi baj legyen – morogta –, talán nem is illett volna a lakásunkba.

CAPRI

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 18.

Capri szigetének elfoglalását követő napon, amikor még egyetlen tengernagy és tábornok sem tartotta szükségesnek megvizsgálni a sziklaszirtek és a szövevényes borpincék védelmi berendezéseit, a kikötőben horgonyzó romboló néhány matróza végigballagott a szép fasor szegélyezte egyik gyalogösvényen. Szemügyre vették a védelmi berendezéseket, a szigetét meg a sajátjukét, és úgy látták, hogy mindeddig tétlenül vesztegeltek. Meredeken emelkedett a domb, tetején kertek terültek el, lent húzódott az ösvény.

Amint beszélgetve baktattak, hirtelen vékony, éles hang ütötte meg a fülüket az út melletti szőlőlugasból:

– Ez már igen – mondta, angolul.

A tengerészek átkukucskáltak az alacsony falon, és összetöpörödött, hüvelyknyi kis öregasszonyt pillantottak meg fekete ruhában. Botladozva kereste az utat a venyigék között, és babaléptekkel sietett fel a lépcsőkön. Zihált a megerőltetéstől.

– Remélem, nem haragszanak – lihegte. – Nagyon jólesett angol szót hallani. Tudják, én angol vagyok.

Szünetet tartott, hogy idejük legyen felfogni ezt a lenyűgöző tényt. Finom, időrágta fekete ruhát viselt. Cseppnyi engedményt sem tett az olasz divatnak, öltözéke tiszteletet parancsolt, és minden sérelemtől megóvta volna – teszem azt Finchleyben.

Gyönyörűségtől eltelve vibrált a szeme – bölcs, parányi, kedélyes szeme.

– Itt csak olaszul beszélnek – magyarázta derűsen, és nem fért kétség hozzá, hogy ő kerülte az olasz szót, ha csak tehette. – Azután jöttek a németek – folytatta –, és alig hallottam angol beszédet. Ezért kívántam annyira hallgatni a maguk beszédét. Szeretem az amerikaiakat – jelentette ki, és látszott rajta, hogy készségesen vállal minden gáncsot ezért a meggyőződésért. – Egyáltalán nem hallottam angol szót. Jöttek a németek, de ezt már mondtam, ugye? Nos, megkezdődött a háború, és itt rekedtem, ennek már három éve, igaz? És, tudják, egy éve elmúlt, hogy utoljára teát ittam, több mint egy éve már, talán el sem hiszik.

A híradós tiszt megszólalt:

– Van teánk a fedélzeten. Délután hozhatok önnek egy zacskóval.

A töpörödött asszonyka úgy ugrált egyik lábáról a másikra, akár egy kisgyerek.

– N-e-e-e-m igaz – hebegte izgatottan. – Hej, micsoda móka, de remek móka.

– Szüksége lenne még valamire? – kérdezte a híradós –, talán azt is tudnék hozni.

Mosolygó, öreg szeme egy percig a tiszt arcára tapadt, fürkészve méregette.

– Nem hozhatna… – kezdte, azután elakadt a szava. – Nem hozhatna egy darabka… vajat?

– Dehogynem – felelt a híradós.

– N-e-e-e-m igaz – visította, és úgy kezdett szökdécselni, akár egy cikázó gyerek. Előrenyújtotta mutatóujját. – Ha hoz egy kis vajat, készítek majd lángost, igazi lángost, és zsúrt rendezünk, jó? Ez lesz csak a móka, az igazi móka!

Táncolt izgalmában.

– Képzelje csak el – mondotta.

– Ma délután elhozom – jelentette ki a híradós.

– Látják, itt rekedtem, azután meg jöttek a németek. Tulajdonképpen nem is bántottak. Csak éppen itt voltak – magyarázta komolyan.

– Minden hozzátartozóm Ausztráliában él. Nincs már rokonom Angliában. – öreg szeme minden átmenet nélkül elkomorodott. – Azt sem tudom, hogy vannak – jegyezte meg. – Két levelet kaptam három év alatt. Majdnem egy évbe telik, míg ideér egy levél.

– Ha megír egy levelet – mondta a híradós –, átveszem délután, amikor elhozom a vajat meg a teát, és postára adom az első kikötőben.

Az öreg hölgy mereven nézett rá.

– És mennyi idő alatt jut el Ausztráliába? – faggatta.

– Nem tudom. Néhány hét alatt.

– N-e-e-e-m igaz – visított ismét, és megint táncolni kezdett kecses, apró tánclépésekkel, kissé kifelé görbítette könyökét, csípőjére

hajlította csuklóját. Nevetett éles, vékony madárhangján, és könny futotta el fakó, öreg szemét.

– Ej – sikongott –, ej, ez még nagyobb móka, mint a tea.

TENGERI HADVISELÉS

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 19.

Már majdnem elkészültek a tervek az *X* összevont taktikai egység részére. A tisztek egy észak-afrikai város vendéglőjében kávéztak. A nyurga, csupa ideg korvettkapitány – az érintőaknák, a mágneses aknák és a hajómotor rezgésére reagáló aknák tudora – az asztal fölé hajolt.

– Én azt hiszem a tengeri hadviselés nagyon hasonlít a kamarazenéhez – mondotta.

– A harmincas űrméretű gépfegyverek a hegedűk, az ötvenesek a brácsák, a hathüvelykes lövegek pedig igazi gordonkák.

Kissé szomorúnak látszott. – Még sohasem komponálhattam hathüvelykes lövegekkel. Sohasem volt még basszusom. – Hátradőlt székében. – A komponálás, a kamarazene taktikája majdnem ugyanolyan, mint a jól kigondolt és helyesen megtervezett tengeri hadműveleté. Felvonulnak a rombolók, nos, ők vezetik be a témát, az álcázó támadást, és közben minden a csatahajók főtémáját készíti elő. – Még jobban hátradőlt, a falhoz nyomta székét, és az alsó összekötő lécbe akasztotta sarkát.

Egy újdonsült hadnagy nevetett. – Mindig ilyeneket beszél. Ha nem értene annyira az aknákhoz, azt hinnénk, bolond.

– Nem jártál még csatában, kiadós tengeri hadműveletben, no meg fogalmad sincs a kamarazenéről – jegyezte meg a korvettkapitány.

– Ma éjszaka majd láthatsz valamit, ha velem jössz.

A dzsip utat keresett az elsötétített városban. Katonai teherautók oszlopa és nehéztüzérség vonult az utcákon. Mind a kikötő felé tartott, most rakták meg az Olaszországba induló hajókat. A dzsip szembefutott a sodró forgalommal, felmászott a dombra, áthaladt a gerincen, s a másik oldalon leereszkedett a völgybe. Valamikor kis falusi házak álltak ebben a völgyben, és lakóik szőlőt műveltek. Most hatalmas tárolóhellyé alakították lövedékek, teherautók és harckocsik számára, itt hevertek gúlában, sorakoztak oszlopban és álltak menetkészen, várva, hogy az Olaszországba tartó hajókra rakják őket. A hold fénye megcsillant a háborúra előkészített hadianyag tömegén.

– Hová visz minket? – kérdezte a hadnagy.

– Majd meglátod. Csak ne türelmetlenkedj.

A dzsip vakítóan fehér fal előtt állt meg. A fal messzire nyúlt, és beleveszett a holdfény gyöngyöző végtelenségébe. Vasrudakból és dárdákból szerkesztett nagy kapu szakította meg a fal vonalát. A

korvettkapitány a kapuhoz lépett, megrántott egy lelógó kötelet, mire halk szavú kis harang csendült meg. A következő percben fehér ruhás alak jelent meg a kapunál. Hosszú fekete szakállú, magas férfi volt.

– Tessék? – kérdezte halkan.

– Bejöhetünk? – kérdezte a korvettkapitány. – Részt vehetünk a vecsernyén?

– Persze, természetesen – felelte a szerzetes. Félrehúzta a kapu félszárnyát, a sarokpántok csikorogva felsírtak egy pillanatra.

A falon belül bájos kertet világított meg a hold. Hadianyagnak nyomát sem látták. Minden kívül maradt, csak virágokat láttak, víz halk csobogását hallották, s egy robusztus templom vaskos körvonalai meredtek az égnek. A hadnagy – az újsütetű – megszólalt:

– Ön nagyon jól beszél angolul.

– Még szép – jegyezte meg a szerzetes. – Massachusettsben születtem.

– Amerikai?

– Mindenfelől jöttünk. Akad itt német és francia, sőt még kínai is. Meg néhány orosz.

A társaság lassacskán bandukolt az ösvényen, és elérte a kis szökőkutat. Innen hallották a csobogást, ez lopott hűvös árnyat a forró éjszakába.

– Már elkezdte a kórus – mondta a szerzetes. – Lépjünk csendesen.

Virágzó bokrok sorfala között vezetett az út, azután felmentek két lépcsőn, és beléptek egy sötét előcsarnokba, végre egy bejáraton át ismerős, mégis idegenszerű helyre jutottak. A korlát fölött és alatt elébük tárult a templom, csak éppen nem láthatták, mert mindössze egyetlen gyertya égett benne, s csupán nagyjából érzékeltette, milyen széles és magas az épület. Egyetlen sarkot, egy bolthajtást meg egy arany díszt világított meg, a többit a képzelet rajzolta hozzá. Alig látható sorokban álltak alant a fehérbarátok. Azután halkan, áradon feltört a hangjuk, az ősi zenét énekelték, azt a testetlen és szenvedélytelen zenét, amelyről azt mondta Mozart, hogy egyetlen daláért odaadta volna minden alkotását. Mind magasabbra és magasabbra szárnyalt a vecsernye kórusa, olyan elhalóan homályossá vált, mint a boltíves tető a fejük fölött. A hanggal együtt dagadt és lüktetett a nagy, tágas terem, majd elhalt a kórus, egyetlen hang vette át a dallamot, azután csatlakozott hozzá a többi, s a vékony szálon megrezzent a gyertya lángja.

Ködösen behallatszott a teherautók meg a félhernyótalpasok zaja és a harckocsik súlyos dübörgése a messziségből, az ének magasra szárnyalt, azután véget ért. Lassan kivonult a fehér alakok sora, egy kéz felnyúlt a gyertyatartóhoz, és elfojtotta a lángot.

A dzsip visszafelé igyekezett a városba, de ezúttal nagyon lassan

haladt, mert beszorult egy málháskocsi és egy csapatszállító teherautó közé. Úgy ültek a kocsin az álmos katonák, mintha nyársat nyeltek volna, és oldalra billentek, valahányszor megdöccent az autó egy felszántott útszakaszon.

A hadnagy – az újsütetű – nagyon csendes volt. Valamilyen elmés megjegyzésre készült.

– Túlságosan hirtelen kellett átváltani egyik dologról a másikra. Nem volt időm rá, hogy megszokjam. Időbe telik, amíg hozzászokik az ember az ilyesmihez.

– Valójában nem is kellett átváltani – válaszolt a korvettkapitány. – Én mindig úgy gondoltam, hogy a tengeri hadviselést ugyanúgy komponálják, mint a kamarazenét. Nem kellett itt átváltani. Csak éppen ugyanannak a dolognak a két oldalát láttad. Nem szabad korlátozni a tapasztalatokat. Mindkettő szakasztott úgy összejátszik, akár egy kvartettben a vonósok. Talán rájössz egy-két napon belül, ha majd csatába megyünk. Nem voltál még csatába, igaz?

A FILMFELVEVŐGÉP KATONÁKAT NEVEL

Valahol a földközi-tengeri hadszíntéren, 1943. október 21.

Azt hiszem, nem akad még egy fegyver, amely olyan orvul és annyira ellenállhatatlanul támadná meg az ember lelkét, mint a filmfelvevőgép. Kiábrándult, sebesült vagy pusztán csak közönyös emberekre is úgy hat, ha feléjük fordul egy “Bel and Howell Eyemo” kamera, akár a békára a napsütötte kő. Egyik legkiválóbb sportszakírónk javasolta egyszer a gólszerzés legbiztosabb módjaként, hogy szereljenek filmhíradó-felvevőgépet a két kapufa közé. Titkos fegyver ez, felboncolja az embereket, kiváltja belőlük a mindenkiben megbúvó furcsa, gyermeki ént, és kiteríti a felületen.

Afrikában, Szicíliában és Olaszországban legutóbb szakmai filmeket csináltunk (nem szerzői többes szám ez, hanem ketten csináltuk, egy filmoperatőr meg én) a hadseregnek, és ekkor fedeztük fel, hogy ugyanaz az erő, amely hat a Long Island-i kerti mulatságokon meg a teniszmérkőzéseken, nem hatástalan a csatatéren sem. Mindenütt hatott. Fáradt csapatok kihúzták magukat, délcegen lépkedtek, némelyik katona kidüllesztette mellét a felvevőgép előtt, volt, aki vadul, katonásan nézett bele. Mindenki kifeszítette vállát, és szaporábban szedte a lábát. Valamennyiükből előbújt a felszín alatt rejtőző színész. Katonai rakodómunkások lánca egy észak-afrikai kikötő dokkjában olyan sebesen és ütemesen kezdte adogatni a konzervdobozokat, amint megpillantotta a felvevőgépet, hogy arra aligha volt példa a hadsereg történetében. Persze abban a pillanatban, amikor elfordult a kamera, azonnal ellankadtak, megkezdődött a naplopás, de azon a néhány lábnyi filmdarabon, amit felvettünk, csak úgy repülnek a dobozok, és akkora heggyé halmozódnak, hogy rá sem

fér a képre.

A felvevőgép varázsa korántsem korlátozódik az amerikaiakra. Mindenféle munkát és mindenféle embert filmre kellett vennünk. Egy napon olyan dereglyére mentünk, amelyről egy csapat arab rakta ki a szállítmányt, és történetesen olyan tökéletesen játszották az alvajárót, amilyet még soha életemben nem láttam. Minden arab úgy fogott meg minden ládát, mintha valami gyűlöletes személy lenne, undorral nyúlt hozzá, és boldogan szabadult meg tőle. Undora azonban nem ösztönözte arra, hogy a folyamatos munkához szükséges sebességgel vigye terhét a kijelölt helyre. Ezek az emberek semmivel sem mozogtak gyorsabban, amikor felállítottuk a felvevőgépet. De abban a pillanatban, amint elkezdtük a forgatást, minden arab megnyúlt egy fejjel, arcélét mutatta felénk, és mereven Mekka irányába nézett. Időnként megpróbáltuk elkapni őket természetes pózban – nem munka közben, ez fogalomzavar lenne –, hogy filmre vegyünk egy pihenő és egyszerűen arabként viselkedő alakot. De vagy túl sok olyan hollywoodi filmet láttak, amelyben Valentino arabot játszott, vagy Valentino tanulmányozta, hogyan viselkednek az arabok a kamera előtt. Egyetlen felvételünk sem mutat mást, mint mereven előrevetett tekintetet, mindig profilt és csak nemes vonásokat. Szerettük volna akkor lefényképezni őket, amikor elengedik magukat, mert – úgy vélem – az araboknak is éppen olyan ritka a nemes pillanatuk, mint a világon bárki másnak. Busmanok talán versenghetnek velük ebben a tekintetben, de még ezt is kétlem. És nem lehetett becsapni őket. Tudták, mikor működik a felvevőgép és mikor nem. Olyan ügyesen nyomta ki a képből egyik a másikat, akár a jelmezes statiszták Hollywoodban. Végül mi adtuk meg magunkat. Addig vonulnak nemes tartásban, amíg csak figyeljük őket. A végén még megörökítjük a nemes arab mítoszát. Ahogy abbahagytuk a filmezést, tüstént természetes arabokká roggyantak vissza, de erről sohasem készíthettünk felvételt.

A felvevőgép mindenütt hat. Nincs ahhoz fogható vadság, amit egy rohanó hátvéd arcán látunk, persze ha nem az ellenfél játékosa, hanem a háromlábú állványra helyezett felvevőgép felé száguld. S ezt vélhetjük pusztán hiúságnak, de akadt példa, amely azt mutatta, hogy sokkal több ennél. Egy napon felállítottuk a gépet, hogy filmre vegyük egy Szicíliából érkező kórházhajó kirakodását. Felnyitották a hajó oldalán az ajtókat, és lebocsátották a deszkapallókat. A betegszállító autók sora odahajtott a mólóra, azután hosszú vonalban lejöttek a hordágyvivők. A sebesültek – sérülésük mértéke szerint – ültek, feküdtek, összehúzták magukat vagy elnyúltak. Egyiket görcsös fájdalom kínozta, a másik elsápadt a szenvedéstől, a harmadik nem volt olyan súlyosan sérült, tisztán ragyogott a szeme. De egyetlenegyet sem vittek el úgy a felvevőgép előtt, hogy közönyös maradt volna

iránta. Mindegyik mosolygott, vagy legalább bólintott. Néhány komoly arccal tisztelgett. Eltűntek a megmerevedett vonások, felderültek a szemek, s ha tudta karját mozdítani a sebesült, köszöntést intett vele. Azt hiszem, ennek semmi köze sem volt a hiúsághoz. Azt hiszem, mindegyikük fején átrebbent ez a gondolat: “Otthon megláthatja valaki ezt a képet. Nem szabad olyan betegnek látszanom, amilyen vagyok. Különben aggódnának.” Azt hiszem, nagy tapintat és hősiesség volt ezekben a fáradt mosolyokban.

LIDÉRCES TÖRTÉNET

1943. november 1. hétfő

Nem írhatnám le ezt a történetet, ha nem lennének tanúim – s nem ködbe vesző, ismeretlen emberek, hanem olyanok, mint Quentin Reynolds, H. R. Knickerbocker, Clark Lee és Jack Belden, aki megsebesült Salernónál, meg John Lardner és néhányan mások. Nagy zajt csapnának, ha valaki kételkedni merészelne abban, amit itt közlök.

– Úgy kezdődött, hogy egy brit konzul találkozott Quentin Reynoldsszal az algeri Alletti szálloda előcsarnokában. Alacsony, jámbor, jó modorú férfi volt a konzul, komolyan vette a brit-amerikai szövetséget, és hajlott a baráti szívességekre. Jóhiszeműen megkérdezte Reynoldst, hol szállt meg, és Reynolds ugyanolyan jóhiszeműen azt válaszolta, hogy még nem vett ki szobát.

– Van egy külön ágy a szobámban – mondta a konzul. – Szívesen látom, ha megfelel.

Így kezdődött, s a folytatásról senki sem tehet. Egyszerűen közbeszólt a véletlen. Szép, erkélyes szobája volt a konzulnak, a kikötőre nyílt, és az erkélyről jól meg lehetett figyelni a légitámadásokat. Reynoldst nem érheti gáncs. Ő saját személyére fogadta el a meghívást, nem annak a kilenc másik haditudósítónak a nevében, aki vele együtt beköltözött. A kilenc csak durva átlag. Néha még tizennyolcan is voltak. Aludtak a padlón, az erkélyen, a fürdőszobában, sőt néhányan még az előcsarnokban is, kinn, az algeri Alletti szálloda 140. számú szobája előtt.

Elvben megegyeztünk abban, hogy a konzulnak biztosítani kell a saját ágyát, már tudniillik, ha elfoglalja. De ha felkelt, és kiment a fürdőszobába, mire visszatért, ott találta az ágyában Knickerbockert vagy Leet vagy Beldent, vagy mind a hármat. Volt még valami, ami kissé zavarta a konzult. A haditudósítók nemigen alszanak éjszaka. Beszélgettek, vitatkoztak, énekeltek, és a szegény konzul alig pihenhetett. Túlságosan nagy volt a nyüzsgés a szobájában. Nappal dolgoznia kellett, éjszaka alig hunyhatta le a szemét. A hét vége felé a délután közepén kísérelt meg visszalopózni a szobába egy kis szunyókálásra. De akkor sem kaphatta meg az ágyát. Mindig feküdt

benne valaki. Délután három óra körül azonban általában meglehetős csend volt, lekuporodhatott hát a padlóra, és végre pihent egy kicsit.

Nem ez az előjáték a történet hihetetlen része – éppen ellenkezőleg. Ahhoz kellenek a tanúk, ami ezután következik. Az egész éjszakán át tartó világmegváltó viták közben, egyszer csak kijelentette valaki – talán Clark Lee, talán a zord Jack Belden –, hogy unalmas már ez az algériai bor, és igazán jólesnék egy kis skót whisky. Itt kezdődik a mi történetünk, és hajthatatlanul kitartunk mellette.

Valaki biztosan megdörzsölt valamit, gyűrűt, lámpát vagy talán a teljesen elnyúzott brit konzult. Annyi bizonyos, hogy kis kék füstfelhő szállt fel, és ott állott a szobában, egy hegyes fülű, élénksárga hasú törpe. Zöld bőrruhát viselt, zöld volt a sapkája meg a cipője is, és hegyes csúcsban végződött.

– Szent Kleofás! – kiáltott fel Reynolds. – Ti is látjátok azt, amit én?

– Igen – erősítette meg Clark Lee.

– És el is hiszed?

– Nem – felelt Lee, aki végtére realista, és Corregidornál is ott volt.

Jack Belden sokáig élt Kínában, és ismer ilyen dolgokat. Szigorú hangon feltette a kérdést:

– Kicsoda ön?

– Én vagyok a Borsszem Jankó – válaszolt a törpe.

– Nos, mit akar, miért termett itt közöttünk? – üvöltött rá Belden.

A brit konzul morgott, megfordult és fejére húzta a takarót. Knickerbocker később bevallotta, hogy első gondolatára hallgatva meg akarta ölni a manót, kitömve jól illett volna dolgozószobájába, a vitorláshal mellé. Valóban már felé is kúszott, amikor Borsszem Jankó felemelte a kezét.

– Be akartam vonulni, amikor kitört a háború – magyarázta –, de nem vettek be politikai okokból. Nem azért, mintha bármilyen politikai meggyőződésem lenne. De a hadseregnek az volt a véleménye – fejtegette –, hogy a jó ég tudja, milyen lenne a politikai meggyőződésem, ha mégis lenne. Coolidge elnök óta egyetlen republikánus manó sem akadt. Ezért hát nem soroztak be, mivel még nem határozták el az emigráns manózászlóalj megszervezését. Így azután elhatároztam, hogy boldoggá teszem majd az embereket, a katonákat, a haditudósítókat és a többi efféle népséget.

Reynolds fenyegetően összevonta a szemöldökét. Rendkívül hazafias férfiú.

– Azzal rágalmaz bennünket, hogy nem vagyunk boldogok? – förmedt rá fogát csikorgatva. – Hogy a barátaim nem boldogok?

– Én nem vagyok boldog – morogta a brit konzul, de ügyet sem vetettek rá.

Borsszem Jankó megszólalt:

– Hallottam, hogy valami skót whiskyt emlegettek. Nos, nekem

véletlenül van…

– Mennyi? – kérdezte Clark Lee, a realista.

– Hát amennyi kell.

– Úgy értem, mennyi az ára? – tudakolta Lee.

– Nem értenek engem – magyarázta a manó. – Pénzről szó sincs. Ez az én hozzájárulásom a háborús… hogy is mondják maguk… a háborús erőfeszítéshez.

– Megölöm! – horkant fel Knickerbocker. – Senki sem viheti el szárazon, aki kigúnyolja az én háborúmat.

Reynolds megszólalt:

– Kaphatnánk egy ládával?

– Feltétlenül – közölte Borsszem Jankó.

– Három ládával is?

– Természetesen.

Lee közbeszólt:

– Ne feszítsétek túl a húrt. Nem tudhatjuk, hol a töréspontja.

– Mikor szállítja? – kérdezte Reynolds. Borsszem Jankó válasz helyett drámai módon kissé szemérmetlen mozdulatra lendítette karját. Apró füstfelhő tört fel és eltűnt. Három kis robbanást hallottunk, mintha apró mélyvízi bombák explodáltak volna, és az algeri Alletti szálloda 140. számú szobájának padlóján ott feküdt három láda, tele Haig and Haig palackokkal, a szomjas haditudósító-osztag hitetlenkedőn lángoló szemeinek kereszttüzében.

Reynolds zihálva kapkodott levegő után, mint akit fejbe vágtak.

– Csoda! – suttogta. – Valóságos középkori csoda vagy Mary Roberts Rinehart varázslata.

A zord Jack Belden sokáig élt Kínában. Mindent látott, és nehéz kimozdítani alapvető pesszimizmusából. Szeme végigpásztázta az ablak boltíve alól a fülledt utcákat és odább a gőzölgő kikötőt.

– Jó közepes bűvészmutatvány – jegyezte meg. – De ez hideg időjáráshoz illő trükk. Szívesen próbára tenném. – Ügyet sem vetett egyre dühösebb társainak morgására. – Ha ez az úgynevezett manó, mondjuk, eredeti La Batt-féle indiai világos sört tudna idevarázsolni egy ilyen forró napon, akkor elismerném, hogy belevaló vigéc… – Elakadt a szava, mert a légypiszokkal tarkított forró mennyezetről lágy hópelyhek kezdtek alászállingózni. Szemünk követte a lomhán libegő fehér foltokat a padlóig. Az egyik ládában álló karcsú nyakú palackokra hullottak. Kavargott a hó, és betűk rajzolódtak ki a levegőben: *Üdvözlet Kanadából.*

Azt hiszem, Jack Belden elvetette a sulykot. Ásítva megkérdezte:

– Legalább hideg?

Reynolds előreugrott, és megérintette az egyik üveg nyakát.

– Hidegebb, mint az… (két sort törölt a cenzor) – mondta.

Légiriadó volt azon az éjszakán, és még a brit konzul is végignézte velünk. Aki nem hiszi el ezt a történetet, bármelyik szemtanút megkérdezheti, még a zord Jack Beldent is.

BŰVÖS TÁRGYAK

1943. november 3.

Nagyon sok katona cipel magával apró tárgyakat, fétist, szerencsemalacot vagy valamilyen talizmánt, s ez mérhetetlenül fontossá válik, ha valóban szerencsével jár a csatában. A harci szerencse egyszerűen azt jelenti, hogy nem sebesül meg a katona. A legelterjedtebb bűvös hatású amulett a nyúlláb, ami majdnem minden ajándékboltban kapható. Katolikusok és nemkatolikusok egyaránt viselik a Szent Kristóf-érmet, s többnyire nem is tekintik vallásos jelképnek, pusztán szerencsemalacnak.

Egy amerikai bizsugyár kiadta a bibliát acélkötésben, a szív fölötti zubbonyzsebben hordható. Hajmeresztő ez a kis kötet, a vállalkozó sem az acélban, sem a bibliában nem hisz, de bízik abban, hogy a kettő kombinálása hatásos lesz. Sokat eladtak belőle a katonák szüleinek, de sohasem láttam, hogy bárki viselte volna. Abban a zsebben cigarettájukat tartják a katonák, aki pedig bibliát hord magánál – ilyen is sok van –, a farzsebébe teszi, és sohasem tekinti szerencsemalacnak.

Bármi bűvös tárggyá lehet. Sima kő, furcsa formájú fémdarab, celofánba kötött kis fénykép. Sok katona úgy véli, feleségének vagy szüleinek fényképe a legjobb védelem a veszélyek ellen. Egy katona leszerelte negyvenötös colijának a nyelét, és újat faragott helyébe egy tönkrement repülőgép plexiüvegéből. Azután gyermekeinek fényképét illesztette be a plexiüveg alá, és most gyermekeinek az arca tekint ki a pisztolya nyeléből.

Néha érméket, gyűrűket és dísztűket tekintenek a szerencse hordozójának, rendszerint olyan tárgyat, amelynek az kölcsönöz értéket, hogy az otthoniakra emlékeztet, ajándék vagy valamilyen régi élmény jelképe. Az egyik férfi azt a medaliont viseli, amelyet elhunyt felesége hordott gyerekkorában, egy másik meg olvasót, amit borostyánkőből készített az anyja, hogy oltalmazza kisfiát a megfázástól. Az olvasó most a veszély ellen nyújt oltalmat.

Érdekes, hogy minél több harc áll mögöttünk, nemcsak értékesebbé és féltettebbé válnak ezek a bűvös tárgyak, hanem egyre titkosabbá is. Sokan már apró szertartásokat dolgoznak ki, így akarják hatékonyabbá tenni amulettjüket. A sima követ például meg lehet dörzsölni, amikor nyomjelző lövedékek szelik a levegőt az ember feje körül. Egy őrmester indiánfejet ábrázoló garast tart a bal tenyerében, és a fegyverhez szorítja lövés közben. Szilárd meggyőződése, hogy nem vétheti el a célt, ha így cselekszik. Az effajta mágia sokkal

elterjedtebb, mint általában hiszik.

Ahogy múlik az idő, megsokszorozódik a veszély, és alkalmilag csepp híján ott hagyja a fogát a katona: az amulett nemcsak egyre nagyobb jelentőségűvé, hanem már élő személlyé válik. Szólni lehet hozzá, megbíznak útmutatásában. Fából faragott kismalac az egyik ilyen szerencsetárgy, nem hosszabb egy hüvelyknél. Egy időn át kipróbálta a gazdája, átélt vele néhány szorult helyzetet is, és most hisz abban, hogy a kis famalac különös dolgokra képes. Egy bombázás alatt kezébe vette és így szólt hozzá: – Te malac, ugye ez nem bánt minket? – Aknazáporban figyelmeztette: – Te malac, tudod, ha engem eltalál, téged is eltalál!

De nem csupán arra képes ez a malac, hogy megóvja gazdáját a bajtól, hanem ködöt is tud támasztani, lecsillapítja a viharos tengert, marhasültet varázsol elő olyan vendéglőben, ahol hetek óta nem volt hús. Azt is beszélik, hogy a malac, előző gazdájának kezében, börtönre változtatott át egy halálos ítéletet, elmulasztott különféle betegségeket, és legalább egy ízben tekintélyes vagyonhoz juttatta tulajdonosát. Gazdája semmi pénzért sem válna meg tőle.

A katona és amulettje között nemcsak nagyon szoros kapcsolat alakul ki, hanem igazán titkos viszony is. Részben azért, mert fél attól, hogy kinevetik, de azért is, mert olyan érzés alakul ki benne, hogy ha beszél róla, gyengíti varázserejét. Olyan érzése is támad, hogy nem szabad túlságosan gyakran igénybe venni a bűvös tárgyat. Az amulett ereje nem kimeríthetetlen. Elgyengülhet, ezért jobb, ha takarékosan használják, és csak végszükség esetén fordulnak hozzá segítségért.

A bizsuvállalatok kihasználják a bűvös erő iránt megnyilvánuló szinte általános hajszát. Ezrével dobják piacra a szerencsegyűrűket, érméket és az apró figurákat, de ezek sohasem foglalhatják el a személyes élményekhez kapcsolódó kis vacakok helyét.

Bármi is az oka annak, hogy ennyire ragaszkodnak a bűvös amuletthez, háborús időkben ez már így van. S ez a szokás korántsem korlátozódik a tudatlan vagy babonás emberek körére. Úgy látszik, mintha nagy veszély és nagy érzelmi kavargás idején az ember saját magán kívül keresné a segítséget és a biztonságot, szükségét erezné valamilyen személyfeletti jelképnek, amelyhez védelemért fordulhat. Lehet az akármi, ócska esernyő nyele vagy vallási jelkép, mindegy, szüksége van rá. Akadnak időszakok a háborúban, amikor nem a félelem a leguralkodóbb érzés, hanem a magány és a gyengeség. És éppen ilyen időszakokban nemcsak kívánatos, hanem nélkülözhetetlen is a sima kődarab, az indiánfejet ábrázoló garas vagy a fából faragott malac. Bármilyen atavizmus idézze elő, mindenképpen fellép, és – úgy látszik – szükségletet elégít ki. Az árnyékvilág nincs messze tőlünk – egyikünktől sem.

JELEK

1943. november 5.

A múlt háború és a mostani között eltelt években mindig izgatott, miért hallgatnak a volt katonák az ütközetben szerzett tapasztalataikról. Ha egyébként is hallgatag emberek, akkor másképpen áll a dolog, de több fecsegő, sőt hetvenkedő is akadt köztük. Hajlandók elmondani, mit éltek át egészen addig, amíg megkezdődött a csata, de akkor hirtelen elnémulnak. Ezt általában hőshöz méltó vonásként nyugtázták hallgatóik. Úgy gondolták, olyan borzalmakat láttak vagy vittek véghez, hogy nem akarják felidézni maguk vagy hallgatóik rémítésére. De sokuknál nem tapasztaltak hasonló tartózkodást semmilyen más tekintetben.

Csak legutóbb bukkantam olyasmire, ami értelmes magyarázatnak látszik, és eszerint egyszerű a válasz. Nem emlékeztek, és nem emlékeznek – minél hevesebb volt az ütközet, annál kevésbé emlékeznek rá.

Minden harcban az egész testet bombázza az izgalom. A belső kiválasztású mirigyek a vérkeringésbe ömlesztik nedveiket, így teszik alkalmassá arra, hogy elbírja a nagy terhelést. A félelem és a vadság is a nedvek terméke. A fáradtság mérget lövell a szervezetbe. Az éhezést követően mohón befalt étel tovább torzítja az anyagcsere-tevékenységet, amit már előbb eltorzított a mellékvesevelő hormonja és a fáradtság. Az így felzaklatott test és agy valóban beteg, lázas. Ezek a betegségek bensőjéből támadnak az emberre, és szervezete egy ideig a szokásosnál nagyobb nyomásnak is ellenáll, de ezeket tetézi még a robbanások okozta feszültség.

Tartós tüzérségi tűz vagy légibombázás a szó igaz értelmében veri az idegvégződéseket. A dobhártyát gyötri a légnyomás, a szem megfájdul a szakadatlan kalapálástól.

Néhány napig húzódó szüntelen tűz után ilyen az ember állapota: a bőre vastag és érzéketlen. Sós ízt érez a szájában. A megemésztetlen étel kemény, fájó csomóvá dagadt gyomrában. Szeme előtt nem állnak tisztán a részletek, s a tárgyak éles körvonalai is homályossá mosódnak. Minden valószínűtlennek látszik kissé. Séta közben alig észleli, hogy lába érinti a földet, s mintha egész teste úsznék. Még az időérzéke is megváltozik. Úgy látja a szabályos sebességgel mozgó embereket, mintha örökkévalóságig tartana, amíg elhaladnak egy adott pont előtt. Ha pedig maga mozog, úgy érzi, nagyon lelassultak a mozdulatai, noha valójában alighanem még gyorsabban is megy, mint szokott.

A légnyomás úgy tönkreteszi a szemet, csak úgy reszket előtte föld és ég. Kezdetben fáj a füle, azután megsüketül, majd megsüketül a többi érzékszerve is. Természetesen akadnak kivételek. Van, aki nem tud ilyen módon védekezni és összeomlik, ezek a gránátnyomásos

esetek.

Az ilyen süketség közepette mindennek megváltozik a súlya. Még az önfenntartás ösztöne is megsüketül, és az ember olyan dolgokat művel, amelyeket hőstetteknek kiáltanak ki, pedig tulajdonképpen reagálási gépezete állott tótágast. Valószerűtlenné válik az egész világ. Olyasmin nevet, ami egyébként cseppet sem mulatságos, és feldühödik semmiségeken. Ebben az időszakban a jámbor ember borzalmas kegyetlenségekre, a gyáva pedig nagy bátorságra hajlamos, és szinte mindenki normális képességeit felülmúló feszültséget visel el.

Azután mintha mákonyos volna a hirtelen szemére boruló álom. Úgy érzi, vattába burkolják egész testét. Elhal valamennyi fő idegközpont, és az ostromlott agykéregből furcsa, álomszerű gondolatok kúsznak elő. Sok embernek ilyenkor támad látomása. Egy felhőre szegeződik a szeme, fáradt agya emberi arcot vagy angyalt, démont formál belőle. Különös emlékek szabadulnak el a zakatoló agyból, elfelejtett jelenetek, szavak és emberek törnek elő rejtekükből, az agy hátsó redőiből. Lehet, hogy jelentéktelen emlékek, de növekvő világossággal térnek vissza a valóságtól elforduló tudatba. S az ilyen emlékezés szinte látomásszerű.

Azután vége szakad. Nem hall, zúgás üli meg a fülét. Mindennél jobban kívánja az alvást, de ha elalszik, üldözi az álom, nehéz a feje, és képek nyüzsögnek benne. Kezd elkopni az érzéketlenség, amelyet a szervezet fejlesztett ki védelemül, és ez kissé fájdalmas, mint minden érzéketlenség megszűnése.

Amikor felébred és visszagondol arra, ami történt, az események már álommá váltak. Nem ritka, hogy ilyenkor rémült és beteg az ember. Próbál visszaemlékezni, milyen is volt, de nem sikerül. Ködösek az emlékek körvonalai. Másnap tovább halványulnak az emlékek, s végül nagyon kevés marad belőlük. Azt mondják ugyanígy érez a nő is, amikor azt keresi emlékezetében, milyen volt a szülés. A láz is hasonló ködbe burkolja az agyat. Talán ilyen minden elviselhetetlen élmény. A szervezet védőpajzsot emel, és azután lezárja az emlékezést, hogy ismét szülni tudjanak az asszonyok, és csatába tudjanak menni a férfiak.

Nagyon gyorsan elhalványul. Ha nem készítesz jegyzeteket a helyszínen, nem emlékszel rá, mit ereztél és mit láttál. A hosszú csatában nem épeszűek az emberek. S ha utána hallgatagnak látszanak – talán nem tudnak visszaemlékezni.

A DESZKAFLOTTA

1943. november 15.

Egyszerű volt a parancs. Az összevont haditengerészeti egységnek szét kell zúznia vagy el kell kergetnie a német hajókat a Rómától északra levő egész tengeri területről. Különböző kikötőkből német

hajókaravánok futottak ki, valószínűleg neheztüzérségi felszerelést szállítottak el Olaszországból a dél-francia partra. Megparancsolták az összevont egységnek, hogy vessen véget ennek a forgalomnak.

Nem szabad megmondani, milyen hajókból állították össze ezt a flottát, egy része azonban torpedónaszádokból állt, néhány brit motoros torpedónaszádból és néhány amerikai járőrtorpedóból. A brit hajók nem olyan gyorsak, mint az amerikaiak, de erősebb a fegyverzetük.

A támadást megelőző délután a naszádok előkészítésével telt el. A tüzérek fegyvereiket ápolták, olajozták a mozgó részeket, ledörzsölték a rárakódott sót. A kis naszádok lövegeit állandóan karban kellett tartani. Még a töltényes ládák is megzöldültek, mert szakadatlanul rájuk fröccsen a sós víz. Az amerikai járőrnaszádok valóságos vízi ördögök. Akármilyen sebesen száguldanak, akármilyen nyugodt a tenger, átcsap orrukon a zöld víz. Gumiköpenyt, gumicsuklyát viselnek a katonák, mégis bőrig áznak.

Délután felülvizsgálták a naszádokat, és színültig megtöltötték az üzemanyagtartályokat. Nagyon kék és nagyon nyugodt volt a tenger az Olaszország elleni támadás két hete alatt, csendes, akár egy tó, pedig éppen itt rendkívül komisz néha.

A brit tisztek és katonák nagy szakállat növesztettek; szépen előrenyúlik, mert állandóan hegyezik kezükkel. Harciassá teszi az arcot. Szakáll övez már néhány amerikai arcot is, de ez a tengerészhagyomány még nem vert gyökeret nálunk.

Délután látni lehet a kis kikötőszigetről az olasz partot, a lejtős dombok szőlőt és citromot termő teraszait, meg a mögöttük emelkedő hegyek kietlen, sziklás gerincét. Ott pipázik a háttérben a Vezúv, nagy füstpamacsokat ereget az ég felé.

A rakparton olasz carabinierik ácsorogtak. Megadták magukat, és most békésen szemlélték a “deszkaflottát” – így nevezi a legénység a torpedónaszádokat.

Mire lement a nap, befejezték a munkát, és estebédhez ültek a deszkaflotta parányi étkezőiben. Sötétedéskor kellett útra kelnie a hajórajnak. A hold már jóval a sötétség beállta előtt felkúszott az égre. Hajnali két óra után nyugszik majd le, s úgy tervezték, hogy akkorra már a helyszínen legyenek, és mihelyt lemegy a hold, megkezdjék a támadást. Halált vivő tömeg készült itt akcióra, olyan erőt vittek magukkal a torpedóvető csövekben, amely egész hajóhadat elsüllyeszthetett. Nagyon közel férkőzhetnek az ellenséghez ezek a kis hajók, s ha forróvá válik a helyzet, úgy szétrebbennek és elrepülnek, akár a verebek a távíródrótról. Úgy kanyarognak, olyan gyorsan válnak szét, és akkora sebességgel száguldanak tova, hogy lehetetlen utolérni és nagyon nehéz eltalálni őket.

Amint beállt a szürkület, sorra felbődültek a motorok, azután

egyenletes üteműre csillapodott dohogásuk. Annyira lehalkíthatók, hogy alig csapnak zajt, de ha rendesen járnak, zúgnak, akár a repülőgépek.

A holdfényes éjszakán előkúsztak rejtekükből a kis naszádok, s a hullámtörőgátakat maguk mögött hagyva, hármas sorba fejlődtek, és felvették a menetsebességet. Csillogott a holdfényben a fehér vízfodor, minden naszád az előtte haladó hajó hullámába fúrta magát, és mély hangon morogtak a motorok. A fedélzeten már magukra húzták az emberek a vízhatlan nadrágot, a gumiköpenyt meg a hegyes csuklyát. A lövésztornyokban várakozva ültek gépfegyverük mögött a katonák.

A 412-es kapitánya meg a főhadnagya a kis parancsnoki hídon állt. Hosszú, sziszegő sugárban csapott át a víz a hajó orrán, amikor az őrnaszád a kis hullámokba fúrta orrát, a játszi szél pedig felcsapta a csobbanó vizet. Csöpögött az arcukról. A főhadnagy olykor lement három lépcsőn a parányi térképszobába, és az ernyőzött lámpa fényénél megnézte a térképet. (Egy sort törölt a cenzor.) A főhadnagy ellenőrizte az irányt, azután kidugta a fejét az ajtón, és visszamászott a parancsnoki hídra. Kiáltás hangzott fel a tatról:

– Légitámadás balról!

A lövésztornyokban és a hátsó lövegnél készenlétben álló emberek éles szögben balra lendítették fegyvereik csövét, felfelé irányították a csőtorkolatot, és a tüzérek szorongva fürkészték a tejszürke, holdfényes eget. Ha nem jönnek ki a hold árnyékából – ezt pedig sohasem teszik meg –, nagyon nehéz meglátni őket. De a naszád hajtóművének zaja közepette meghallották a repülőgépmotorok dohogását.

– A mieink vagy az övék? – kérdezte a főhadnagy.

– A mieink parancsot kaptak, hogy ne jöjjenek a közelünkbe. Csak az ő gépeik lehetnek – mondta a kapitány. Azután kirajzolódott a tejszürke égen, a naszádtól balra, egy repülőgép alakja. Meglehetősen alacsonyan szállt. A tüzérek felrezzentek, és a csőtorkolatok a sötét folt nyomába szegődtek. Lőtávolságon kívül volt. A kapitány kezébe vette a szócsövet és beleszólt:

– Ha tűzközelbe jön, oldalról lép be!

A gép morgása elhalt.

– Talán nem látott meg minket – vélte a főhadnagy.

– Ilyen vízsodorral? Biztos, hogy meglátott. De lehet, hogy a mi gépünk volt.

Bizonyára leállította a motorjait. Hirtelen a naszád fölött tűnik fel, leereszti a bombáját, s alig halad tovább, az már robban is. A robbanással egy időben felmordulnak a gépfegyverek. Vízfal csap fel a robbanás irányából, s majd kiveti a naszádot a tengerből.

A nyomjelző lövedékek a tovatűnő repülőgép után kúsznak, és olyan kanyargó vonalat húznak maguk után, mint a gumicsőből

kiáradó vízsugár, ha lengetik a csövet. Azután elhallgatnak a fegyverek. A kapitány megszólal:

– Figyeljétek. Még visszajöhet. Ugyanarra az oldalra figyeljetek. – A lövészek engedelmesen visszafordítják fegyverüket.

Ezúttal nem állította le a motorjait. Talán tartania kellett a magasságot. Hallani lehetett a közeledését. A lövegek célba vették, mielőtt a fejük fölé ért volna, a nyomjelző lövedékek kanyargó vonala máris követte, de mindegyik elmaradt mögötte egy hajszállal. Ám az egyik hirtelen elébe szökött. S akkor halványkék fény villant ki a gépen. Lebegni látszott egy pillanatig, azután zuhant, bukfencezve, de lassan zuhant alá, s ahogy közeledett, egyre nőtt testén a kék fény. A fegyverek zöme követte útját lefelé. A naszádtól ötszáz lábnyira ért vizet, és abban a pillanatban, ahogy a tengerre csapódott, hatalmas sárga láng lobbant ki belőle, a következő másodpercben tompa morajlással felrobbant, a tenger elnyelte a tüzet, és vége volt.

– Őrültnek kellett lennie, hogy így jött ránk – jegyezte meg a kapitány. – Ki találta el? – Senki sem válaszolt. A kapitány felkiáltott a baloldali toronylövésznek:

– Te kaptad el, Ernest?

– Igen, uram – felelt Ernest –, azt hiszem.

– Jó lövés volt – mondta a kapitány.

1943. november 19.

A 412-es torpedónaszád dél felé siklott. A hold fent lógott az égen, mintha sohasem akarna lenyugodni. Valójában az emberek időérzéke lassult le. Még nem vették le a hangtompítót a hajtóművekről, de a naszád kissé fokozta sebességét, nem száguldott még a járőrnaszádok fékevesztett robajával, de állandósult a dohogása, girbegurba lett a sodorvíz V-alakja, és már forrt egy kicsit a víz a propeller alatt.

– Tartsátok nyitva a szemeteket – mondta a kapitány –, a többiek helyett is. Nehogy a végén a mieink üssenek ki.

Visszament a kis térképszobába, és térképeit tanulmányozta. Azután kidugta a fejét, és odaszólt a főhadnagyának:

– Van a közelben egy kikötő – mondta. – Menjünk oda. Puskavégre kaphatunk egy hajókaravánt. – Távoli motordohogás tett pontot a mondat után.

A főhadnagy leállította a motorokat, hogy jobban hallják, és a 412-es lelassult.

– Azt hiszem, a mieink lesznek – jegyezte meg.

A kapitány a fülét hegyezte.

– Valami nincs rendben – morogta. – Nem úgy hangzik.

Úgy fordult a másik oldal felé, akár egy fülelő spániel.

– Hallottad már német torpedónaszádok hangját?

– Nem én. A fenébe is, tudhatod, hogy nem.

– Hát én sem – mondta a kapitány –, de ez nem úgy hangzik,

mintha a mi őrnaszádunktól vagy az angol motoros torpedóktól jönne. – Áthajolt a korláton. A jelzőszolgálatos matróz már felemelte a villantóját, le akarta adni az ismertető jelzést.

– Állítsd le a motort – lihegte a kapitány. Német naszádok közeledtek a tejszerű fényben. Szinte kinőttek az éjszaka ködéből, félreismerhetetlen volt alakjuk, magasra nyúló orruk. A 412-est zajtalanul sodorta a víz.

A kapitány rekedten reccsent rá a jelzőszolgálatos matrózra:

– Ne jelezz, az ég szerelmére! – Hallgatott egy percig. Már körös-körül látszottak az ellenséges naszádok. – Legyünk résen – szólalt meg újra a kapitány. – Lehet, hogy nagy zenebonával kell megfutamodnunk. Még nem tudom, mikor. (Tíz sort törölt a cenzor.)

Az ellenséges naszádok lassan tovább haladtak. Látniuk kellett a holdfényben kénytelen-kelletlen himbálózó 412-est. Talán eszükbe sem jutott, hogy ellenséges hajó ilyen nyugodtan marad az ő lövegeik közelében. Szinte hallani lehetett a legénység lélegzését. Már majdnem minden naszád eltávolodott, amikor az egyik, csak éppen a rend kedvéért, jelzőfényt villantott. (Egy sort törölt a cenzor.) A tüzérek alacsonyabbra állították a lövegek csövét. A 412-es hajtóművei felmorajlottak, és a naszád nekifeszült a víznek. Saját sodrára gázolt és elszáguldott. (Egy sort törölt a cenzor.) A hold utolsó sugara tejfölszínűen világította meg a nyomában szétágazó vízsodort. Úgy csapkodta a vizet, akár egy sirály. De a naszádok nem lőttek rá. Nyugodtan folytatták útjukat.

Ötperces száguldás után az első tiszt lelassította a gépeket, a 412-es visszahanyatlott a vízre, himbálózva lecsillapodott, és elhalt a motorok zaja.

– Te jó ég – sóhajtott fel a kapitány. Azután füttyentett. – Ez aztán meleg egy helyzet volt. (Három sort törölt a cenzor.) Álljunk meg itt, és fújjuk ki magunkat. Nagyon meleg helyzet volt.

Már majdnem a vízre feküdt a búcsúzó hold. Néhány perc, és sötét lesz, gyönyörűséges sötétség, sötétség és biztonság. Idegesen fészkelődtek az emberek az elnémult naszádon.

S azután sötét tömeg vonult el a hold tányérja előtt, majd egy másik követte. – Jóságos ég – szólalt meg a kapitány –, hiszen ez hajókaraván. Ezért rajzottak hát a naszádok. – Hatalmas, sötét hajótest keresztezte a hold fénykörét. – Mégis elkapjuk őket – kiáltott izgatottan a kapitány.

– Ők kapnak el minket, az biztos – mondta az első tiszt.

– Nem addig a’. (Három sort törölt a cenzor.)

Halkan kiosztotta parancsait. A torpedókezelők helyükre álltak. A 412-es csendesen megfordult, és a tovahaladó hajókaraván felé siklott. Úgy látszott, mindenféle méretű hajók voltak együtt, a 412-es láthatta őket a lenyugvó hold előtt, de ők nem láthatták a 412-est.

– Az a nagy hajó – jegyezte meg a kapitány –, az legalább ötezer tonnás. – Ismét parancsokat adott ki, és maga vette kezébe a kormánykereket. Azután nekilendítette a naszádot, és halkan rendelkezett:

– Tűz!

Robbanásszerű, éles csattanás hallatszott, azután egy loccsanás, és kirepült a torpedó. Ismét fordított egyet a kormányon, és újra tüzet parancsolt. Közben mozgott a szája, mintha számolna.

Ekkor hirtelen áradó fényben szakadt darabokra az ég és a tenger, s a 412-es a következő pillanatban majdnem kirepült a vízből.

– Rajta! – üvöltött a kapitány. – Rajta! – A 412-es ismét a tatjára ágaskodott, és orra a levegőbe fúródott.

A robbanás szinte abban a pillanatban elhalt, amelyikben kezdődött. Alig látták a tüzet. Egyszerűen elült, és összecsapott fölötte a víz.

– Lőszert vitt – kiáltott a kapitány. – Lőszert vagy szuperbenzint.

A flotta többi egysége azonban nem maradt néma. Nyomjelző lövedékek szálltak a tenger fölé, meg rakéták, még légelhárító rakéták is. Kereszttüzük átkarolta, végigfésülte, keresztül-kasul kutatta a tengert. (Egy sort törölt a cenzor.) Kicsit később a kapitány megérintette a főhadnagya karját, és a főhadnagy ismét leállította a naszádot. A letűnt hold előtt, a távolban az ellenséges naszádok alighanem még mindig korbácsolták a tengert, keresték a 412-est, vagy azt a tengeralattjárót, vagy ki tudja, mit, ami eltalálta a hajójukat. De a 412-es megszökött. (Egy sort törölt a cenzor.) Miután lement a hold, szurokfeketén borult a vízre az éjszaka. Eltakarta a földet és a tengert – a naszádot is.

– Menjünk innen a fenébe – mondta a kapitány. – Nézzük, hogy juthatunk haza.

ROMBOLÓ

1943. november 24.

A romboló kedves hajó, alighanem valamennyi harcihajó közül ez a leghelyesebb. A csatahajók kissé olyanok, mint az acélvárosok vagy a pusztítás nagyüzemei. A repülőgép-anyahajók úszó repülőterek. Még a cirkálók is hatalmas gépezetek, a romboló azonban igazi hajó. Szép, tiszta vonalai, sebessége és esetlensége, furcsa vitézsége tökéletes hajóvá teszik, a fogalom régi értelmében.

A romboló például elég kicsi ahhoz, hogy kapitánya személyesen ismerje az egész legénységet. Mindenkiről mindent tud, ismeri keresztnevüket és a gyermekeik nevét, kinek mi a baja, és mi baja lehet. Élvezet a jó rombolón szolgálni, ahol jó a kapcsolat az emberek között. Ha rendes ember a kapitány, igazán érdemes a keze alatt szolgálni.

A csatahajókat elsöprő, gyilkos csapásra tartogatják, ilyen csapás azonban néha csak egyetlenegy adódik a háborúban. A cirkálók a csatahajó után következnek a sorban, de a rombolók mindig munkában vannak. Ők a flotta legszorgalmasabb hajói. Nagyobb összecsapásnál ők portyáznak, és ütköznek meg először. Kísérik a hajókaravánokat, ott vannak minden harcban. Bármilyen csetepaté kezdődik, a rombolókat vetik be elsőnek. Nem méltóságosak, mint a csatahajók, nem magasztosak, mint a cirkálók. Sokkal inkább hajók, mint azok, s a rajtuk szolgáló emberek tengerészek. Zord időkben zordak, őszintén és szenvedélyesen zordak.

A romboló, matróza sohasem unatkozik háború idején, mert a romboló tengerészekhez illő hajó. A legkisebb jelre már elindulhat. Csavarja alatt úgy zúg a víz, akár a Niagara. Harmincöt csomóval fodrozza a vizet, átcsap fölötte a hullám, kanyarodik, harcol és száguld, mélyvízi aknákat bocsát le, bombázza és szétvágja az ellenséges hajót. Mindig hadra fogható, mindig veszélyes. S éppen mivel ilyen a romboló, legénysége szenvedélyesen ragaszkodik hozzá. Minden ember ismeri a hajóját, töviről hegyire, nem csupán a saját szolgálati helyét.

Az *X* romboló pontosan ilyen hajó. Sok ezer mérföldet megtett már a háború kezdete óta. Bombázták és torpedókat lőttek az orra alá. Kísért hajókaravánt és csatázott. Fiatal, barna hajú férfi a kapitánya, a segédtisztje pedig olyan, akár egy szőke diák. Makulátlanul tiszta a hajó. Motorjait csillogóra csiszolták, befestették és ragyogóra fényesítették.

Az *X* aránylag új hajó, tizenöt hónappal ezelőtt szerelték fel. Bombázott Casablancánál, Gelánál, Salernónál, és szigeteket foglalt el. Tisztjei, természetesen, szívesebben szolgálnának nagyobb hajón, mert ott könnyebb az előlépés, de a legénység között egy sem akad, aki elcserélné a hajóját.

Az *X* hajó nem olyan, mint a többi, egyénisége van. Nyugodtan dolgoznak rajta. Soha senki sem kiabál. Halk szavú a kapitánya, és vele együtt a többi is, mind. Ugyanolyan csendesen adják ki a parancsokat, ahogyan a sótartót kérik az ebédlőben. A legapróbb dolgokban is tökéletes a fegyelem, de úgy látszik, mintha szinte együttesen tartanák fenn, s nem felülről. A kapitány kijelenti: – Ennyi meg ennyi ember eltávozást kap, partra szállhat. – Ha egyetlenegy részegen tér vissza, mindenkit elüt az eltávozástól. Nagyon egyszerű ez. A legénység maga fenyíti meg azt, aki az egész hajószemélyzet eltávozását kockáztatja. S az eredmény az, hogy mindannyian józan állapotban és időben visszaérkeznek. Az *X* hajón igen ritka a “rendkívüli esemény”.

Ha az *X* harcban áll, senki sem pihen. Ruhástól alszanak az emberek. A “harckészenlétet” jelző idegesítő bőgést úgy

szerkesztették, hogy felriassza az alvót. Úgy hangzik, mintha réztrombitával keresztezett szamár bőgne, és azonnali a hatása. Lábdobogás dong a folyosókon, csosszan a lépés a létrákon, és az *X* fedélzetén néhány másodpercen belül hemzsegnek az emberek, tűzkészek a lövegek, légelhárító ágyúk fürkészik az eget, meg öthüvelykesek, amelyek szintén tudnak az égre lőni.

Egy perc sem kell hozzá, hogy az imént még lent kuporgó emberek sisakkal fejükön állásaikban teremjenek. Kapkodásnak, zűrzavarnak nyoma sincs. Százszor megélték már. Azután a parancsnoki hídon belesuttognak egy szót a telefonba, és az X tűzokádó sárkánnyá változik. Hihetetlenül rövid idő alatt nagyon sok tonna acélt okád ki torkain.

Automatikusan irányított nagy lövegeinek működése a legkülönösebb látványok egyike. A parancsnoki hídról célozzák be és sütik el őket. A torony és a löveg irgalmatlanul nehéz, élettelen fémtömeg, és hirtelen megelevenedik. A torony forog körbe, de úgy látszik, mintha maguk a lövegek kelnének életre. Úgy billegnek és rezegnek, mintha szimatolnának a levegőben. Remegnek, akár a céljára fülelő vagy szaglászó rovar csápjai. Váratlanul megmerevednek, azon nyomban hangorkán zendül, és kirepül a lövedék. Vég nélkül szállnak a nyomjelző lövedékek, mielőtt eltalálják a célt. És még be sem csapott az akna, már is újra remegnek, és szimatolnak a lövegek. Olyanok, akár a halálos csapásra készülődő csörgőkígyók, és igazán élőlényeknek látszanak. Ijesztő látvány.

A RONGYOS CSAPAT

1943. december 1.

Kitervelték, hogy elfoglalnak egy német radarállomást a Tirrén-tenger egyik olasz szigetén, és negyven amerikai ejtőernyőst jelöltek ki a munkára. Negyven katonát, három tisztet. Valahonnan Afrikából jöttek a haditengerészeti támaszpontra. Nem mondták meg, honnan. Az éj közepén érkeztek, s reggel bádogbarakkban tákoltak össze fekhelyet a zord és rongyos csapat számára, öltözetük nem emlékeztetett a plakátokon látható vadonatúj, gyönyörű egyenruhákra. Csupazseb zubbonyukat, durva vitorlavászon nadrágjukat annyit mosták meg szárították már a tűző napon, hogy szinte fehérré fakult, szegélye meg elrongyolódott.

A tisztek – két hadnagy meg a kapitány – öltözéke semmiben sem különbözött embereikétől, rendfokozatuk jelvényeit már hónapok óta nem viselték. A kapitány két ragasztószalagcsíkot nyomott zubbonyának a vállára, hogy mégis mutassa: ő a kapitány, egyik hadnagya egy ragasztócsíkot viselt, a másik pedig sárga posztódarabkát varrt fel vállára rangjának jelzésére. Tíz hónapon át állomásoztak a sivatagban, és nem volt hol megvásárolniuk a csinos

kis rangjelző sávokat, amelyeket vállukon kellett volna viselniük. Egyszer sem ugrottak le repülőgépről, amióta befejezték kiképzésüket az Egyesült Államokban, de testüket kíméletlenül, keményen megedzette a sivatag.

Nem szoktak fényűzéshez ezek a katonák. Néha kifogyott a cigaretta, s egy szippantásnyi nem sok, annyi sem jutott. Volt rá példa, hogy vastartalékadagokon éltek hetekig, és réges-rég elfelejtették, milyen érzés ágyban aludni, még tábori ágyban is. Valahogy mind hasonlítottak egymásra, talán jellegzetesen ilyenek az ejtőernyősök. Szemük nagyon messze ült egymástól, s a legtöbbjük szürke vagy kék szemű volt. Valamennyinek kurtára nyírták, szinte leborotválták a haját, ettől furcsán tojásdad alakú lett a fejük. Fülük meredeken nőtt ki koponyájukból, talán mert lenyírták a hajukat. Bőrüket majdnem feketére égette a sivatag napja, s ezért szemük fehérje és foguk vakítóan villogott, ajkukat hónapok alatt cserepesre, durvára marta a napsütés.

Nyugalmuk és szinte félszegen tartózkodó modoruk volt azonban a legkülönösebb. Olyan halkan szóltak, hogy alig lehetett hallani a hangjukat, és végtelenül udvariasan viselkedtek. A tisztek csaknem leheletszerű suttogással adták ki parancsaikat, és nyoma sem volt a szokásos merev, katonai fegyelemnek. Úgy látszott, mintha mindannyian egyformán gondolkoznának, s így igazán kevés parancs szükséges. Ha akadt valami tennivaló, például utánpótlásukat kellett szállítani vagy lerakni, úgy dolgoztak, akár egyetlen gép alkatrészei. Egyikük sem sietett, de egyetlen céltalan mozdulatot sem tettek, és hihetetlenül gyorsan végeztek munkájukkal. Tisztelgésre nem fecséreltek időt. A katona csak akkor tisztelgett felettesének, ha beszélni akart vele, vagy az szólt hozzá.

Elképzelhetetlenül kevés felszerelésük volt ezeknek az ejtőernyősöknek. Néhány puska, géppisztoly meg a tisztek újfajta karabélyai. Viszont mindegyiküknél volt kés meg négy-négy gránát. A gránátokat valaha sárgára festették, de már olyan régen hordták, hogy nagyjából lekopott róluk a festék. Puskájukat annyit súrolták, tisztogatták, hogy helyenként lepattogzott a fekete bevonat, és kivillant alóla az acél. A vállukra varrt kis amerikai zászlócskák megfakultak a napsütéstől és a mosástól. Tartalékdarabnak nyoma sem akadt. Annyi volt a felszerelésük, amennyit magukon viseltek, és magukkal tudtak vinni. Érthetetlen módon mégis nagyon jó katonáknak látszottak.

Tisztjeik reggel lejöttek a tanácskozásra, megismerkedni a tervezett hadművelettel. Félszegen osontak be, és leültek a hosszú, gyalulatlan asztal mellé. A tengerésztisztek térképeket osztottak szét, töviről hegyire elmagyarázták a tervet, részben az egyik falnak támasztott nagy fekete táblán szemléltették.

A cél Ventotene szigete s az azon működő radarállomás, amely végigkutatja az egész tengert Nápolytól északra és délre. A radar a németeké, de úgy gondolják, nagyon kevés ott a német. A szigeten állomásozik ugyan két- vagy háromszáz *carabinieri* is, és nem tudható, harcolnak-e majd, vagy sem. Egy csomó politikai foglyot őriznek a szigeten, ezeket ki kell szabadítani; az ejtőernyősök feladata továbbá, hogy tartsák a szigetet, amíg csapattesteket tudnak partra szállítani.

A három tiszt szétálló szeme a táblára meredt, s hébe-hóba nyugodtan egymásra pillantottak. A tárgyalás végén a haditengerészet kapitánya megkérdezte:

– Értik? Vannak kérdéseik?

Az ejtőernyősök kapitánya áttanulmányozta a táblán a sziget térképét, azután halkan megkérdezte:

– Tüzérségük van?

– Igen, akad ott néhány parti üteg, de ha bevetik őket, mi is tüzelünk a hajóágyúkkal.

– Úgy! Nos, értem. Remélem, az olaszok nem tesznek semmi rosszat. Úgy értem, remélhetőleg nem lőnek ránk.

Nagyon bátortalan volt a hangja.

– Nem óhajtanak harcolni az emberei? – tréfálkozott az egyik tengerésztiszt.

– Nem erről van szó – felelt a kapitány. – De nagyon sokáig voltunk a sivatagban. Meglehetősen harcra szomjasak az emberek. Nagyon eldurvulhatnak, ha rájuk lő valaki.

A tanácskozás véget ért, és a tengerészek meghívták az ejtőernyősöket villásreggelire a haditengerészet tiszti étkezdéjébe.

– Bocsássanak meg – mondta a kapitány –, úgy gondolom, inkább visszamegyünk az embereinkhez. Szeretnék tudni, mit kell csinálnunk. Magammal viszem ezt a térképet, és elmagyarázom nekik. – Elhallgatott, azután sajnálkozó tekintettel hozzátette: – Értik, ugye? Tudni szeretnék.

A három tiszt felállt az asztaltól és kiment. Embereik a bádogbarakkban vártak. A rongyos kapitány és a két hadnagya keresztülsétált az utcán. Hunyorogtak az izzó napfényben, beléptek a barakkba, és bezárták maguk mögött az ajtót. Sokáig odabent maradtak, magyarázták a tervet negyven emberüknek.

VENTOTENE

1943. december 3.

Az összevont tengeri haderő egységei szürkületkor találkoztak a nyílt tengeren. Szabályos alakzatba fejlődtek, és pontosan kiszámított sebességgel indultak útnak, hogy akkor érjenek Ventotene szigetéhez, amikorra lemegy a hold. Feladatuk: elfoglalni a szigetet, és birtokba venni az ott levő német radart. Telihold világított, és egyáltalán nem

volt kívánatos, hogy a szigeten megtudják, mekkora erők vonulnak fel ellenük, ezért nem akarták besötétedés előtt megkezdeni a támadást. A hajók menetalakzatba bontakoztak szét, és lassan haladtak előre a szélcsendes tengeren.

A flotta egyik rombolójának fedélzetén ott ültek a rohamra kivezényelt ejtőernyősök, és a holdat figyelték. Úgy látszott, nem valami jól érzik magukat. Arra képezték ki őket, hogy az égből ugorjának le, s most tengeren mentek első bevetésükre. Talán képességeik lebecsülésének érezték ezt.

A légierő egész hosszában bombázta az olasz partot. A hadihajókról jobb kéz felé láthatták az alászálló lángokat, a bombák robbanását, a nyomjelző lövedékek csíkját. A partvédő erőket viszont annyira foglalkoztatta ez, hogy ügyet sem vetettek az észak felé tartó kis flottára.

Pontosan időzítették a tervet. A hold sötétvörösben játszott, mielőtt letűnt, utoljára éppen a sziget magas dombja nyúlt bele fénylő korongjába. S abban a pillanatban, amikor lenyugodott, olyan áthatolhatatlan sötétség terpeszkedett szét, hogy még azt a bajtársát sem látta az ember, akit szinte súrolt a válla. A szigeten egyetlen fénypont sem világított. Három esztendeje állandó volt itt az elsötétítés. A kis flotta megállt, és hangerősítővel felszerelt apró csónak kúszott a part irányába, ötszáz yardnyira a szárazföldtől a sötétbe burkolózott város felé fordították a hangszórót, és félelmes hangon felhívás harsant:

– Olaszok! – így hangzott. – Meg kell adnotok magatokat. Nagy erővel jöttünk. Német szövetségesetek cserbenhagyott benneteket. Tizenöt percetek van a megadásra. A megadás jeleként bocsássatok fel három fehér fénysávot. Mihelyt letelik a tizenöt perc, tüzet nyitunk. A felhívást még egyszer megismételjük.

És megismételték a felhívást:

– …három fehér fénysáv…

Azután hallgatott az éjszaka.

Az egyik romboló parancsnoki hídjáról a szigetet fürkészték a tisztek a sötétben. A hajókorlátnál a katonák is a sötétségbe bámultak. A segédtiszt karórájára nézett, s olyan sötét volt az éjszaka, hogy akár hatlábnyi távolságról is láthatta a világító számlapot. Az irányzó tüzérek megkapták a cél adatait. Valamennyi hajó a sziget felé fordította ágyúit. S a percek lassan múltak. Végeláthatatlanul vánszorogtak a percek: tíz, tizenegy, tizenkettő. A zölden izzó mutatók megállíthatatlanul kúsztak előre a karóra számlapján. A kapitány kurta parancsszót mondott a telefonkagylóba, suhogás hallatszott, egy pillanatra kinyílt a térképszoba ajtaja, azután újra becsukódott.

S amikor a percmutató maga mögött hagyta a tizennégyet, három fehér rakéta emelkedett fel a szigetről. A magasba szálltak, majd,

lomhán kanyarodtak és visszahulltak. Azután, mintha ez nem lenne kielégítő, újabb három szállt fel. A kapitány megkönnyebbülten sóhajtott, és ismét beleszólt a kagylóba. Érezni lehetett, hogy elernyed az egész hajó.

A tiszti ebédlőben a külön feladatra kivezényelt hajók fölött parancsnokló sorhajókapitány, a *commodore* ült az asztalfőn. Khakibe öltözött, világosbarna ingének nyakát nyitva hagyta, ujját felgyűrte. Sisak volt a fején, és géppisztoly hevert előtte az asztalon.

– Megyek, elfogadom a megadást – mondta, és felszólított négy embert, hogy kövesse. – Küldjék utánunk az ejtőernyősöket, amilyen gyorsan csak a partraszálló csónakokba tudják rakni őket – fordult a segédtiszthez. – Bocsássák le a mentőcsónakot.

Vaksötét volt a fedélzeten. Tapogatózva kellett lépkedniük. A csónakdaru kinyúlt, mint harci cselekmény idején mindig, és egy csoport éppen a vízre bocsátotta a csónakot. A fedélzet szintjén tartották, amíg beszálltak az emberek, a kormányos és a gépkezelő már a csónakban ült. Öt géppisztolyos tiszt átmászott a korláton és letelepedett. Valamennyinek tölténnyel teli dobtár volt a fegyverén, és bőrtasakot vitt magával, ebben még egy dob lapult. A csónak leereszkedett, s amint a vizet érintette, a gépkezelő indította a motort. A csónak nekirugaszkodott, és a part felé fordult. Ugyancsak találomra kellett kormányozni, mert a part láthatatlan maradt. A *commodore* megszólalt:

– Gyorsan oda kell érnünk, hogy lefegyverezzük őket, mielőtt meggondolják magukat. A jó ég tudja, mit csinálnak, ha időt hagyunk nekik.

Azután azt mondta az embereinek:

– Semmit se bízzatok a véletlenre. Azonnal lőjetek, mihelyt a legparányibb ellenállást látjátok.

A csónak a sötét part felé siklott, motorja tompán, egyenletesen morgott.

1943. december 6.

Vannak esetek, amikor a szerencsének olyan nagy a szerepe a harci cselekményben, hogy csak utólag tör elő a félelem. Így volt ez most is, amikor öt ember rohanta meg egy csónakban Ventotene szigetét. Tudták, hogy német radarállomás személyzete állomásozik a szigeten, de nem is sejtették, hogy nyolcvanhét főnyi a legénység és állig felfegyverzett, méghozzá nehézgépfegyverekkel. Fogalmuk sem volt róla, hogy ennek a csapatnak hat hétre elegendő lőszere és élelme van. A csónakban ülők csak annyit tudtak, hogy az olaszok három fehér lángot küldtek fel az éjszakába, megadásuk jeleként.

Ventotene fő kikötője szűk öböl, amfiteátrumszerű kőszirtbe ütközik, s a város, magasan a víz fölött, erre a sziklafélkörre épült. Az öböltől balra móló nyúlik a vízbe, előtte kis hullámtörő gát, ez

azonban nem függ össze a szárazfölddel. Arra szánták, hogy feltartóztassa a hullámokat, ki ne csapjanak a mólóra. Végül, a mólótól balra, még egy öböl mélyed be, nagyon hasonlít az igazi kikötőre, pedig egyáltalán nem az.

Az öt tisztet szállító mentőcsónak közeledett a sötét szigethez. Amikor szorosan a part mellé ért, a parancsnok gyorsan felvillantotta lámpáját, s egy mély öblöt vett észre. Természetesen arra gondolt, hogy kikötő, és a csónak könnyedén a parthoz simult.

Azután megint felvillant a lámpa, körülpásztázott a fény, de csak azt mutatta meg, hogy bizony nem az igazi kikötőbe jutottak, csupán egy hamis öbölbe.

A mentőcsónak megfordult, kifelé indult, és hamarosan valami homokzátonyra emlékeztető tömeg emelkedett ki előtte a vízből. Újra felvillant a lámpa, és látták, hogy ez csupán hullámtörő gát. Megint tovább haladt a csónak, kis tévelygésükkel majdnem tíz percet fecséreltek el. Harmadik próbálkozásuk végre sikerrel járt, a kis csónak megtalálta az igazi kikötőt, és orra a part felé fordult. Abban a pillanatban, amikor a mentőcsónak a kis kikötőbe ért, robbanás döreje hallatszott a hullámtörő mögül, ezt rohanó lábak dobogása követte, majd újabb nagy robbanás morajlott feléjük a szirt gerincéről, s egymást követték a távolodó robajok a domb felől.

Mit tehettek mást, tovább haladtak előre. A mentőcsónak a móló mellé szökellt, s az öt férfi kimászott. Német naszád feküdt a hullámtörő gát mögött, és német katona állt mellette. Éppen tojásgránátot hajított a csónakba, hogy felrobbantsa és elsüllyessze. Az amerikai tisztek egyike odarohant, mire a német egyetlen mozdulattal kirántotta Luger-pisztolyát, és a vízbe lökte, azután feje fölé emelte karját. Az erős zseblámpa vakító fénye körbe fogta alakját. A tiszt megragadta a németet, a mentőcsónakhoz taszigálta, és a gépész őrizetére bízta.

Ekkor már csapatostul száguldottak alá a dombról az olaszok.

– Megadjuk magunkat! Megadjuk magunkat! – kiáltozták.

S ahogy odaértek, kusza, zűrzavaros halomba a földre vetették fegyvereiket.

A *commodore* a rakpart egyik pontjára mutatott:

– Oda rakják – mondta. – Mindent hozzanak ide, és ott állítsák gúlába.

Fények tüskézték keresztül-kasul a partot. Az öt amerikai vállvetve állt egymás mellett, lövésre kész géppisztollyal kezében, míg az olaszok odahozták és gúlába állították puskáikat. Egytől egyig zavarodottnak, boldognak és rémültnek látszottak. Az amerikaiak köré akartak tömörülni, hogy közelről bámulják őket, de a géppisztolycsövek csúf disznóormánya visszariasztotta a *carabinieri*–ket. Nem valami biztonságos érzés ott állni öt embernek és féken

tartani kétszázötvenet, még akkor sem, ha láthatólag megadták magukat.

Valamennyi olasz beszélt. Egyetlenegy sem hallgatott. És nem is akart hallgatni. Azután különös alak tülekedett keresztül soraikon: magas, ősz hajú öregember, rózsaszín pizsamában. Áttörte a fecsegő, kiabáló *carabinierik* gyűrűjét és megszólalt:

– Én beszélek angolul.

A zsivaj azon nyomban félbeszakadt, és feszült tekintetek meredtek a zseblámpa fénykörébe.

– Politikai fogoly voltam itt három évig – mondta az öreg.

Valahogy nem látszott furcsának rózsaszín pizsamájában. Fellépése, öltözéke ellenére is, méltóságteljes volt.

A *commodore* megkérdezte:

– Mik ezek a robbanások?

– A németek – felelt az öregember. – Nyolcvanheten vannak. Felkészültek, hogy gépfegyverekkel tüzeljenek magukra, mihelyt beérnek a kikötőbe, de amikor maguk csapatokat tettek partra a hamis kikötőben, azután újabb csapatokat a hullámtörő gátnál, attól tartottak, hogy bekerítik őket, hát visszavonultak. Most útközben robbantgatnak.

– Amikor csapatokat tettünk a partra? – kérdezte a *commodore*, azután elnyelte a szót. – Ó, persze. Értem – mondta. – Igen, szóval, amikor csapatokat tettünk a partra.

Az egyik tiszt megrázkódott, és a sorhajókapitányra vigyorgott.

– Jó lenne, ha itt lennének már azok az ejtőernyősök – suttogta.

– Magam sem bánnám – morogta a *commodore*. Azután ismét a pizsamás öregemberhez fordult.

– Hová mennek a németek?

– Visszamennek a radarállomásukra és elpusztítják. Meg aztán van valamilyen erődítésük a dombon. Azt hiszem, ott megpróbálják tartani magukat.

Ebben a pillanatban újabb robbanás morajlott fel, robaja hosszan elnyúlt, és tűz lobbant hátul a dombon, akkora lánggal, hogy megvilágította a kis rakodót meg az öböl bejáratát.

– Ez már a radarállomás lehet – szólalt meg az öreg. – Nagyon alaposak. Kár, hogy nem értek oda előbb a partra tett csapataik.

– Bizony – mondta a *commodore* –, kár.

Megint olaszok jöttek, és lerakták fegyverüket. Látszott rajtuk, nagyon örülnek, hogy megszabadulnak tőle. Nyilván sohasem kedvelték nagyon a fegyvert.

A rakodón nyugtalanul álldogált az öt amerikai, lövésre kész géppisztollyal, és szemük szüntelenül az olaszokat fürkészte. A domb tetején égő épületek lángjától hosszú árnyékot vetettek a rakpart házai.

A *commodore* halkan megszólalt:

– Bár már ideérnének az ejtőernyősök! Ha megtudja a német, hogy csak öten vagyunk, egy lyukas garast sem adok a bőrünkért.

Azután csónakmotor zaja hallatszott, és a *commodore* megkönnyebbülten elmosolyodott. Közeledett a parthoz a negyvenhárom ejtőernyős. – Adjon fényjelt, kormányos – kiáltott a *commodore*. – Mutassa nekik az utat.

1943. december 8.

A rombolóról érkezett öt ember nyugtalanul fészkelődött Ventotene kikötőjében. Véletlen és ezer szerencse segítségével vetették meg lábukat a szigeten. S az ejtőernyősök nem jöttek. A tengeren rostokoló romboló nem adott jelzést, a percek órákká nyúltak. A sziklákon elterülő várost orvlövészekkel népesítette be képzeletük, hátul a dombon pedig, ahová a németek visszavonultak, időnként robbanások reszkettették meg az eget, amint újabb és újabb épületeket röpítettek a levegőbe. A németek nem tudták, hány amerikai szállt partra – csak öt volt a szigeten –, s az amerikaiak nem tudták, mennyi ott a német, s azok nyolcvanheten voltak. Ugyancsak kedvező volt ez az amerikaiaknak, mert ha tudták volna a németek… Nem is jó erre gondolni.

Ha magára marad az ember, és nem tudja, mikor lőnek rá a sötétből, ösztöne azt sugallja, hogy szüntelenül mozogjon, állandóan ide-oda lépkedjen, és módfelett óvakodjék, nehogy bármilyen fényt kapjon a hátába. Pedig a járkálás talán a lehető legrosszabb, amit tehet. Bob Capa szerint, aki több háborút élt át és közelebbről, mint bárki más (senki se tudja, hogy maradt életben), egyáltalán nem szabad mozogni. Ha néma csendben ülsz a sötétben – így érvel ő –, senki se tudja, hogy ott vagy. Csak ha ide-oda járkálsz, akkor árulod el a helyzetedet. Azt is vallja, hogy ha lőnek, legjobb nyugodtan ülni, amíg meg nem állapítja az ember, merről jön a golyó. Nem könnyű ezt megcsinálni, de bizonyosan igaza van Bob Capának, hiszen még mindig él. Ám minden ösztön azt sugallja, hogy izegjen-mozogjon az ember, és hagyja ott azt a helyet, ahol éppen van. A legrosszabb azonban az, ha fény gyullad ki a hátunk mögött. Szinte perzseli az ember hátát, és úgyszólván látja, milyen remek célpontot ad az alakja és nagy fekete árnyéka a sötétben megbúvónak.

Talán semmi sincs olyan rugalmas a világon, mint az időérzék. Sohasem állapíthatjuk meg, mennyi időbe tellett, amíg partra értek az ejtőernyősök. Lehet, hogy félóráig tartott, de lehet, hogy háromig. A szigeten álldogáló öt ember három napnak érezte. Valószínűleg háromnegyed órát vett igénybe az egész. Aggasztó volt a sötét, ellenséges a sziget és a fekete víz. De véget érni nem akaró szünet után motorok halk, titokzatos moraját hallották. Azután parányi fénycsíkot pillantottak meg kint a sötétben. A csónak irányjelzést kért. Az egyik

tiszt lehasalt a rakparton, áthajolt a kőpárkányon, és jelzést adott zseblámpájával, de úgy, hogy meg ne lássák a szigetről. Időről időre újra felvillantotta a fényt: útba igazította a csónakot.

Váratlanul bukkant ki a sötétből: zajtalanul siklott elő a szurokfekete éjszakából, és könnyedén a rakparthoz simult. Afféle csónak volt, amilyennek még a nevét is törölné a haditengerészet, ha ideírnám, de hát az a fontos, hogy elhozta fedélzetén a negyvenhárom ejtőernyőst. Szinte átrepültek a partra, nagyon nyugodtan viselkedtek. Kapitányuk azonnal munkához látott. Még egy perce sem volt a szárazon, azonnal járőröket küldött ki, és katonái már el is tűntek a domb irányába, ott őrizték a kikötőhöz vezető utakat. Néhányan puskával és gránátokkal felfegyverezve a városba osontak, megszállták az épületek tetejét, mások a parti fövenyre mentek, szemmel tartották a vizet, ha netán arról közelednék ellenség. Közben kis pallót fektettek a földre, és a sötétben a rakpartra szállították utánpótlásukat.

A munka derekán tartottak, amikor repülőgép zúgott el a fejük fölött. Az ejtőernyősök kapitánya kurta parancsot adott, és emberei fedezéket kerestek. A gép tovább szállt, s amint a nyílt tenger fölé ért, tüzet nyitott rá a romboló. Ahogy a lángot szórta, ódivatú július negyediki ünnepségek tűzijátékáról ismert virágcserépre emlékeztetett. Akárha szökőkútból lövelltek volna az ég felé nyomjelző lövedékei. Azután elrepült a gép, és a táj ismét sötétbe borult.

Folytatták a kirakodást, végül gúlában tornyosultak a rakparton a töltényes ládák, dobozok, gépfegyverek meg az ejtőernyősök könnyű hálózsákjai. Semmilyen felesleges luxuscikket sem hoztak magukkal. Sohasem teszik. Csak élelemre és töltényre van szükségük. Minden másból nagyon kevés kell. Ventotene szigetére azonban vizet is hoztak, olyan füles tartályokban, amilyeneket egyaránt használnak víz és benzin szállítására. Mert a szigeten nincs víz. Máskor bárkán szállítják ide a félszigetről. Itt csak akkor jutnak vízhez, ha ciszternákba gyűjtik az esős hónapokban.

Befejezték a kirakodást, azután a három ejtőernyős tiszt összeült a tengerésztisztekkel egy kis kőépületben a parton. Elektromos lámpát helyeztek a padlóra, gondosan bezárták az ajtókat, ablakokat, nehogy kiszűrődjék a fény. Nyúzott arcukat alulról világította meg a lámpa, állukon megfeszültek az izmok. Újra előkerültek a térképek.

– Nem akarom sötétben harcba vetni az embereimet túlerő ellen – mondta az ejtőernyősök kapitánya. – A német már beáshatta magát. Nem mozdulok reggelig. Csak feleannyi az emberünk, és tüzérségünk sincs.

Az egyik tiszt megszólalt:

– Talán… talán szót érthetünk velük. Hívjunk be néhány olaszt, és kérdezzük ki őket. A német nem tudja, mennyien vagyunk, és hány

hajónk van. Gondolkozzunk rajta egy kicsit. Meglehet, szót értünk velük.

– Hogyan? – kérdezte a kapitány.

– Nos, megengedné, hogy felmenjek reggel fehér zászlóval?

– Egyből lepuffantanak.

– Megengedi, hogy megpróbáljam?

– Hát…

– Sok bajt elkerülhetnénk, uram…

– Nem áldozhatjuk fel a tisztjeinket.

– Nem áldoz fel. No, bólintson már.

A kapitány hosszan nézett rá, azután kissé elmosolyodott és biccentett. Alig észrevehetően.

1943. december 10.

A hadnagy lassan lépkedett felfelé a dombon, a németek állásai irányában. Magasan feje fölé emelte fehér zászlaját. Fürdőlepedő volt a fehér zászló. Közben arra gondolt, milyen bolondságot is tesz. Valóban, vásárra vitte a bőrét. Előző éjszaka, amikor váltig erősködött, hogy elnyerje ezt a kiváltságot, ő próbálja megadásra bírni a németet, nem tudta még, milyen lesz ez. Nem tudta, hogy ennyire magányos, szabad préda lesz.

Negyven ejtőernyős állt szemben nyolcvanhét némettel, de a német nem tudta ezt. A hadnagy remélte, azt sem sejti a német, mennyire inába szállt a bátorsága. Léptei messze döndültek az ösvényen. Kora reggel volt még, a nap sem kelt fel. Remélte, hogy meglátják fehér zászlaját. De az is lehet, hogy láthatatlan ebben a gyér hajnali világosságban. Amíg felkapaszkodott a dombra, amennyire csak lehetett, szétnyitotta a törülközőt.

Tudta, hogy a negyven ejtőernyős ott kúszik és gyötrődik mögötte, fedezi magát, igyekszik jól elhelyezkedni, és ha rosszul sülne el a dolog, támadni fog, megpróbálja meglepetésszerűen lerohanni a németet. Tudta, hogy a kapitány a német állásokra szegezi távcsövét, és várja, mi történik.

– Ha rád lőnek, vesd el magad, és feküdj mozdulatlanul – mondta a kapitány –, igyekszünk majd fedezni és kiszabadítani.

A hadnagy tisztában volt vele, ha ütést érez, és nem hal meg tüstént, akkor az ütés után hallja majd a lövés dörrenését, de ha a fején találják el, nem hall és nem érez többé semmit. Így történjék, ha meg kell történnie – ezt kívánta. Úgy érezte, görcs áll a lábába, és nagyon nehezen vonszolja magát. Lehajtotta fejét, megpillantotta az ösvény apró köveit, és szeretett volna letérdelni, hogy megnézze, milyen kövek. Határozottan arra vágyott, hogy elterüljön valahol a tűzvonalon kívül. Bizsergett a melle, mintha készülne befogadni a golyót. Úgy összeszűkült a gégéje, mint egykor, amikor beszédet kellett mondania a főiskolán.

Lépésről lépésre közeledett, de a németnek még nyomát sem látta. A hadnagy szeretett volna hátrafordulni, hogy megnézze, lát-e maga mögött ejtőernyősöket, de tudta, a németek rászegezik távcsövüket, s elég közel vannak, még arckifejezését is megláthatják.

Végül is gyorsan, természetesen történt minden. Egy kőhalom mellett haladt el, amikor parancsoló, mély hang kiáltott rá. Három német lapult ott, fiatalnak látszó emberek, és gyomrának irányították puskájuk csövét. Megállt, rájuk bámult, s azok ugyanúgy bámultak vissza rá. Azon töprengett, vajon az ő szemük is éppen úgy szétáll-e, mint az övé. Vártak, majd elöl éles hang harsant. A három német felállt, és gyorsan a domb lába felé pillantott, mielőtt odalépett hozzá. Azután elindultak mind a négyen. A hadnagy kissé mulatságosnak találta, hogy ugyanúgy menetelnek, mintha kisfiúk módjára egy fasorban indulnának ostromra Connor fáskamrája ellen. És a botra tűzött fürdőlepedőt is mulatságosnak érezte. Nos, ha most le is puffantanak – gondolta –, ezt a hármat biztosan kinyírják a mieink. Szinte látta maga előtt a rohamsisakos amerikaiakat, amint puskájuk nézőkéjén figyelik a kis felvonulást.

Nagy, fehér, kőépület emelkedett előtte, de a német ravaszabb volt annál, hogysem az épületbe bújjon. A ház mögött lövészárok kezdődött, s egy mélyedéshez vezetett, amely majdnem olyan volt, akár egy bombatölcsér.

A mélyedésben három tiszt nézett szembe vele. Kékesszürke egyenruhát viseltek, meg a Luftwaffe díszes, magas tányérsapkáját, ezüst sassal és horogkereszttel. Elektronikus mérnökök voltak, a német légierő földi szolgálatának tagjai. Némán méregették, s annyira összeszorult a torka, hogy egy percig meg sem tudott szólalni. Gondolatai a kártyaasztal körül forogtak: a németnek három kettese volt, neki két hármasa. Ő tudta, mijük van nekik, de azok nem ismerték az ő kártyáját. Bízott benne, hogy nem is tudják meg, mert semmije sem volt a két hármason kívül.

Az *Oberleutnant* komoran nézett rá, és egy szót sem szólt.

– Beszél angolul? – kérdezte a hadnagy.

– Igen.

A hadnagy mélyet lélegzett, és rákezdett a betanult mondókára:

– Tolmácsolom az ezredes üdvözletét, uram. Az a parancsom, hogy megadásra szólítsam fel önöket. Húsz perc múlva felvonulnak a cirkálóink, és tüzet nyitnak. Ha megadják magukat, akkor megváltoztatjuk a parancsot.

Észrevette, hogy az *Oberleutnant* önkéntelenül a tenger felé tekint. Ez kizökkentette az előre eltervezett hivatalos formaságból.

– Mi értelme az ellenállásnak? – kérdezte. – Lemészároljuk mindannyiukat. Hatszáz emberünk van a szigeten, és a cirkálóink égnek a vágytól, hogy tüzet nyissanak magukra. Megölhetnek

közülünk néhány embert, de mi mind egy szálig megöljük magukat. Jobb, ha egyszerűen lerakják a fegyvereiket, és akkor hajóra vesszük önöket.

Az *Oberleutnant* a hadnagy szemébe meredt. A kártyaasztalnál találkozott ezzel a pillantással. Ez a “mije van?”-pillantás. Mintha mérlegelné: hívjon vagy eldobja a kártyáját? Hívjon-e vagy eldobja? Évszázadokig tartott a szünet, végre megszólalt az *Oberleutnant*:

– Milyen bánásmódban lesz részünk?

– Hadifoglyokkal a Hágai Egyezmény előírása szerint bánunk.

A hadnagy kétségbeesetten erőlködött, nehogy arca elárulja, mit érez. Újabb hosszú szünet következett. Azután a német mélyet lélegzett, az orrán át, sivítva.

– Nem szégyen, ha túlerőnek adjuk meg magunkat – mondta.

1943. december 13.

Amikor a hadnagy felment a németekhez fehér zászlóként lobogtatott fürdőlepedőjével, az ejtőernyősök kapitánya két épület közötti résen keresztül kandikálva figyelte. A lent elrejtőzött emberek látták, hogyan állították meg a hadnagyot, azután látták, amint elvezetik a fehér kőépület mögé. Akkor nehezen kaptak lélegzetet a figyelő katonák. Puskalövés dörrenésére vártak, ez azt jelentette volna, hogy kudarcot vallott a terv, nem sikerült megadásra bírni a németeket. Lassan múlt az idő. Valójában legfeljebb tizenöt perc telt el. Ekkor ismét feltűnt a hadnagy, és ezúttal három német tiszt kísérte.

A figyelő szemek látták, hogy a hadnagy egy tisztáshoz sétál az ösvényen, ott megáll, és a földre mutat. A tisztek közül kettő visszament a fehér épület mögé. De egy perc sem telt bele, máris újra feltűntek, és nyomukban jöttek a német katonák. Lebaktattak az ösvényen, és a kijelölt helyen gúlába rakták fegyvereiket, a puskákat, a gépfegyvereket, a pisztolyokat is. A kövek mögött hasaló kapitány figyelt és számolt, összeszámolta mind a nyolcvanhét németet, amennyire számítottak. Odaszólt hadnagyának:

– Az istenit, megcsinálta!

Pompás kis díszmenet kezdődött. A németek lefelé vonultak az ösvényen, kétoldalt amerikai ejtőernyősök nőttek ki a földből mellettük, végül mintegy harmincfőnyi díszőrség zárta körül őket. Az egész csapat aláhullámzott a ventotenei kikötő fölé magasodó kis fehér városba.

Ventotene évszázadokon át Olaszország börtönszigete volt, akadt hát megfelelő hely a hadifoglyok számára. A központi épület – mi városházának neveznők – legfelső emelete hatalmas, tágas börtön volt, négy vagy öt nagy zárkával. A menetoszlop felvonult a városháza lépcsői elé, onnan pedig a harmadik emeletre. Ott három csoportra osztották a németeket, csoportonként egy-egy zárkába vezényelték őket, a negyedik zárkát pedig a tiszteknek jelölték ki. Azután

géppisztolyos őröket állítottak a zárkák ajtai elé, s ezzel befejeződött a győzelmes hadművelet.

A hadnagy, aki a fehér zászlót vitte, kissé csapzottan zöttyent le a városháza lépcsőjére. A kapitány mellé ült.

– Valami bajod van? – kérdezte a kapitány.

– Dehogy. Csak túl könnyen ment. Még most sem hiszem el.

Cigarettára gyújtott, remegő keze majdnem eloltotta a gyufát.

– Csodálatos egy munka volt – mondta a kapitány. – Csak hát most mit csináljunk velük?

– Nem jönnek vissza ma éjszakára a hajók?

– Remélem, de nem hiszem, hogy visszaérkeznek. Senki sem hunyhatja le a szemét, amíg meg nem szabadulunk ezektől a bébiktől.

Odabaktatott hozzájuk egy ejtőernyős.

– Lecibálják a földre az eget ezek a német tisztek – mondta. – A parancsnokkal akarnak beszélni, uram.

A kapitány felállt.

– Jobb, ha velem jössz – szólt a hadnagyhoz. – Mit mondtál nekik, hány emberünk van?

– Hatszáz – felelt a hadnagy. – Azt már elfelejtettem, hogy hány cirkálót mondtam.

A kapitány nevetett.

– Hallottam egyszer egy tisztről, aki addig meneteltette tizenöt emberét egy ház körül, amíg egész hadseregnek hitték őket. Talán mi jobban megcsináljuk ezt a negyven katonánkkal.

A tisztek zárkájának ajtajában a kapitány elővette pisztolyát, és átadta az egyik őrnek.

– Hagyják nyitva az ajtót, és tartsák rajtuk a szemüket egész idő alatt. Mihelyt egyetlen gyanús mozdulatot tesznek, lőjenek rájuk!

– Igen, uram – mondta az őr, azzal kinyitotta és kitárta a súlyos ajtót.

A német tisztek az ablaknál álltak, és a rácsokon át a kisváros kihalt utcáira bámultak. Csak két magános őrszemet láttak az épület előtt.

Amikor belépett a kapitány, a német *Oberleutnant* megfordult.

– Az ezredessel akarok beszélni – közölte.

A kapitány dadogott:

– Hogyhogy az ez-redessel? É-értem. Ő most nem ér rá.

A német hosszan bámult a kapitány szemébe. Végül azt mondta:

– Ön a parancsnok, igaz?

– Igen, én vagyok – felelt a kapitány.

– Hány embere van?

– Nem válaszolunk a kérdéseire – mondta a kapitány mereven.

A német arcvonásai megkeményedtek, tekintete mutatta csalódását.

– Nem hiszem, hogy hatszáz emberük van – mondta. – Úgy

gondolom, alig lehetnek többen, mint harmincan.

A kapitány ünnepélyesen bólintott. Azután azt mondta:

– Aláaknáztuk az épületet. Ha valami zavar lenne, bármilyen zavar, a pokolba repítjük az egész bandájukat.

Megfordult, hogy elhagyja a zárkát. Aztán még hátraszólt a vállán keresztül:

– Rövidesen hajóra szállítjuk magukat.

A lépcsőn lefelé menet, a hadnagy megkérdezte:

– Csakugyan aláaknáztatta az épületet?

A kapitány rávigyorgott.

– Csakugyan hatszáz emberünk van? – kérdezte.

Majd ezt mondta:

– Te jó ég, remélem, befut ma éjszaka a romboló, és elviszi ezeket a bébiket. Addig egyikünk sem hunyhatja le a szemét.

TARTALOM